

UCHWAŁA NR 264/3569/22
ZARZĄDU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO
z dnia 10 maja 2022 r.

w sprawie przyjęcia
Programu Rozwoju Kultury Województwa Lubuskiego 2025

Na podstawie art. 11 ust. 3 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2022 r. poz. 547 z późn. zm.) w związku z art. 19 ust. 3 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2021 r. poz. 1057) uchwala się, co następuje:

§ 1.1 Przyjmuje się projekt Programu Rozwoju Kultury Województwa Lubuskiego 2025, stanowiący załącznik nr 1 do uchwały.

1.2 Wyniki konsultacji społecznych projektu Programu stanowi załącznik nr 2 do uchwały.

§ 2 Wykonanie uchwały powierza się Marszałkowi Województwa Lubuskiego.

§ 3 Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

WICEMARSZAŁEK
Stanisław Tomczyszyn
Stanisław Tomczyszyn

Stwierdzam zgodność z projektem uchwały

ZASTĘPCA DYREKTORA
DEPARTAMENTU INFRASTRUKTURY
SPOŁECZNEJ
Tatjana Janiak
Tatjana Janiak

PROGRAM ROZWOJU KULTURY WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO 2025

**DEPARTAMENT INFRASTRUKTURY SPOŁECZNEJ
URZĄD MARSZAŁKOWSKI WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO**

Spis treści

Wprowadzenie.....	1
Program rozwoju kultury w hierarchii dokumentów strategicznych.....	2
Inne dokumenty regionalne realizujące zapisy Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego a Program Rozwoju Kultury.....	4
Diagnoza stanu działalności kulturalnej w województwie lubuskim.....	7
Kondycja kultury w województwie lubuskim.....	16
▪ Wydatki publiczne na kulturę.....	16
▪ Wydatki Jednostek Samorządu Terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego.....	17
▪ Wydatki na kulturę gospodarstw domowych.....	21
Instytucje kultury w województwie lubuskim.....	22
▪ Biblioteki.....	22
Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice.....	36
▪ Regionalne Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze.....	37
Działalność sceniczna – teatry i filharmonie.....	40
▪ Filharmonia Zielonogórska im. Tadeusza Bairda w Zielonej Górze.....	41
▪ Lubuski Teatr w Zielonej Górze.....	43
▪ Teatr im. Juliusza Osterwy w Gorzowie Wlkp.....	47
Muzea.....	49
▪ Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze.....	52
▪ Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze-Ochli.....	56
▪ Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta w Gorzowie Wlkp.....	58
Kina.....	61
Wybrane festiwale i cykliczne imprezy kulturalne.....	62
Edukacja artystyczna.....	67
Placówki edukacyjne/szkoły jako odbiorcy kultury.....	71
Dziedzictwo Kulturowe w województwie lubuskim.....	75
Stowarzyszenia wspierające działalność instytucji kultury	85
▪ Uniwersytety Trzeciego Wieku.....	86
Analiza SWOT.....	88
Kierunki działań na rzecz rozwoju kultury w województwie lubuskim.....	93
Modernizacja obiektów dziedzictwa kulturowego jednostek wojewódzkich.....	94

Ochrona i udostępnianie dziedzictwa kulturowego.....	100
Działania wspierające rozwój czytelnictwa w województwie lubuskim w perspektywie najbliższych lat.....	101
Wspieranie edukacji artystycznej.....	102
Inwestycja w infrastrukturę kulturalną. Budowanie tożsamości lubuskiej.....	103
Udział mieszkańców woj. lubuskiego w korzystaniu z oferty kulturalnej instytucji kultury i organizacji pozarządowych.....	104
E-usługi	105
Formy i środki finansowe służące realizacji celów strategicznych.....	106
Wdrażanie i monitoring.....	107

Zespół ds. opracowania Programu Rozwoju Kultury Województwa Lubuskiego na lata 2021-2025 powołany został Uchwałą nr 123/1666/20 Zarządu Województwa Lubuskiego z dnia 28 lipca 2020 roku

Przewodniczący Zespołu

Mirosław Glaz - Dyrektor Departamentu Infrastruktury Społecznej UMWL w Zielonej Górze

Członkowie Zespołu

1. Tatiana Janiak - Zastępca Dyrektora Departamentu Infrastruktury Społecznej UMWL w Zielonej Górze,
2. Iwona Peryt-Gierasimczuk - Kierownik Wydziału Kultury Departamentu Infrastruktury Społecznej UMWL w Zielonej Górze,
3. Anna Chinalska - Radna Sejmiku Województwa Lubuskiego,
4. Leszek Kania - Dyrektor Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze,
5. Jan Tomaszewicz - Dyrektor Teatru im. Juliusza Osterwy w Gorzowie Wlkp.,
6. Czesław Grabowski - Dyrektor Filharmonii Zielonogórskiej im. Tadeusza Bairda w Zielonej Górze,
7. Izabela Kumor-Pilarczyk - Dyrektor Regionalnego Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze,
8. Sławomir Szenwald - Dyrektor Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wlkp.,
9. Aleksandra Łobodzińska - Wiceprezes Stowarzyszenia Ad Astra w Zielonej Górze,
10. Malgorzata Olejarz - Uniwersytet Zielonogórski,
11. Żywia Baczyńska – Łużycka Szkoła Wyższa im. Jana Benedykta Solfy w Żarach.

1. Wprowadzenie

Misją Programu Rozwoju Kultury Województwa Lubuskiego jest dążenie do uzyskania poprawy w zaspokajaniu społecznych potrzeb kulturalnych, w tym jakości i poziomu uczestnictwa w kulturze oraz tworzeniu jej wartości przez jak największą liczbę mieszkańców województwa.

Kultura w życiu społeczno-gospodarczym województwa stanowi jeden z kluczowych obszarów. Buduje tożsamość regionalną w oparciu o dziedzictwo kulturowe i współczesne wyzwania, stymuluje rozwój gospodarczy – zwiększa atrakcyjność regionu dla jego mieszkańców, inwestorów i turystów, tworzy nowe miejsca pracy. Stanowi potencjał służący wzrostowi konkurencyjności regionów.

W województwie lubuskim, które nie jest ani zagłębiem przemysłowym ani centrum finansowym, kultura powinna być jednym z najistotniejszych czynników rozwoju i modernizacji. Tymczasem w powszechnej świadomości, bardzo rzadko jest ona łączona z rozwojem regionalnym. O kulturze myśli się jako o pewnej duchowej wartości, owszem – szlachetnej i potrzebnej, ale jakże często - ostatniej na liście priorytetów wymagających wsparcia.

Obowiązkiem ustawowym i powinnością samorządu województwa jest sprawowanie mecenatu w sferze kultury. Decyduje on bowiem w sposób znaczący o trwaniu i rozwoju wszystkich dziedzin życia kulturalnego. Wydatki w tej sferze, zwracają się m.in. poprzez wzrost uczestnictwa mieszkańców w kulturze, napływ turystów z kraju i z zagranicy, promocję walorów kulturowych regionu, wreszcie napływ środków zewnętrznych, także z funduszy europejskich, przy realizacji eventów i prac konserwatorskich w obiektach zabytkowych. Zatem zdefiniowanie najważniejszych obszarów i kierunków rozwoju kultury jest konieczne, ponieważ ma ona istotny wpływ na rozwój potencjału gospodarczego regionu.

Podstawę do sformułowania Programu Rozwoju Kultury Województwa Lubuskiego stanowi *Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030* przyjęta Uchwałą Sejmiku Województwa Lubuskiego Nr XXVIII/397/21 z dnia 15 lutego 2021 r.

Celem programu jest wytyczenie kierunków polityki kulturalnej w województwie lubuskim. Samorząd Województwa Lubuskiego przyjmuje na siebie rolę inicjującą i koordynującą politykę regionalną regionu, ponadto pełni rolę inspirującą samorządy lokalne i wszelkich nadawców i odbiorców komunikatów kultury do współdziałania na rzecz rozwoju regionu.

Adresatami założeń Programu i realizatorami działań są zarówno nadawcy jak i odbiorcy wszelkich komunikatów w kulturze: mieszkańcy województwa, samorządy wszystkich szczebli, instytucje kultury, szkoły wyższe, organizacje pozarządowe, twórcy i artyści, przedsiębiorcy działający w sektorze kultury, podmioty sponsorujące działalność kulturalną, etc.

Program dzieli się na dwie części: diagnostyczną i strategiczną. W pierwszej zebrano wnioski ze spotkań sektorowych, opracowanych badań stanu kultury w województwie, wskazano najważniejsze trendy rozwojowe, sporządzono analizę SWOT. Druga prezentuje opis założeń programowych, celów, rekomendowanych działań i informację o wdrażaniu Programu.

Powstanie dokumentu poprzedziły badania dotyczące obszaru kultury w województwie lubuskim:

- *Diagnoza stanu działalności kulturalnej w województwie lubuskim*, opracowana przez zespół akademików Uniwersytetu Zielonogórskiego w składzie: dr hab. Bogumiła Burda, prof. UZ, dr Bogumiła Husak, dr Hanna Kurowska, dr Małgorzata Szymczak, mgr Anna Roszak, Zielona Góra 2020;
- *Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2021-2024* przygotowany przez zespół w składzie: mgr Barbara Czechowska, mgr Katarzyna Kozłowska, Zielona Góra 2020.

2. Program rozwoju kultury w hierarchii dokumentów strategicznych

Na poziomie krajowym Program jest spójny z Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030. Strategiczny cel polityki regionalnej wskazany w KSRR to: *efektywne wykorzystanie wewnętrznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym*. Niniejszy Program nawiązuje do wszystkich celów szczegółowych KSRR, tj.:

- Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym;
- Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych;
- Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

Na poziomie regionalnym Program jest spójny ze *Strategią Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030*. Strategia przyjęta Uchwałą Nr XXVIII/397/21 Sejmiku

Województwa Lubuskiego z dnia 15 lutego 2021 r. jest najważniejszym dokumentem Samorządu Województwa określającym wizję rozwoju, cele oraz główne działania zmierzające do ich osiągnięcia. Wizja zakłada, że Województwo Lubuskie w 2030 roku będzie *zieloną krainą inteligentnych technologii, cechującą się wysoką jakością życia mieszkańców*, co oznacza:

- *region otwartego i wielokulturowego społeczeństwa zapewniający wszystkim mieszkańcom dostępność i wysoką jakość usług publicznych, w tym ochrony zdrowia, edukacji, kultury i sportu z licznymi programami dla dzieci, młodzieży, seniorów i innych środowisk;*
- *region, w którym dwa największe miasta: Zielona Góra i Gorzów Wielkopolski wraz z obszarami funkcjonalnymi współpracują ze sobą, rozwijają się dynamicznie i równomiernie, średnie i mniejsze miasta wzmacniają swoją rolę lokalnych i ponadlokalnych ośrodków rozwoju, w tym w partnerstwie miejsko-wiejskim, a na obszarach wiejskich kultywowane są tradycje przy zachowaniu wysokich standardów życia;*
- *region sprawnie zarządzany, efektywnie korzystający ze środków zewnętrznych, wspierający aktywność i współpracę obywateli, samorządów, przedsiębiorców i organizacji pozarządowych.*

Charakterystyczną cechą regionu i jego silną stroną w kontekście zmian cywilizacyjnych XXI wieku jest zróżnicowana tożsamość kulturowa, wynikająca z osiedlenia się tutaj po II wojnie światowej ludzi o różnym pochodzeniu. Dużym atutem województwa są branżowe cykliczne imprezy kulturalne, przyciągające widownię z całego kraju i z zagranicy. Województwo lubuskie należy do obszarów bogatych w zabytki, dlatego istnieje potrzeba ich stałego wsparcia oraz większego inwestowania w infrastrukturę kulturalną. **Ponadto należałoby się skoncentrować na popularyzacji dziedzictwa kulturowego i efektywniejszym wykorzystaniu go w ramach rozwoju turystyki kulturowej.**

Wskazany obszar *Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030* konkretyzuje działania:

Wyzwanie 2. *Wysokiej jakości usługi publiczne i włączenie społeczne* definiuje jako: *rozwój infrastruktury i usług kulturalnych oraz popularyzację dziedzictwa kulturowego i efektywniejsze wykorzystanie go w ramach rozwoju turystyki kulturowej.*

Wyzwanie 3. *Aktywni mieszkańcy*: dodaje potrzebę *kreowania silnych więzi wspólnoty regionalnej i budowanie poczucia tożsamości lubuskiej*, co w bezwzględnej większości należy do przywilejów i obowiązków kultury.

Wyzwanie 6. *Spójność przestrzenna – rozwój miast i obszarów wiejskich* zakłada *racjonalną politykę przestrzenną w miastach, zapobieganie niekontrolowanej suburbanizacji i rewitalizację obszarów zdegradowanych w gminach miejskich i wiejskich*, co wymusza świadome działanie w obszarze ochrony, zagospodarowania i promocji dziedzictwa kulturowego w układach urbanistycznych i ruralistycznych miast i wsi.

Stworzenie atrakcyjnego wizerunku województwa w kraju i na arenie międzynarodowej wymaga skutecznej promocji regionu w oparciu o markę *Lubuskie warte zachodu* z wykorzystaniem zintegrowanych przedsięwzięć w obszarze turystyki, kultury i gospodarki. Ważne jest przy tym kultywowanie społeczno-gospodarczych i kulturowych tradycji regionu.

Niniejszy Program w sposób bezpośredni odwołuje się do następujących celów strategicznych wskazanych w SRWL30:

- Inteligentna, zielona gospodarka regionalna (Cel operacyjny 1.6, kierunek działań j);
- Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi (Cel operacyjny 2.4, kierunek działań a-e; Cel operacyjny 2.6, kierunek działań d-j);
- Integracja przestrzenna regionu (Cel operacyjny 3.7, kierunek działań c,j);
- Region atrakcyjny, efektywnie zarządzany i otwarty na współpracę (Cel operacyjny 4.2, kierunek działań c; Cel operacyjny 4.5, kierunek działań c,g).

3. Inne dokumenty regionalne realizujące zapisy Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego a Program Rozwoju Kultury

Wśród dokumentów programowych województwa Lubuskiego znajduje się Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024 i Program współpracy województwa lubuskiego z organizacjami pozarządowymi. Cele i działania, które są wskazane w tych dokumentach są ściśle związane z założeniami przedstawionymi w Programie rozwoju kultury:

- [Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2021-2024](#)

Program przyjęty Uchwałą NR XXXIII/454/21 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 21 czerwca 2021 r.

Zgodnie z art. 14 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa (Dz.U. z 2020 r., poz. 1668 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2020 r., poz. 282 z późn. zm.), opieka nad zabytkami w regionie jest realizowana poprzez program opracowywany co cztery lata. „Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego na lata 2021-2024” jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do SRWL. Służy podejmowaniu działań dotyczących inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego przez samorząd województwa.

Celem strategicznym programu jest zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla kształtowania tożsamości województwa lubuskiego. Przedmiotem opracowania jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych województwa lubuskiego, analiza jego stanu zachowania i określenie warunków organizacyjnych i finansowych niezbędnych do jego zachowania, w zakresie leżącym w kompetencjach samorządu województwa.

Cele priorytetowe:

- Rozpoznanie zasobu, poprawa skuteczności ochrony zabytków i efektywne zarządzanie zasobem;
- Rewaloryzacja zabytków jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego oraz rozwoju potencjału turystycznego;
- Budowanie tożsamości regionalnej poprzez edukację i popularyzację dziedzictwa kulturowego w oparciu o społeczeństwo obywatelskie;
- Ochrona krajobrazu kulturowego i świadome jego kształtowanie współgrające z integracją przestrzenną regionu.

Program kontynuuje założenia z lat 2009–2012, 2013–2016, 2017–2020, w szczególności realizację wizji określającej założenia służące ochronie i opiece nad zabytkami: wielokulturowe dziedzictwo województwa lubuskiego fundamentem tożsamości regionu rozwijającego się gospodarczo i turystycznie.

Bezpośrednim realizatorem Programu są jednostki organizacyjne samorządu, a także instytucje kultury samorządu województwa lubuskiego. Program adresowany

jest ponadto do władz samorządowych wszystkich szczebli, instytucji, organizacji pozarządowych, których działalność obejmuje ochronę i opiekę nad zabytkami, a także do właścicieli i administratorów zabytków. Prezentuje stan zaawansowania realizacji gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami, strukturę funkcjonowania i cele działalności służb konserwatorskich oraz zasoby i stan zachowania dziedzictwa kulturowego w województwie lubuskim.

- [Program współpracy Województwa Lubuskiego z organizacjami pozarządowymi](#)

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057 z późn. zm.) nakłada na organy administracji publicznej obowiązek realizacji zadań ze sfery publicznej, we współpracy z organizacjami pozarządowymi w rozumieniu art. 3 ust. 2 oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego wymienionymi w art. 3 ust 3 ustawy. Zgodnie z art. 5a ust. 1 przedmiotowej ustawy organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego ma obowiązek uchwalenia rocznego programu współpracy z organizacjami pozarządowymi i podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego do dnia 30 listopada roku poprzedzającego okres obowiązywania programu.

Celem głównym Programu jest kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego i wzmacnianie aktywności społecznej poprzez budowanie relacji partnerskich pomiędzy Samorządem Województwa a podmiotami Programu.

Celami szczegółowymi Programu są:

- tworzenie sprzyjających warunków do rozwoju trzeciego sektora w województwie lubuskim i wzmacnianie jego potencjału;
- kształtowanie idei społeczeństwa obywatelskiego poprzez promocję postaw prospołecznych i włączanie społeczne;
- zwiększenie wpływu sektora obywatelskiego na kreowanie polityki społecznej w województwie lubuskim;
- dążenie do pełniejszego zaspokajania potrzeb społecznych, a tym samym poprawy jakości życia mieszkańców województwa lubuskiego;
- integrowanie podmiotów Programu realizujących inicjatywy w sferze zadań publicznych wymienionych w art. 4 ustawy;

- wspieranie nowatorskich rozwiązań wychodzących naprzeciw oczekiwaniom i dążeniom społecznym oraz umożliwiających rozwiązywanie problemów społecznych.

4. Diagnoza stanu działalności kulturalnej w województwie lubuskim

4.1. Tożsamość historyczno-kulturowa regionu

Region definiujemy zazwyczaj jako określone terytorium, zamieszkałe przez ludność związaną wspólnymi dziejami, charakteryzujące się własną odrębnością historyczną. Specyfika terytorium województwa lubuskiego wyklucza takie rozumienie pojęcia regionu. Biorąc pod uwagę fakt, że nie jest to obszar jednolity zarówno pod względem historycznym, politycznym, językowym jak i kulturowym, właściwym będzie pojęcie „region administracyjny”.

Skomplikowana historia, liczne podziały, których konsekwencją była przynależność poszczególnych części dzisiejszego województwa lubuskiego do różnych państw, uniemożliwia zdefiniowanie regionu jako struktury jednorodnej pod względem historycznym i kulturowym. Mamy tu do czynienia z ziemią pogranicznymi, na których ścierały się w przeszłości wpływy polskie, brandenburskie, saskie, łużyckie, czeskie i węgierskie.

W ciągu minionych dziesięcioleci wykształciło się w społecznej świadomości pojęcie regionu - ziem nadodrzańskich od północnej krawędzi Borów Dolnośląskich po Pojezierze Myśliborskie i od Nysy Łużyckiej i Odry po ciąg jezior Zbąszyńskich. Obszar ten w przybliżeniu odpowiada dwóm dawnym województwom: zielonogórskiemu i gorzowskiemu. Wyznacznikami tak rozumianego regionu są miasta: Kostrzyn nad Odrą, Gorzów Wlkp., Słubice, Międzyrzecz, Krosno Odrzańskie, Świebodzin, Sulechów, Gubin, Lubsko, Szprotawa, Żagań, Żary, Zielona Góra, jako główne ośrodki miejskie.

Obszar, który nazywamy też Środkowym Nadodrzem, można opisać jako terytorium między Odrą a dolną Wartą, między Śląskiem, Wielkopolską i Pomorzem. Był nazywany również „kluczem królestwa” (Polski Piastowskiej) zaprzepaszczonym przez Bolesława Rogatkę w 1249 roku na rzecz Brandenburskiej. Stąd też rozpoczął się pochód Brandenburskiej na „wschód”. Wdzierała się ona coraz głębiej w ziemie polskie, stopniowo powiększając swe posiadłości na wschód od Odry. Szybko powstała tam rozległa prowincja brandenburska, której nadano nazwę Nowej Marchii. W roku 1483

ziemie: zielonogórska, sulechowska i krośnieńska przeszły pod panowanie brandenburskie i najwcześniej znalazły się w zasięgu reformacji.

Pogranicze śląsko-łużycko-wielkopolsko-brandenburskie w okresie wczesno nowożytnym wyróżniała stabilność granic. To ona przyczyniła się do powstania w tym regionie więzi społecznych. Wytworzyły się one mimo znacznej odrębności językowej, obyczajowej i religijnej graniczących ze sobą społeczności. Katalizatorem współpracy były uwarunkowania gospodarcze. Ich pogłębianiu sprzyjały zróżnicowane systemy ekonomiczne właściwe dla każdego z graniczących państw.

Od wojny o sukcesję głogowską do 1742 roku Wielkopolska graniczyła ze Śląskiem, Brandenburgia z Wielkopolską, Śląsk z Brandenburgią i Dolnymi Łużycami, które w latach 1635-1815 należały do Saksonii, a wcześniej do Czech. Wielkopolska należała do Rzeczypospolitej, Śląsk był w posiadaniu królów czeskich, którymi zazwyczaj byli Habsburgowie, natomiast Brandenburgia od 1701 roku stanowiła część Królestwa Pruskiego. Król Prus zajmując Śląsk w 1742 roku zburzył dotychczasowe granice i swoją ekspansją pod koniec XVIII wieku zniszczył podstawy funkcjonowania pogranicza. Jednak wcześniej wykształcone więzi pozostały na terenach Środkowego Nadodrza. Przyjęta w latach 40-tych i 50-tych XX w. nazwa Ziemia Lubuska dla regionu, nie ma nic wspólnego z tą średniowieczną. Jednak siłą przyzwyczajenia została i funkcjonuje zarówno w środowisku naukowym jak i wśród mieszkańców regionu, choć historyczna Ziemia Lubuska znajduje się po drugiej stronie Odry.

W wyniku działań wojennych ale też na skutek grabieżczych działań wojsk radzieckich wiele miast na Ziemi Lubuskiej zostało zniszczonych, np. Gorzów Wlkp., czy Lubrza, Bytom Odrzański, Sulęcín. Największych zniszczeń dokonano w miastach: Kostrzyn nad Odrą, Gubin, Żary, Przewóz, Trzebiel, Bytom Odrzański, Nowa Sól, Krosno Odrzańskie. Najmniej w miejscowościach Zielona Góra, Otyń, Nowe Miasteczko, Jasień czy Brody.

Obszar dzisiejszego województwa lubuskiego po II wojnie światowej stał się terenem grabieży i zniszczeń. Pierwsze wysiedlenie Niemców rozpoczęto najpierw w rejonie Gubina, a następnie w pozostałych powiatach nadgranicznych. Równocześnie rozpoczął się okres zasiedlania Polski zachodniej i północnej. Pierwsi osadnicy pojawili się w tutaj już w lutym i marcu 1945 roku. Ruch przesiedleńczy z ziem dawnych polskich na ziemie ponemieckie nasilił się w maju 1945 roku, po kapitulacji Niemiec. Wzdłuż granicy z Niemcami w dwunastu wydzielonych powiatach

osadzano osadników wojskowych. Początkowo zabroniono osiedlania się tam innym kategoriom osadników, nawet gdy gospodarstwa na wsiach i mieszkania w miastach były wolne. W pierwszym zetknięciu się z miejscową ludnością, zarówno wojsko jak i osadnicy odnosili z reguły wrażenie, że mają do czynienia z Niemcami. Wskazywała na to kultura dnia codziennego, język - głównie niemiecki i zróżnicowanie pod względem religijnym.

Duża różnorodność kulturowa charakteryzowała także poszczególne grupy przesiedleńców, głównie repatriantów z za Buga i z ziem wschodnich Polski. Dla stosunków społecznych w Polsce zachodniej i północnej nie bez znaczenia było osiedlenie w 1947 roku w ramach akcji „Wisła” ludności ukraińskiej z takimi grupami etnicznymi, jak Łemkowie, Bojkowie, Dolinianie i Rusini Szlachtowscy. Przy osiedlaniu miała być przestrzegana zasada, że ludność ukraińska powinna stanowić mniej niż 10% ogółu ludności w danej miejscowości. Nie wolno było osiedlać ludności w pasie przygranicznym, tj. 50 km od granicy lądowej i 30 km od granicy morskiej. Najwięcej przesiedleńców przyjęły powiaty: głogowski, strzelecki, kożuchowski i szprotawski. Do dzisiejszego dnia tereny te (głównie Szprotawa i Przemków) pozostają w kręgu oddziaływania kultury łemkowskiej. Ostatni przesiedleńcy i repatrianci ze Związku Radzieckiego dotarli na Środkowe Nadodrze w 1957 roku.

Równocześnie rozpoczął się proces integracji tych ziem, jak i społeczeństwa tu zamieszkałego. Jednak błędne rozwiązywanie spraw narodowościowych utrudniało nawiązywanie więzi społecznych. Już w maju 1945 roku na Ziemię Lubuską skierowano 11 dywizję piechoty z odwodu Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego, której powierzono pełnienie straży granicznej nad Nysą. Jej zadaniem było też zabezpieczenie mienia oraz „przywracanie polskości miastom” np. przez likwidację niemieckich napisów. Przez lata sąsiedztwo niemieckie, a także system edukacji nie sprzyjały integracji. Przez wiele lat powojennych szukano „śladów polskości”. Zapomniano, że człowiek niezależnie od narodowości, odrębności kulturowych i religijnych „jest kreatorem dziejów”. Kulturowane „lokalne” odrębności, jak np. kultura Łemków, Ukraińców czy osadników z za Buga, sztucznie podtrzymywały życie tych grup obok siebie, a nie życie razem. Dopiero drugie pokolenie młodych, urodzone na Środkowym Nadodrzu (czy używanej obecnie nazwy Ziemi Lubuskiej) poznaje historię regionalną i odtwarza dzieje swoich rodzin. Historia regionalna, w powiązaniu z historią narodową i powszechną daje mieszkańcom możliwość zrozumienia procesów

zachodzących na tych ziemiach w minionych stuleciach, jak i procesów integracyjnych po II wojnie światowej. Dopiero ostatnie dekady zmieniły stosunki sąsiedzkie i postrzeganie dziedzictwa kulturowego jako ponadnarodowego, wielokulturowego.

Powstałe w 1950 roku województwo zielonogórskie niemal pokrywało się z obszarem obecnego województwa lubuskiego. Po kolejnej reformie administracyjnej w 1975 roku powstały dwa niewielkie terytorialnie województwa: zielonogórskie i gorzowskie. W skład województwa gorzowskiego weszły północne obszary regionu, a także powiaty choszczeński i myśliborski, wydzielone z województwa szczecińskiego oraz Międzychód z województwa poznańskiego. Nowe województwo zielonogórskie w zmienionych granicach powstało na obszarze południowej części regionu, sięgając po Świebodzin na północy, lecz już bez Głogowa i Wschowy, natomiast z nowymi gminami: Wolsztyn, Siedlec i Zbąszyń, wyłączonych z województwa wielkopolskiego.

Ostatnia zmiana administracyjna z 1999 roku zmieniła ponownie obraz regionu. W wyniku Umowy Paradyskiej doszło do utworzenia obecnego województwa lubuskiego. W ramach nowo powstałego organizmu administracyjnego przywrócono stan sprzed reformy z 1975 roku. Wyłączono jednak powiat głogowski.

Różnorodna przeszłość historyczna oraz brak silnego ośrodka kulturotwórczego, poza epizodycznymi rolami jakie dogrywały: Kostrzyn nad Odrą, Głogów i Żagań (stolice księstw), spowodowało brak jednolitego oblicza dziedzictwa kulturowego na terenie województwa. Znaczące centra kulturowe, takie jak Wrocław, Poznań, Frankfurt nad Odrą, Berlin, a także Szczecin, były punktami odniesienia dla tego obszaru. W każdym z odmiennie ukształtowanych regionów, architektura, dzieła malarstwa i rzeźby oraz rzemiosło artystyczne, otrzymały indywidualne cechy. Przygraniczny charakter tych ziem spowodował odcisnięcie na sztuce szczególnego piętna, związanego ze zjawiskiem przenikania się kultur.

Ten niezwykle interesujący pod względem historii i bogaty w zabytki region, wpisuje się w dzieje północnej części Dolnego Śląska i pogranicza śląsko-wielkopolskiego, Nowej Marchii i Ziemi Torzyskiej.

Według stanu na 31 grudnia 2017 roku na obszarze województwa lubuskiego znajdowało się ogółem 75 904 zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków

(WEZ), z tego 11 358 zabytków wpisanych do rejestru zabytków: 4.319 zabytków nieruchomych, 6480 zabytków ruchomych i 559 zabytków archeologicznych¹.

4.2. Demografia regionu

Województwo lubuskie zajmuje powierzchnię 13 987,93 km². Liczba mieszkańców w końcu 2019 roku wynosiła 1 011 592, co stanowiło zaledwie 2,6% mieszkańców Polski (38,38 mln)². W połowie 2020 roku (30 czerwca) liczba mieszkańców spadła do 1 010 177 osób (-0,1%)³. Liczba ludności lubuskiego, jak i Polski ma od wielu lat trend spadkowy. Maksymalna liczba mieszkańców województwa wynosiła 1 023 317 osób w 2012 roku, w Polsce z kolei w 1998 roku (38,67 mln). Spadek liczby ludności lubuskiego w latach 2012-2019 wyniósł -1,15%, a w stosunku do 2015 roku -0,6%. Z kolei liczba ludności Polski w latach 2015-2019 spadła o 0,1%.

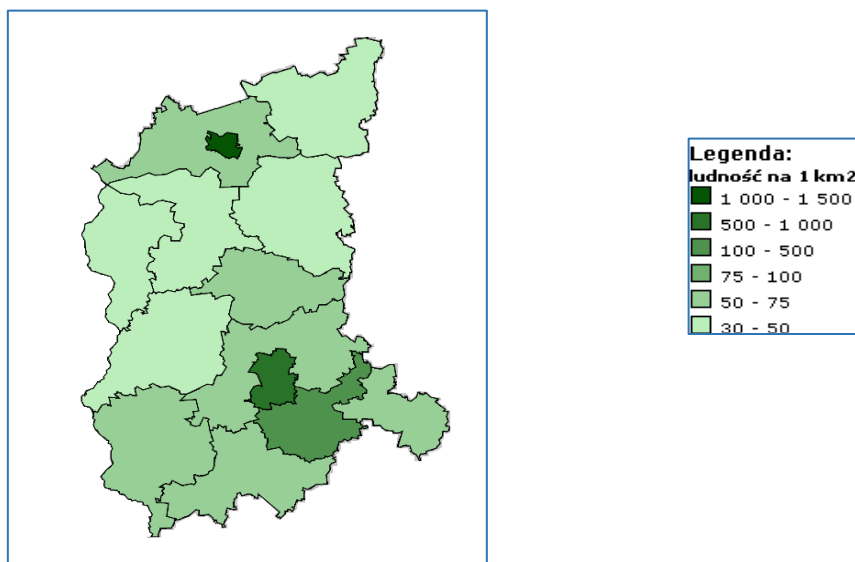
Województwo lubuskie jest drugim w kolejności województwem w Polsce z najmniejszą liczbą ludności. Mniej mieszkańców miało w 2019 r. woj. Opolskie - 0,98 mln. Także zagęszczenie plasuje województwo lubuskie na jednym z najniższych miejsc w kraju i wynosi 72 osoby na km² (przeciętnie w kraju 123). Najbardziej zagęszczone były lubuskie miasta na prawach powiatu: Gorzów Wielkopolski 1 442 osoby na 1 km² i Zielona Góra 507 osób na 1 km². Spośród pozostałych powiatów najwyższy wskaźnik zagęszczenia miał powiat nowosolski (112), najniższy sulęciński (30).

Wpływ na malejącą liczbę ludności miał ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji. W połowie 2020 roku przyrost naturalny na 1000 mieszkańców wynosił -2,2 osób (w Polsce -1,6), a saldo migracji -0,6 osób (w Polsce było dodatnie, 0,1). W końcu 2019 roku przyrost naturalny w województwie także był ujemny i na 1000 mieszkańców wynosił -2 osoby (w Polsce -0,9), a saldo migracji wyniosło -1,1 (w Polsce 0,2). W województwie w 2019 roku ujemny przyrost naturalny zanotowano we wszystkich lubuskich powiatach, dodatnie saldo migracji miały tylko: m. Zielona Góra (6,2), pow. gorzowski (5,6) oraz pow. zielonogórski (0,1).

¹ Raport NIK, *Ochrona zabytków w województwie lubuskim na wypadek sytuacji kryzysowych*, 2018, s. 22.

² *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2019 r. Stan w dniu 31 grudnia*, GUS 2020.

³ *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2020 r. Stan w dniu 30 czerwca*, GUS 2020.

Liczba mieszkańców woj. lubuskiego na 1 km²

Źródło: mapa wygenerowana w Portalu Geostatystycznym na podstawie danych GUS.

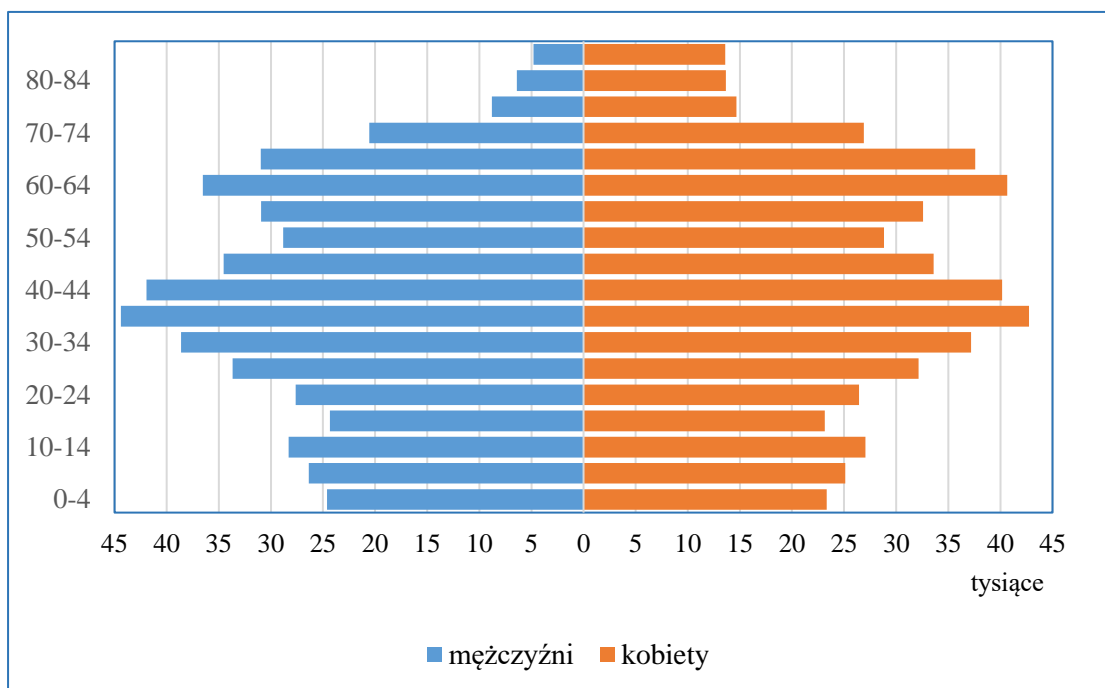
Najwięcej mieszkańców województwa mieszkało w miastach (64,9%), w tym co czwarty mieszkaniec województwa mieszkał w jednej ze stolic (14% w Zielonej Górze i 12% w Gorzowie Wlkp.). Największymi miastami regionu są Zielona Góra, której liczba mieszkańców w latach 2015-2019 wzrosła z 138,7 tys. do 141,2 tys. osób (wzrost o 1,8%) oraz Gorzów Wielkopolski, którego liczba mieszkańców nieznacznie spadła z 123,8 tys. do 123,6 tys. osób (-0,1%). Miasta te są jedynymi dużymi miastami regionu, dalsze w kolejności 2 miasta mają liczbę mieszkańców sięgającą blisko 40 tys. osób (Nowa Sól, 38 645 i Żary, 37 304), 2 miasta liczące ponad 20 tys. osób (Żagań, 25 668 i Świebodzin, 21 685). W tych 6 największych miastach (14% wszystkich miast) mieszkało 59% ludności miejskiej i 38,4% mieszkańców województwa. Spośród pozostałych miast 11 (25% miast) miało po kilkanaście tysięcy mieszkańców (zamieszkiwały je 156 423 osoby, tj. 24% ludności miejskiej i 15,5% ludności województwa) oraz 26 miast (60% miast) po kilka tysięcy mieszkańców (111 983 osoby, tj. 17% ludności miejskiej i 11% ludności lubuskiego). Wśród powiatów, które zanotowały wzrost liczby mieszkańców w latach 2015-2019 należy wymienić dwa, znajdujące się blisko obu stolic, powiat gorzowski (1,3%) i zielonogórski (0,5%). W pozostałych powiatach nastąpił ubytek od -0,7% w pow. Słubickim, do -2,5% w pow. żagańskim.

Ponad połowa mieszkańców województwa to kobiety (51,3%), a na 100 mężczyzn przypadało 105,5 kobiet. Ludność woj. lubuskiego, podobnie jak i Polski

starzeje się, co widać także w obrazie graficznym struktury wiekowej. Potwierdza to także wysoka wartość mediany wieku Lubuszan, która w 2015 roku wynosiła 38,1 lat w przypadku mężczyzn i 41,1 lat w przypadku kobiet, a w 2019 roku wzrosła odpowiednio do 39,8 i 42,8 lat. Mediana wieku mieszkańców Polski była zbliżona i wynosiła w 2019 roku dla mężczyzn 39,7, a kobiet 43 lata. Mężczyźni zatem są nieco młodszy od kobiet, ale też znacznie krócej od nich żyją. Analizując przedziały wiekowe, mieszkańcy woj. lubuskiego do 18. roku życia to 19% ludności, osoby w wieku 19-35 lat 22% ludności, w wieku 35-65 lat 42,8% i powyżej 65. roku życia 16,2%.

Powiat	ogółem	mężczyźni	kobiety	miasto	wieś
gorzowski	71 836	35 609	36 227	24 461	47 375
krośnieński	54 829	26 961	27 868	27 852	26 977
międzyrzecki	57 565	28 455	29 110	29 790	27 775
nowosolski	86 156	41 971	44 185	56 703	29 453
ślubicki	46 929	22 973	23 956	29 815	17 114
strzelecko-drezdenecki	49 009	24 215	24 794	23 061	25 948
sulęciński	35 193	17 489	17 704	14 719	20 474
świebodziński	55 790	27 326	28 464	26 717	29 073
zielonogórski	75 559	37 243	38 316	33 563	41 996
żagański	78 953	38 451	40 502	47 711	31 242
żarski	96 111	46 681	49 430	57 901	38 210
wschowski	38 831	19 150	19 681	19 415	19 416
m. Gorzów Wielkopolski	123 609	58 699	64 910	123 609	-
m. Zielona Góra	141 222	66 943	74 279	141 222	-

Liczba ludności woj. lubuskiego w dniu 31.12.2019 roku, Źródło: GUS

Struktura wiekowa mieszkańców woj. lubuskiego w 2019 roku z podziałem na płeć, Źródło: dane GUS

Istotną kwestią w ocenie stanu kultury jest wykształcenie ludności, aktywność zawodowa oraz dochody gospodarstwa domowego, bowiem im wyższy poziom wykształcenia oraz wysokość dochodów, tym wyższa aktywność kulturalna oraz wyższe wydatki związane z kulturą. Wykształcenie mieszkańców Polski przedstawiają wyniki spisów powszechnych. Ostatnie dane z 2011 roku są odległe w czasie, to jednak dają wgląd w poziom wykształcenia ludności w wieku 13 lat i więcej także dziś. W 2011 roku co trzeci mieszkaniec Polski miał wykształcenie średnie (31,6%), co piąty zasadnicze zawodowe (21,7%), co szósty podstawowe (18,3%) lub wyższe (17%), co dwudziesty gimnazjalne (4,9%), co setny nie miał ukończonej szkoły podstawowej (1,4%). W woj. lubuskim struktura ta była zbliżona, mniej było osób z wykształceniem wyższym (14,4%), a więcej z wykształceniem zasadniczym zawodowym (23,8%). Zasadnicze różnice w poziomie wykształcenia występują między miastem a wsią. W lubuskich miastach częściej ludność miała wykształcenie średnie (35%), zasadnicze zawodowe (21%) i wyższe (17,4%), na wsi dominowało wykształcenie zasadnicze zawodowe (28%), a także średnie (25,5%) i podstawowe (24%). Wśród powiatów najwyższy odsetek ludności, która miała wykształcenie wyższe miało miasto Zielona Góra (26%) i Gorzów Wlkp. (20%), następnie pow. zielonogórski (14%) i gorzowski (13%). W pozostałych powiatach odsetek ten wahał się między 12,3% a 10,1%. Wykształcenie średnie w najwyższym odsetku występowało wśród mieszkańców Zielonej Góry (37,6%) i Gorzowa Wlkp. (35%), najniższy odsetek występował w powiecie wschowskim (26,5%). Najwyższy odsetek mieszkańców z ukończonym wykształceniem na poziomie szkoły zasadniczej zawodowej występował w powiecie wschowskim (31%), najniższy w Zielonej Górze (15%). Odsetek mieszkańców z ukończonym wykształceniem gimnazjalnym wahał się między 4% (m. Zielona Góra) a 5,8% (pow. krośnieński), a z ukończonym podstawowym między 10,2% (m. Zielona Góra) a 24% (pow. strzelecko-drezdenecki). Brak wykształcenia deklarowało 0,8% mieszkańców Zielonej Góry i 0,9% Gorzowa Wlkp., a w najwyższym odsetku mieszkańcy pow. gorzowskiego i sulęcińskiego (po 2,4%).

Współczynnik aktywności zawodowej Polaków w połowie 2020 roku (i w latach wcześniejszych) wynosił 55,5% (wg płci 65% ogółu mężczyzn i 48% kobiet), pozostała część ludności była bierna zawodowo. W woj. lubuskim był on nieznacznie niższy i wynosił 54,4%, a wskaźnik zatrudnienia 53,3%. W końcu 2015 roku współczynnik ten wynosił 54,5% (w Polsce 56,5%), w 2017 roku był niższy i wynosił 55,3% (w Polsce

56,2%), co wykazuje trend malejący. Najwyższy współczynnik aktywności zawodowej w 2019 roku występował wśród osób z wykształceniem wyższym (80,4% i był wyższy od ogólnopolskiej o 1 punkt proc.), najniższy z kolei wśród osób z ukończonym wykształceniem gimnazjalnym i podstawowym lub bez wykształcenia (14,5%, niższy od współczynnika dla całej Polski o 2 punkty proc.).

W stosunku do stanu sprzed roku liczba osób aktywnych zawodowo w Polsce w 2019 roku zmniejszyła się (szczególnie kobiet), a wzrosła liczba osób biernych zawodowo, choć stopa bezrobocia od lat maleje, w latach 2015-2019 spadła z 8% do 3,4%. Grupą wiekową o najwyższym współczynniku aktywności zawodowej były w końcu 2019 roku osoby w wieku 25-34, 35-44 i 45-54 lata (odpowiednio 84,5%, 87,3% i 83,8%), najniższy współczynnik występował w grupie wiekowej 15-24 lata (30,8%). Wyraźnie zwiększa się od lat aktywność zawodowa osób w wieku 55-59/64 lata (56,7% w 2015 r. i 64% w 2019 r.). Należy zauważyć, że współczynnik aktywności zawodowej mężczyzn jest znacznie wyższy niż współczynnik dla kobiet.

Liczebność gospodarstw domowych w Polsce od lat maleje. W 2019 roku przeciętne gospodarstwo domowe w Polsce liczyło 2,61 osób, w woj. lubuskim 2,55 osób. W stosunku do spisu z 2011 roku wartości te zmały, gdyż w Polsce wynosiły wówczas 2,82 osób, a w woj. lubuskim 2,79 osób. Najmniej liczne były gospodarstwa w miastach Gorzów Wlkp. i Zielona Góra. Wg danych GUS mieszkańcy Polski w 2019 roku oceniali sytuację materialną swojego gospodarstwa domowego najczęściej jako przeciętną (44,4%), rzadziej deklarowali taką ocenę mieszkańcy woj. lubuskiego (40,3%). Sytuację jako dobrą określało 23,8% Polaków i 25,8% Lubuszan, jako raczej dobrą 24,8% Polaków i 26,9% Lubuszan, z kolei swoją sytuację jako raczej złą określało 5,5% Polaków i 5,7% Lubuszan oraz jako złą 1,5% Polaków i 1,3% Lubuszan. Zatem ponad połowa Lubuszan (53%), częściej niż przeciętny Polak (49%), postrzegala sytuację swojego gospodarstwa domowego jako dobrą i raczej dobrą.

Wszystkie powyższe dane świadczą o fakcie dużego znaczenia obu stolic i powiatów z nimi związanych, czyli gorzowskiego i zielonogórskiego. Są to najliczniejsze obszary województwa, stolice i ich najbliższe regiony są „magnesem” przyciągającym ludność z mniejszych miejscowości. Realnym problemem jest ujemny przyrost naturalny, któremu towarzyszy ujemne saldo migracji, co potęguje spadek liczby mieszkańców. Mieszkańcy są coraz starsi, a wśród najstarszych osób zdecydowanie przeważają kobiety. Odsetek osób z wykształceniem średnim

i wyższym był najwyższy wśród mieszkańców obu stolic województwa. Aktywność zawodowa Lubuszan jest niższa niż przeciętnie w Polsce, a najwyższy współczynnik aktywności zawodowej miały osoby z wykształceniem wyższym (ok. 80%), najniższy z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i bez wykształcenia (ok. 14%). W ostatnich latach współczynnik aktywności zawodowej ma coraz niższe wartości (podobnie jak w Polsce), co również nie jest pozytywnym zjawiskiem.

5. KONDYCJA KULTURY W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM

5.1. Wydatki publiczne na kulturę

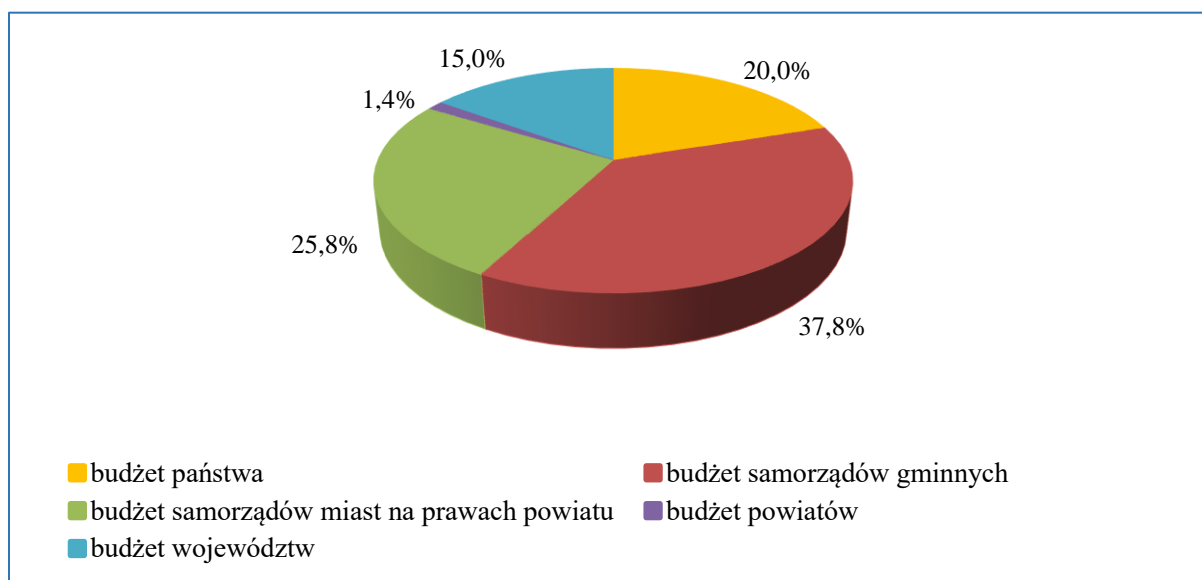
Panujący w Polsce od marca 2020 roku COVID-19 znacząco wpłynął na sytuację gospodarczą oraz kulturalną. Czasowe zawieszenie działalności instytucji kulturalnych oraz obawa społeczeństwa przed zakażeniem przyczyniły się do obniżenia wyników finansowych instytucji kultury. Niektóre przedsięwzięcia przeniesiono do Internetu proponując uczestnictwo on-line za darmo lub po wniesieniu określonej opłaty. Dało to możliwość dotarcia do szerszej liczby odbiorców, jednak wymagało zaangażowania w organizację reklamy. Ekonomiczne skutki pandemii odczuwalne były już w pierwszej połowie 2020 roku. Wyniki finansowe instytucji były niższe od uzyskanych w analogicznym okresie poprzedniego roku. Jeszcze w pierwszym kwartale instytucje w Polsce odnotowały wzrost przychodów ogółem o 3,5% w stosunku do przychodów osiągniętych w pierwszym kwartale 2019 roku, ale w sumie w pierwszym półroczu 2020 roku nastąpił spadek przychodów ogółem o 7%, a kosztów ogółem o 10,2%. Nakłady inwestycyjne pozostały na tym samym poziomie co przed rokiem⁴. Dla porównania przychody ogółem w 2019 roku wzrosły o 5,5%, a koszty ogółem o 4,9% w stosunku do roku poprzedniego.

W 2019 roku wydatki w dziale 921 (kultura i ochrona dziedzictwa) w Polsce wyniosły 11,92 mld zł. - budżet państwa (2,38 mld zł, tj. 20% środków publicznych) i budżet jednostek samorządu terytorialnego (9,54 mld zł, 80%). Wydatki publiczne w dziale 921 w budżecie państwa w latach 2015-2019 stanowiły ok. 0,6% ogółu

⁴ Wyniki finansowe instytucji kultury w I kwartale 2020 r., Informacja sygnałna, GUS, 2020; <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/wyniki-finansowe-instytucji-kultury-w-i-kwartale-2020-roku,8,13.html> dostęp 29.10.2020; Wyniki finansowe instytucji kultury w okresie I–VI 2020 r. Informacja sygnałna, GUS, 2020, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/wyniki-finansowe-instytucji-kultury-w-okresie-i-vi-2020-roku,8,14.html> dostęp 29.10.2020.

wydatków, a w budżetach samorządowych ok. 3,5%. Znacznie więcej wydatków niż państwo (20%) ponoszą na kulturę budżety samorządów gminnych, które pokrywają aż 37,8% potrzeb, oraz budżety miast na prawach powiatu, pokrywając 25,8% wydatków, w mniejszym stopniu finansują kulturę budżety województw (15%), w minimalnym powiaty.

W 2019 roku budżet państwa w największym zakresie finansował muzea (32,6%), centra kultury i sztuki (10,3%), w najmniejszym domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby (0,1%). Te ostatnie stanowiły największy odsetek wydatków budżetu jednostek samorządu terytorialnego (31,8%). Drugie w kolejności były biblioteki, na które samorzady wydatkowały 17,2% budżetu, trzecie muzea (11,6%). W najmniejszym stopniu budżety samorządowe finansowały archiwa (0,02%).

Wydatki publiczne w Polsce na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego wg źródła finansowania w 2019 roku, Źródło: dane GUS

5.2. Wydatki Jednostek Samorządu Terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego

Jednostki samorządu terytorialnego w Polsce przeznaczały w swoich budżetach na wydatki związane z działem 921 przeciętnie 3,4% ogółu wydatków. W województwie lubuskim udział tych wydatków w budżecie był identyczny. W 2010 roku udział wydatków na kulturę w budżetach JST był znacznie wyższy, sięgał 4% w Polsce i 5% w województwie lubuskim. Samorzady jednostek terytorialnych województwa lubuskiego wydatkowały w 2019 roku na kulturę i ochronę dziedzictwa

województwo	Wydatki w Dziale 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego – ogółem				
	2010	2015	2017	2018	2019
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
POLSKA	3,9	3,5	3,2	3,6	3,4
DOLNOŚLĄSKIE	4,6	5,8	3,9	4,2	4,4
KUJAWSKO-POMORSKIE	3,8	3,1	3,2	3,7	3,7
LUBELSKIE	3,4	3,6	3,1	3,2	3,0
LUBUSKIE	5,0	3,4	3,1	3,3	3,4
ŁÓDZKIE	3,7	3,2	3,1	3,8	3,6
MAŁOPOLSKIE	4,2	3,4	3,4	3,8	3,8
MAZOWIECKIE	4,2	3,4	3,3	3,6	3,3
OPOLSKIE	4,8	3,4	3,3	4,3	3,5
PODKARPACKIE	3,2	3,0	2,7	3,6	3,1
PODLASKIE	4,4	3,0	3,0	3,3	3,4
POMORSKIE	3,9	3,7	3,3	3,5	3,4
ŚLĄSKIE	3,8	3,6	3,2	3,2	3,2
ŚWIĘTOKRZYSKIE	3,3	2,6	2,5	2,8	2,7
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	3,6	2,6	2,8	3,3	3,2
WIELKOPOLSKIE	3,6	3,3	3,2	3,4	3,5
ZACHODNIOPOMORSKIE	4,0	3,6	3,2	3,5	3,6

Udział wydatków jednostek samorządu terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w wydatkach ogółem w Polsce w latach 2010-2019, Źródło: dane GUS

Budżet jednostki	2015		2018		2019	
	Polska	Lubuskie	Polska	Lubuskie	Polska	Lubuskie
JST - ogółem	180,03 zł	163,04 zł	239,74 zł	216,89 zł	251,11 zł	236,99 zł
województwo	35,54 zł	34,95 zł	42,06 zł	31,90 zł	46,93 zł	42,89 zł
powiat	4,38 zł	2,59 zł	6,17 zł	3,66 zł	6,48 zł	2,34 zł
gminy i miasta na prawach powiatu	141,55 zł	126,17 zł	193,54 zł	182,29 zł	199,83 zł	192,37 zł

Zestawienie wydatków budżetów jednostek samorządu terytorialnego w dziale 921 w Polsce i woj. lubuskim w przeliczeniu na 1 mieszkańca, Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

240,1 mln zł, co dawało w przeliczeniu na 1 mieszkańca województwa 236,99 zł, - mniej niż przeciętnie w Polsce, gdzie kwota ta wynosiła 251,11 zł (najwięcej w woj. dolnośląskim 312,15 zł, najmniej w woj. świętokrzyskim 187,06 zł). Dla porównania w 2015 roku była to kwota 163,04 zł, również niższa niż przeciętnie w Polsce. Należy stwierdzić, że na każdym poziomie samorządu terytorialnego w woj. lubuskim wydatki w dziale 921 były niższe niż przeciętnie w Polsce. Największe różnice występowały w finansowaniu kultury przez budżety powiatów, gdyż w lubuskim są one niemal trzykrotnie niższe.

Analizując ogólnopolskie wydatki samorządów na wybrane formy działalności kulturalnej w 2019 roku, najczęściej środków przeznaczano na domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby oraz na muzea, ochronę i konserwację zabytków. W województwie lubuskim wydatki rozłożono nieco inaczej. Na domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby przeznaczono aż 48,5% środków w budżecie (najwięcej w Polsce i ten stan utrzymuje się od 2015 r.), na biblioteki 17,4%, na muzea, ochronę i konserwację zabytków 15%, na teatry 4,1%, a na filharmonie, orkiestry, chóry i kapele 2,3%.

Województwo	w Dziale 921 - Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego				
	2010	2015	2017	2018	2019
	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]
POLSKA	33,68	35,54	36,19	42,06	46,93
DOLNOŚLĄSKIE	30,64	32,40	32,22	36,33	34,59
KUJAWSKO-POMORSKIE	40,88	42,63	49,72	56,51	62,85
LUBELSKIE	23,91	58,55	29,06	30,43	32,95
LUBUSKIE	27,67	34,95	31,59	31,90	42,89
ŁÓDZKIE	34,19	30,09	32,29	40,24	43,15
MAŁOPOLSKIE	34,80	33,89	37,92	49,69	54,34
MAZOWIECKIE	31,37	33,88	39,75	52,56	58,41
OPOLSKIE	36,54	25,23	31,05	33,22	34,85
PODKARPACKIE	30,95	29,93	27,10	33,26	38,04
PODLASKIE	75,28	45,00	54,80	54,23	68,72
POMORSKIE	38,66	37,84	41,62	48,37	56,41
ŚLĄSKIE	26,12	35,80	37,17	35,99	41,08
ŚWIĘTOKRZYSKIE	35,39	25,22	27,89	31,49	36,78
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	42,85	34,51	32,12	38,00	46,61
WIELKOPOLSKIE	33,96	28,25	34,83	39,73	43,11
ZACHODNIOPOMORSKIE	26,88	45,92	32,85	39,97	43,34

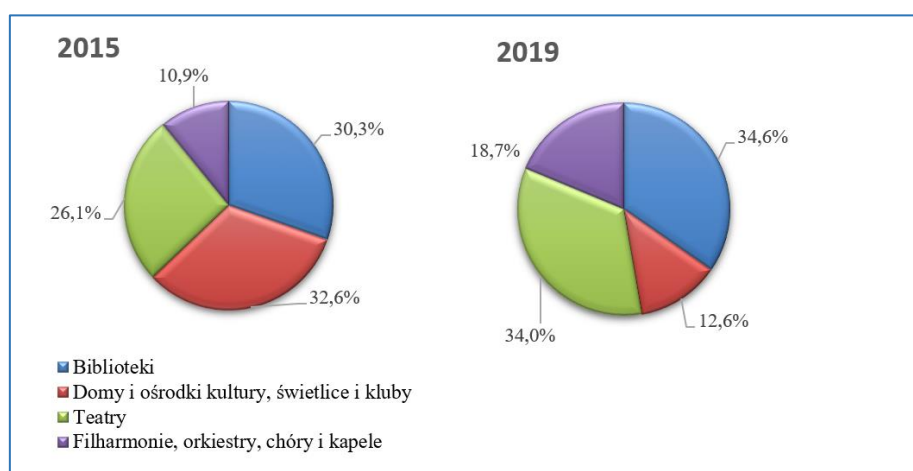
Wydatki województw w dziale 921 w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2010-2019
Źródło: dane GUS

Wydatki na kulturę w budżecie województwa lubuskiego z roku na rok rosły. W 2010 roku wyniosły 28,3 mln zł, w 2015 roku 35,6 mln zł, a w 2019 roku już 43,4 mln zł (od 2010 r. wzrost o 53,5%), przy czym wydatki majątkowe wzrosły o 99%, a wydatki bieżące o 43%. Średnie wydatki na kulturę w budżecie województwa lubuskiego w latach 2017-2019 były niższe niż w Polsce (od 8,6% w 2019 r. do 24% w 2018 r.), ale też dynamicznie rosły (ogółem w Polsce wzrost o 30%, w lubuskim o 36%).

Struktura wydatków województw w 2019 roku znacząco się różniła. Wydatki na poszczególne instytucje kulturalne w skali Polski wyglądały następująco: na teatry

przeznaczano 43,6%, na filharmonie, orkiestry, chóry i kapele 16,3%, na biblioteki 15,6%, na domy i ośrodki kultury 11,2%, na pozostałe instytucje kultury 7,6% oraz na pozostałą działalność 5,7% budżetu. Najwyższe wydatki na biblioteki w budżetach województw w Polsce ponosiło woj. lubuskie (34%), najniższe woj. łódzkie (7,8%), wydatki na domy i ośrodki kultury miały z kolei największy udział w budżecie woj. warmińsko-mazurskiego (34%), żadnych wydatków nie poniosły województwa opolskie, pomorskie i wielkopolskie, na teatry najwyższe wydatki ponosiło woj. śląskie (71%), najniższe woj. podlaskie (12%) oraz na filharmonie najwyższe wydatki poniosło woj. podlaskie (44%), a tego typu instytucji nie finansowało woj. mazowieckie. Pozostałe instytucje kulturalne stanowiły ważny segment wydatków budżetowych województw śląskiego (32%), mazowieckiego (24%) oraz zachodniopomorskiego (11,5%).

Struktura wydatków na instytucje kulturalne w budżecie województwa lubuskiego na przestrzeni lat 2015-2019 uległa zmianie. Znacząco zwiększyły się wydatki na teatry (o 8 pkt. proc.), w mniejszym zakresie na biblioteki i filharmonie oraz orkiestry, chóry i kapele. Ponad dwukrotnie zmalały wydatki na domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby. Ogółem w latach 2015-2019 najwyższe nakłady na biblioteki poniósł budżet województwa w 2018 roku (37,8%), na domy i ośrodki kultury w 2015 roku (11%). Wysokość wydatków na te instytucje zmieniała się najbardziej, w 2017 r. wyniosła 9,7%, a w 2018 r. 14,7%. Na teatry w 2017 roku (38,3%), a na filharmonie nakłady wahały się od 10,9% w 2015 roku przez 15-16% do 18,7% w 2019 roku.

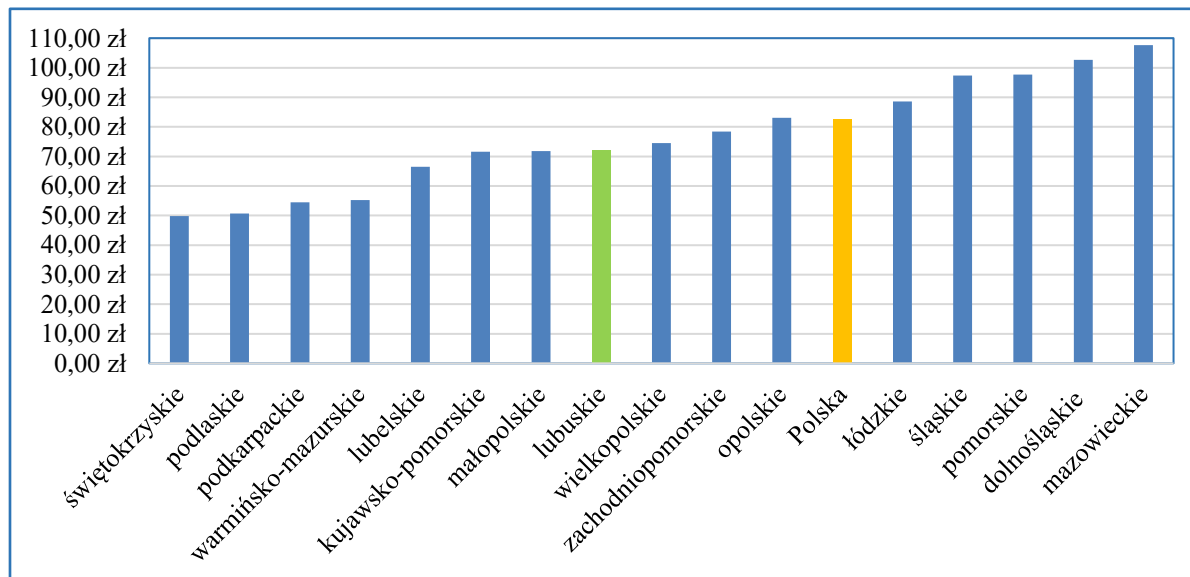

Struktura wydatków budżetu województwa lubuskiego w obszarze kultura i ochrona dziedzictwa w 2015 i 2019 roku na instytucje kultury. Źródło: dane GUS.

W omawianym okresie wśród gmin i miast na prawach powiatu najwyższy udział wydatków w dziale 921 miała gmina Słońsk (23%), Bytom Odrzański (14%), Kłodawa (12,8%), najniższy zaś m. Gorzów Wlkp. (2%), gmina Gubin (1,9%), m. Zielona Góra (1,8%), gminy: Zbąszynek (1,8%), Lubrza (1,5%) i Tuplice (1,4%).

5.3. Wydatki na kulturę gospodarstw domowych

Odbiorcą kultury jest społeczeństwo, dlatego też nakłady na nią stanowią istotną część budżetów domowych. W latach 2015-2019 gospodarstwa domowe przeznaczały coraz mniej swoich wydatków na kulturę, w 2015 roku było to 2,6%, w 2019 roku 2,4% dochodów. W 2019 roku w wydatkach przeciętnego 40% gospodarstwa domowego (1251,73 zł) średnie wydatki na rekreację i kulturę wynosiły 82,53 zł (mediana była znacząco niższa i wynosiła 35,66 zł, co oznacza, że połowa mieszkańców była skłonna wydatkować na ten obszar życia kwotę do 36 zł). Dla porównania w 2015 roku wydatki te wynosiły 73,48 zł. Wydatki budżetów domowych w województwie lubuskim na rekreację i kulturę w 2019 roku były znacznie niższe od średniej ogólnopolskiej i wynosiły 72,25 zł. lubuskich gospodarstw przeznaczało na kulturę ok. 45 zł, a 20% aż 174,61 zł.

Przeciętne miesięczne wydatki na rekreację i kulturę na 1 osobę w gospodarstwach domowych według województw w 2019 roku
Źródło: dane GUS.

Najwięcej wydatków ponosiły polskie gospodarstwa opłacając abonament radiowo-telewizyjny oraz telewizję kablową (98,16 zł), znacznie mniej wydawano na

opłaty za wstęp do teatrów, instytucji muzycznych i kin (36,36 zł), na książki (24 zł) oraz na gazety i czasopisma (25,32 zł).

Analizując poziom wydatków gospodarstw lubuskich na kulturę należy odnieść je do przeciętnych dochodów tych gospodarstw jak i wydatków. W Polsce przeciętny dochód rozporządzalny wynosił 1819,14 zł, a wydatki 1251,73 zł, w tym wydatki na rekreację i kulturę 82,53 zł, z kolei w woj. lubuskim przychód był niższy (o 1,4%), wynosił 1794,12 zł, wydatki także były niższe (o 2,2%) i wynosiły 1223,71 zł, w tym wydatki na rekreację i kulturę wynosiły 72,25 zł i były niższe od przeciętnych w Polsce o 12,5%. Tym samym mieszkańcy woj. lubuskiego ponosili znacznie niższe wydatki na kulturę niż przeciętny mieszkaniec Polski, choć dochody i wydatki były nieznacznie niższe niż średnie w Polsce.

6. Instytucje kultury w województwie lubuskim

6.1. Biblioteki

Biblioteka to instytucje kultury zajmujące się gromadzeniem, przechowywaniem i udostępnianiem zasobów dorobku naukowego i kulturowego ludzkości. Współczesna biblioteka realizuje funkcje usługowe, a jej działalność wpływa na rozwój nauki, oświaty, gospodarki i kultury poprzez upowszechnianie nowoczesnej wiedzy zawartej w udostępnianych materiałach bibliotecznych. W województwie lubuskim w 2020 roku działalność prowadziły 252 biblioteki i filie. W 2017 roku z oferty bibliotek skorzystało 146 633 osób, w 2018 roku - 139 111, a w 2019 roku - 137 290 osób.

Województwo charakteryzuje się wyższym od średniej krajowej wskaźnikiem liczby bibliotek publicznych przypadających na jednego mieszkańca, oraz wyższym od średniej krajowej wskaźnikiem woluminów księgozbiorów w bibliotekach publicznych, który w latach 2017- 2019 wzrósł o 11%, co stanowi wyraźny sygnał inwestycji czynionych w poszerzanie księgozbioru lubuskich bibliotek w porównaniu z ogólnokrajowym trendem, gdzie wskaźnik ten spadł o 1%. Do wybranych naukowych i publicznych bibliotek w województwie lubuskim należą:

1) Biblioteka Uniwersytetu Zielonogórskiego, która stanowi integralną część Uniwersytetu Zielonogórskiego i pełni funkcję biblioteki naukowej. Księgozbiór Biblioteki Uniwersyteckiej jest największym i najbardziej wartościowym zbiorem

naukowym w regionie lubuskim, liczącym ponad 880 tys. jednostek obejmujących różne rodzaje mediów i typów dokumentów;

2) Biblioteka Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, która oferuje ponad 70 tysięcy skatalogowanych książek obejmujących przede wszystkim pozycje z dziedzin odpowiadających kierunkom i specjalizacjom w jakich uczelnia prowadzi kształcenie;

3) Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Marii Grzegorzewskiej w Zielonej Górze, której księgozbiór na koniec 2018 roku liczył ponad 187 tys. jednostek.

Należy zwrócić uwagę na niski wskaźnik dostępności architektonicznej i infrastrukturalnej lubuskich bibliotek dla osób niepełnosprawnych, w tym tych poruszających się na wózkach inwalidzkich (przystosowanych: 101 na 252 w zakresie wejścia do budynków oraz 60 na 252 w zakresie infrastruktury wewnątrz budynków), oraz użytkowników niewidzących i słabowidzących (przystosowanych: 3 na 252 biblioteki).

W regionie funkcjonują dwie wojewódzkie biblioteki publiczne, dla których organizatorem jest Samorząd Województwa Lubuskiego:

a) Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze

Jest to jedyna biblioteka publiczna w województwie lubuskim o statusie biblioteki naukowej. W ramach swojej podstawowej funkcji gromadzi, opracowuje i udostępnia zbiory. Prowadzi również działalność wydawniczą, w tym wydaje książki pisarzy mieszkających na obszarze województwa, co stanowi istotny element budowania tożsamości lubuskiej i zachowania ciągłości kulturowej Ziemi Lubuskiej poprzez pielęgnowanie pamięci o wybitnych twórcach tego regionu i pozostawionych przez nich dziełach jak i kontynuowanie promocji i upowszechniania nowych pokoleń lubuskich pisarzy i twórców. Wśród wydawnictw ciągłych Biblioteki wymienić należy takie pozycje jak: „Bibliotekarz Lubuski”; „Pro Libris”, „Zielonogórskie Studia Bibliotekoznawcze” i „Pasje Literackie”, których wydawanie będzie kontynuowane. Biblioteka planuje zwiększenie wydatków na zakup kolejnych nowości w celu poszerzania swojej oferty i otwarcia się na coraz szersze grono czytelników.

W obliczu coraz szerszej migracji zarobkowej przedstawicieli mniejszości narodowych w Polsce, w tym w województwie lubuskim, w ramach działalności

Biblioteki Obcojęzycznej prowadzony jest szereg działań skierowanych dla cudzoziemców, w tym bezpłatne konwersacje w języku angielskim i niemieckim. Organizowane są również imprezy promujące kulturę i literaturę mniejszości narodowych, w tym coroczny „Dzień Ukraiński” we współpracy z Konsulatem Honorowym Ukrainy w Zielonej Górze oraz inne wydarzenia dla społeczności rosyjsko i ukraińskojęzycznej np. prelekcja na temat Vladimira Nabokova. Biblioteka pomaga również cudzoziemcom zapisywać się do Biblioteki Wojewódzkiej, prowadzi okresowe indywidualne zajęcia w języku polskim skierowane do mniejszości narodowych. Zakupywane są kolejne książki do nauki j. polskiego oraz książki w języku rosyjskim i ukraińskim zamawiane przez obcojęzycznych czytelników. Biblioteka przekazuje także starsze książki rosyjskie i ukraińskie, które otrzymuje od polskich czytelników, rodzinom z Ukrainy. Do księgozbioru wprowadzone są również wydawane w języku rosyjskim lektury obowiązujące w polskich szkołach, co ma ułatwić dzieciom z mniejszości ukraińskiej przeczytanie tych pozycji.

Rozwój cywilizacyjny stawia placówkom bibliotecznym coraz wyższe wymagania. Dotyczy to w szczególności oferty i jakości usług bibliotek publicznych, które należą do podstawowych instytucji kultury. W ostatnich dziesięciokach lat, wraz z postępem technologicznym, zmianami modeli uczestnictwa w kulturze oraz sposobów zarządzania działalnością kulturalną, przeobrażeniom podlega też sposób funkcjonowania bibliotek. Istotnym więc jest fakt, iż Biblioteka Norwida jest instytucją w pełni skomputeryzowaną. Pomimo to podejmuje ona kolejne działania w celu unowocześnienia swojej działalności i organizowania jej również w cyberprzestrzeni.

Temu zadaniu służą e-usługi WiMBP (udostępnianie elektronicznych baz danych; prasa, czasopisma, książki, naukowe i popularno-naukowe, bazy danych z różnych dziedzin wiedzy; digitalizacja na żądanie).

Biblioteka Norwida od wielu lat wykorzystuje cyberprzestrzeń do promocji kultury i kontaktu ze swoimi użytkownikami. Do tej pory przestrzeń internetową wykorzystywano w wielu projektach, które przez kolejne lata będą kontynuowane, wśród nich warto wspomnieć o takich działaniach jak:

- współtworzenie biblioteki cyfrowej we współpracy z UZ;
- wdrożenie kompleksowo projektu #Microsoft365wNorwidzie w ramach którego każdy z pracowników ma dostęp do wspomnianego wyżej pakietu co pozwala w trybie on-line edytować dokumenty, nawiązywać połączenia konferencyjne,

dysponować wspólną przestrzenią w chmurze na przechowywanie plików.
Współtworzenie projektów w trybie natychmiastowego dostępu do zmian;

- wdrożenie usługi #digitalizacja na żądanie polegającą na dostarczaniu zamówionych materiałów przez użytkowników w trybie dokumentu elektronicznego via mail;
- sukcesywna promocja działań kulturalnych Biblioteki poprzez własne produkcje materiałów filmowych w zakresie promocji wydarzeń kulturalnych, szkoleń, wykładów i szeroko pojętego e-learningu i edukacji.
- funkcjonowanie „Norwida” w mediach społecznościowych, co poszerza dostęp do szerszej grupy odbiorców;
- wdrażanie projektu #NorwidwLegimi polegającego na przeniesieniu wydanych pozycji własnego wydawnictwa do platformy udostępniającej e-booki (platforma ma zasięg ogólnopolski);
- promowanie czytelnictwa e-booków poprzez program #PocketBookwNorwidzie czyli dostarczanie dedykowanego narzędzia dla użytkowników WiMBP.

Ważnym elementem działalności nowoczesnej biblioteki jest przystosowanie jej infrastruktury do zachodzących zmian technologicznych wspierających innowacyjne formy uczestniczenia w kulturze, dlatego też Biblioteka planuje dalszą modernizację swojej infrastruktury informatycznej poprzez realizację projektu inwestycyjnego: **„Podniesienie jakości usług bibliotecznych poprzez rozbudowę i modernizację infrastruktury technicznej oraz uruchomienie nowoczesnych technologii interakcji z czytelnikami”** obejmującego modernizację i częściową wymianę serwerów, macierzy dyskowych oraz urządzeń pracujących w ramach infrastruktury informatycznej Biblioteki oraz utworzenie specjalistycznej pracowni multimedialnej, która przeznaczona będzie do przygotowania oraz udostępniania materiałów multimedialnych w sieci Internet oraz prowadzenia online wydarzeń organizowanych przez WiMBP.

Planowany jest zakup wielkoformatowego skanera dziełowego formatu A1 będącego niezbędnym elementem nowoczesnej linii digitalizacyjnej. Jego możliwości do których należą m. in. ruchome szlaki stołu, automatyczna szyba dociskowa czy górno-prostopadłe oświetlenie kolumnowe zimne i bez emisji UV i IR, umożliwią bezpieczne i szybkie skanowanie oprawionych roczników czasopism dużego formatu, starodruków czy map, bez obawy o naruszenie ich stanu

i integralności fizycznej z zapewnieniem wysokiej wydajności, efektywności i dynamiki realizacji zleceń czytelników, co jest bezcenne w dobie pandemicznej konieczności kreowania przez Bibliotekę bezpiecznych dostępu zdalnych do zbiorów własnych dla czytelników. Ważnym elementem w unowocześnianiu pracy jednostki będzie również zakup i wdrożenie systemu identyfikacji i ochrony zbiorów w technologii RFID w Bibliotece Norwida.

Inwestycje w infrastrukturę informatyczną służą również włączeniu społecznemu w krąg aktywnych użytkowników i czytelników osób o różnej niepełnosprawności. Biblioteka Norwida w przyszłych latach będzie realizować projekt **"E-Biblioteka Norwida przyjazna osobom z niepełnosprawnością i wykluczonym cyfrowo"**, który w powiązaniu z poprzednio zakończonymi działaniami w tym kierunku, pozwoli na publiczne udostępnienie kompleksowej e-oferty Biblioteki. Celem projektu jest umożliwienie i ułatwienie korzystania z e- zasobów WiMBP (zarówno lokalnych jak i udostępnianych zdalnie) osobom z niepełnosprawnościami, poprzez przebudowę, aktualizację oraz dostosowanie do standardu WCAG 2.0 stron WWW oraz wszystkich e-usług WiMBP na poziomie A i AA, a także przygotowanie infrastruktury pozwalającej na zdalny dostęp do specjalistycznego oprogramowania umożliwiającego tym grupom osób korzystanie z zasobów informacyjnych bez konieczności posiadania własnego, dedykowanego osobom z niepełnosprawnością stanowiska komputerowego. Poszerzenie zakresu udostępnianych zasobów o treści dedykowane dla środowiska osób z niepełnosprawnością, w tym m.in. poprzez stworzenie systemu agregującego, katalogującego oraz udostępniającego nieodpłatne, zewnętrzne, specjalistyczne informacyjne bazy danych z zakresu szeroko pojętych zagadnień niepełnosprawności oraz udostępnienie usługi szkoleń e-learningowych związanych z szeroko pojętymi zagadnieniami technologii informacyjnych, w tym pracy z komputerem, wykorzystania Internetu, metod wyszukiwania, a także wykorzystania e-ofert WiMBP specjalnie przygotowanych dla osób z niepełnosprawnością oraz innych należących do grupy zagrożonej wykluczeniem cyfrowym. Ułatwienie dostępu do usług WiMBP oraz nowoczesnych rozwiązań i technologii poprzez przygotowanie i udostępnienie w Gmachu Głównym WiMBP oraz wszystkich filiach miejskich stanowisk komputerowych wyposażonych w specjalistyczne urządzenia i oprogramowanie dedykowane dla osób z niepełnosprawnością. Zakres_rzeczowy projektu obejmuje między innymi:

- przeprowadzenie cyklu szkoleń dla pracowników WiMBP oraz osób współpracujących z Biblioteką w zakresie sposobu przygotowywania i umieszczania treści w serwisach internetowych Biblioteki w sposób zapewniający zgodność ze standardem WCAG 2.0 na wskazanym poziomie;
- przygotowanie infrastruktury sprzętowej i programowej pozwalającej na zdalne udostępnianie osobom z niepełnosprawnością oprogramowania udźwiękowiającego treści pisane;
- modernizację serwerowni z zakresie: zakupu sprzętu sieciowego i macierzy dyskowej, poprawy stanu zasilania i okablowania strukturalnego pomieszczenia, wymiany urządzeń klimatyzacji, zakupu oprogramowania systemowego oraz do zdalnego dostępu;
- zakup 15 stanowisk komputerowych (wraz z meblami odpowiednimi dla potrzeb użytkownika z niepełnosprawnością) wyposażonych w oprogramowanie do udźwiękowania dla niewidomych, program powiększający z udźwiękowieniem, program głośno czytający dla osób z niepełnosprawnością i nie znających obsługi komputera, klawiaturę dla niewidzących (duże klawisze), mysz dla osób z ograniczoną motoryką, monitor brajlowski 40 znakowy (linijka), drukarkę brajlowską z programem do translacji.
- e-learning: cykl pięciu szkoleń, kursów on-line dostępnych nieodpłatnie dla zarejestrowanych w serwisie WiMBP użytkowników we współpracy z osobami z niepełnosprawnością.

Biblioteka Norwida czyni od wielu lat wysiłki na rzecz poprawy dostępności do zasobów dziedzictwa kulturowego z wykorzystaniem nowoczesnych technik gromadzenia, opracowywania i upowszechniania zbiorów. W tym celu wykorzystywane są:

- informatyczny System Zarządzanie Biblioteką PROLIB pozwalający w pełni zautomatyzować procesy biblioteczne związane z gromadzeniem, opracowaniem zbiorów i ich upowszechnianiem;
- zautomatyzowane procesy pozwalają na szybką informację o zakupie i dostępności poszukiwanego dokumentu;
- moduł gromadzenia i opracowania w informatycznym systemie Biblioteki, który usprawnia prace bibliotekarzy, w krótkim czasie udostępniających czytelnikom

informację o zbiorach (opis, status dostępności, lokalizacja, spis treści, okładka);

- moduł OPAC w sieci Internet pozwalający na udostępnienie katalogu Biblioteki z wieloma przyjaznymi dla użytkowników funkcjami m.in. z możliwością składania dezyderat, odbieranych bezpośrednio przez pracowników gromadzących i opracowujących księgozbiór Biblioteki oraz z możliwością zamawiania i rezerwacji dokumentów przez użytkowników.

Wykonywane są coroczne reinstalacje systemu poprzez dodawanie nowych funkcjonalności i nowych zabezpieczeń oraz prowadzone są prace polegające na przygotowywaniu dokumentów (zbiorów) oraz udostępnianiu ich w Zielonogórskiej Bibliotece Cyfrowej.

Istotną część zadań Biblioteki to prowadzenie działań w zakresie edukacji kulturalnej, która skupia się na organizacji wystaw, spotkań autorskich czy promocji książek. W ramach tych działań organizowane są spotkania autorskie zarówno z pisarzami, jak i z ilustratorami, spotkania w ramach Dyskusyjnych Klubów Książek, miejskie i wojewódzkie konkursy czytelnicze i literackie (m.in. Mistrz Pięknego Czytania, Kleksomaniak, Literacki Turniej Chińczyka, Wyzwania Czytelnicze), warsztaty dla grup zorganizowanych, dotyczące książki, kultury i nauki, spotkania i warsztaty kreatywne oraz literackie (m.in. Czytanie na drugie śniadanie, Pacynkowa Wieczorynka), prowadzone są również lekcje i wycieczki biblioteczne.

Biblioteka od wielu lat współpracuje z różnymi podmiotami i stowarzyszeniami o zasięgu ogólnokrajowym i regionalnym, w tym ze Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Polskich, Zielonogórskim Uniwersytetem Trzeciego Wieku oraz z Kozzi Film Festiwal, z którymi podejmuje wspólne przedsięwzięcia w obszarze edukacji i upowszechniania kultury filmowej i literackiej. Biblioteka w ramach powyższych działań kontynuować będzie programy wieloletnie takie jak:

- Dyskusyjne Kluby Książki (DKK) z Instytutem Książki.,
- Zakup nowości wydawniczych do bibliotek publicznych w ramach Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0 we współpracy z Biblioteką Narodową,
- Legim: baza e-booków i audiobooków dla czytelników biblioteki,
- „Ameryka w twojej bibliotece” w ramach Centrum Kultury i Informacji „america@you library” wraz z Ambasadą USA.
- W ramach działalności informacyjno - bibliograficznej kontynuowane i będzie

wprowadzania danych do Bibliografii Ziemi Lubuskiej Zielonogórskiej Biblioteki Cyfrowej.

Do kalendarza corocznej działalności Biblioteki na stałe wpisało się wiele imprez o charakterze cyklicznym (Lubuskie Wawrzyny: literacki (proza i poezja), naukowy i dziennikarski, Kozzi Film Festiwal - Festiwal Filmu, Teatru i Książki, Proza Poetów - Festiwal Literacki im. Anny Tokarskiej, „Z książką na leżaku”- letnia akcja spotkań z autorami książek, Otwarty Międzynarodowy Konkurs na Rysunek Satyryczny).

Biblioteka Norwida swoje działania i przygotowaną ofertę kieruje do osób w każdym wieku. Księgozbiór, który oferuje, zarówno w formie wydawnictw, jak i na e-bookach, czy za pośrednictwem LEGIMI, jest przystosowany i skierowany zarówno dla dzieci, młodzieży jak i osób dorosłych i starszych. Corocznie zakupowe nowości wydawnicze są kompletowane zgodnie z gustami każdej grupy wiekowej czytelników. Uczestnictwo w inicjatywach biblioteki publicznej jaką jest WiMBP im. C.K. Norwida jest darmowe.

Biblioteka w każdy czwartek zapraszamy do udziału w „Czwartku lubuskim”, podczas którego promowane są najnowsze lubuskie wydawnictwa. Interaktywne spotkania odbywają się przy udziale publiczności. Bardzo dużą popularnością, zarówno wśród środowisk literackich, dziennikarskich jak i naukowych cieszy się konkurs „Lubuskie Wawrzyny”, który w kolejnych latach będzie kontynuowany. Swoją udział w konkursie mogą zgłosić zarówno debiutanci, jak i doświadczeni twórcy. Kolejną inicjatywą, która na stałe zagościła w bibliotecznym kalendarzu są spotkania w cyklu „Zielonogórski Salon Poezji”, którą zainaugurowała aktorka Anna Dymna w 2013 roku. Zaproszony artysta, podczas spotkań prezentuje własną interpretację poezji lub prozy znanych w Polsce poetów lub prozaików. Również „Noworoczne wierszowanie. Konkurs jednego wiersza”, to działanie skupiające twórców w różnym wieku, którzy prezentują napisany przez siebie utwór, oceniany publiczność i jury. Od kilku lat konkurs cieszy się wielką popularnością zarówno wśród twórców jak i publiczności. Podczas Tygodnia Bibliotek organizowany jest kiermasz książek oraz szereg imprez tematycznych i spotkań z pisarzami, zarówno dla dzieci, jak i dorosłych czytelników. Latem Biblioteka uczestniczy w festiwalu Lato Muz Wszelakich. Z książką na leżaku to jego sztandarowy cykl. Organizowane są wówczas spotkania autorskie ze znanymi autorami popularnych książek.

WiMBP w Zielonej Górze jako jedna z czołowych instytucji kultury miasta i regionu, ma dla mieszkańców szczególne znaczenie, oferując szeroki wachlarz propozycji. Różnorodność imprez i usług dedykowanych użytkownikom i gościom obejmuje zarówno możliwość skorzystania z podstawowych funkcji biblioteki, jej potencjału edukacyjnego i naukowego, jak i spędzenia wolnego czasu w atrakcyjny sposób. W celu aktywizacji i zachęcenie do bezpośredniego uczestnictwa mieszkańców województwa Lubuskiego w korzystaniu z przygotowanej oferty kulturalnej biblioteka uruchomiła usługę newslettera dla swoich użytkowników. Promocja wydarzeń odbywa się również w sposób tradycyjny poprzez plakatowanie, rozdawanie ulotek zawierających informacje o danych wydarzeniach, wysyłanie indywidualnych zaproszeń, a także nagłaśnianie inicjatyw w mediach społecznościowych oraz w czasie konferencji prasowych.

Biblioteka aktywnie współpracuje ze stowarzyszeniami takimi jak ZUTW, Stowarzyszenie Jeszcze Żywych Poetów, Związek Literatów Polskich, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Stowarzyszenie Kozzi Film Festiwal. Możliwość osobistego spotkania się ze znanymi pisarzami, artystami, dziennikarzami czy twórcami, powoduje, że Lubuszanie chętnie uczestniczą w organizowanych wydarzeniach. Dlatego dyrekcja instytucji zakłada ich kontynuację i wzbogacenie oferty.

Jednym z elementów działalności nowoczesnej biblioteki jest przystosowanie jej infrastruktury do zachodzących zmian technologicznych wspierających innowacyjne formy uczestniczenia w kulturze. Wymaga to poprawy warunków lokalowych instytucji, w tym jej modernizacji oraz wyposażenia w nowoczesny sprzęt. Dostosowanie infrastruktury Biblioteki Wojewódzkiej do nowoczesnych standardów zagwarantuje zaspokojenie potrzeb i oczekiwań rzeczywistych i potencjalnych klientów, tak, aby placówka sprzyjała budowaniu tożsamości lubuskiej.

[Planowane na lata 2021-2025 inwestycje](#)

- Modernizacja Systemu przeciwpożarowego

Projekt zakłada przystosowanie istniejącej komunikacji pionowej i poziomej w budynku głównym Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze do wymagań ochrony przeciwpożarowej, w celu zapewnienia wymaganych długości dojsć ewakuacyjnych - Etap II - Zabudowa głównej klatki schodowej.

- Modernizacja i nowoczesna aranżacja muzeum ilustracji książkowej

Projekt zakłada modernizację i adaptację pomieszczeń mieszkania o powierzchni 90 m² i sąsiadującego z nim klubu o powierzchni 120 m² usytuowanych na antresoli w budynku głównym w celu utworzenia nowej przestrzeni dla Muzeum Ilustracji Książkowej (dostępnej dla osób z niepełnosprawnością) oraz wykonanie nowoczesnej (multimedialnej) aranżacji ekspozycji oraz zakup sprzętu wystawienniczego z uwzględnieniem hologramów, ścianek wizyjnych, ekranów interaktywnych, infokiosków, itp. oraz rolet zaciemniających. Ponadto pomieszczenia Muzeum zostaną wyposażone w przeciwwłamaniowy system alarmowy oraz urządzenia klimatyzacji.

- Przeniesienie magazynu zbiorów specjalnych z niskiego parteru na V piętro

Projekt obejmuje wykonanie modernizacyjnych robót budowlanych w pomieszczeniu na V piętrze zajmowanym w chwili obecnej przez Muzeum Ilustracji Książkowej w celu stworzenia w nowej przestrzeni odpowiednich warunków dla przechowywania cennych zbiorów specjalnych oraz zakup regałów i metalowych szaf na zbiory.

- Modernizacja i nowa aranżacja sali widowiskowej im. Janusza Koniusza - II etap

Projekt obejmuje wykonanie robót budowlanych w przestrzeni Galerii sąsiadującej z salą widowiskową w celu powiększenia jej powierzchni i zbudowanie dodatkowej widowni na 120 miejsc oraz stworzenia nowej aranżacji.

- Modernizacja i nowa aranżacja holu na parterze budynku głównego

Projekt zakłada otwarcie przestrzeni Wypożyczalni Głównej poprzez likwidację istniejącej, szklanej zabudowy z drzwiami oraz przebudowę zespołu wejściowego do Działu Informacji Regionalnej i Bibliograficznej i Biblioteki Obcojęzycznej oraz remont holu głównego. Zmodernizowana i nowocześnie zaaranżowana otwarta przestrzeń pełnić będzie funkcję informacyjną i wystawienniczą umożliwiającą czytelnikom korzystanie z dostępnych usług w miłej, przyjaznej atmosferze z zachowaniem obowiązujących standardów. W tej otwartej przestrzeni oferowany będzie bezpośredni dostęp do zbiorów, utworzone zostaną stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu i baz bibliotecznych oraz miejsca do cichej pracy i wypoczynku.

- Remont Patio

Zakres prac obejmował będzie wzmocnienie podłoża i położenie na całej powierzchni Patio nowych płytek podłogowych oraz oświetlenie i zadaszenie przestrzeni.

- Wymiana instalacji wodno-kanalizacyjnej w budynku

Remont dotyczyć będzie wymiany rur pionów wodno-kanalizacyjnych w instalacji budynku głównego oraz kapitalny remont toalet na wszystkich piętrach.

- Podniesienie efektywności energetycznej budynku biblioteki poprzez montaż inteligentnego oświetlenia, a także realizację innowacyjnego węzła ciepłochłodniczego wspieranego odnawialnymi źródłami energii

Podstawowym celem projektu jest zwiększenie efektywności energetycznej budynku WiMBP Norwida w Zielonej Górze, poprzez przeprowadzenie szeregu inwestycji modernizacyjnych, a także budowę innowacyjnego źródła chłodu, na potrzeby instalacji klimatyzacyjnej w obiekcie. Wszelkie działania będą komplementarne z przeprowadzonymi we wcześniejszych latach przedsięwzięciami termomodernizacyjnymi, obejmującymi m.in. wymianę i docieplenie elewacji budynku, a także wymianę instalacji grzewczej oraz budowę instalacji wentylacyjnej mechanicznej nawiewno-wywiewnej, która po przeprowadzeniu niezbędnych, przewidzianych w niniejszym projekcie prac inwestycyjnych będzie pełniła funkcję instalacji klimatyzacyjnej.

b) Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wlkp.

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wlkp. jest samorządową jednostką upowszechniania kultury. Zasięgiem działania obejmuje biblioteki publiczne w Gorzowie Wlkp. oraz na terenie pięciu powiatów północnej części województwa lubuskiego (pow. gorzowski, międzyrzecki, słubicki, strzelecko-drezdenecki i sulęciński).

W strukturę WiMBP w Gorzowie Wielkopolskim wpisuje się 14 filii miejskich. Funkcjonują one w obrębie miasta Gorzowa Wlkp. i usytuowane są niemal we wszystkich jego dzielnicach/osiedlach. Cztery z nich to placówki przeznaczone tylko dla dzieci, cztery funkcjonują jako biblioteki tylko dla dorosłych. Pozostałe cztery to placówki łączone, dla dzieci i dorosłych. Działalność dwóch filii miejskich została zawieszona, jednak nadal pozostają one w strukturze WiMBP do czasu, gdy zostaną formalnie poddane likwidacji.

Działalność biblioteki ukierunkowana jest na zapewnienie bogatej oferty edukacyjnej i kulturalnej osobom w każdym wieku, stąd na lata 2021- 2025 przygotowano ofertę kierowaną do osób dorosłych i seniorów w ramach której planuje

się w kolejnych latach kontynuację spotkań edukacyjnych „Biblioteka Aktywnego Seniora”, podczas których poruszane są tematy z zakresu medycyny, zdrowego stylu życia, kosmetyki czy ekonomii. Kolejną formą skierowaną do osób starszych są kursy komputerowe w ramach programu „**Senior w sieci**”, które uczą praktycznej obsługi komputera zarówno dla początkujących jak i grup zaawansowanych. W roku 2022 planowana jest organizacja warsztatów kaligrafii „**Sztuka pięknego pisania**” z elementami iluminacji dla dorosłych.

Propozycja Biblioteki przygotowana dla dzieci i młodzieży jest równie bogata, wśród wielu planowanych projektów należy wymienić:

- **Lekcje biblioteczne w Gabinetie Christy Wolf** skierowane do uczniów szkół średnich i studentów, mające na celu przybliżenie losów i dorobku literackiego pisarki mieszkającej w dawnym Landsbergu.

- **Międzynarodowy Festiwal Książki Ilustrowanej w Brandenburgii** - kontynuacja festiwalu organizowanego we współpracy z Biblioteką i Stowarzyszeniem Kościoła Farnego w Münchebergu (Niemcy). W programie festiwalu znajdą się między innymi warsztaty ilustracyjne dla dzieci i młodzieży z udziałem czołowych ilustratorów z Niemiec, Rosji, Litwy, Polski i innych krajów.

- **Warsztaty biblioterapeutyczne** dla uczniów szkół specjalnych, oraz dorosłych - podopiecznych środowiskowych domów pomocy społecznej i gorzowskiego Oddziału Polskiego Związku Niewidomych. Biblioteka podejmować będzie również działania na rzecz osób ze specjalnymi potrzebami w Ośrodku Integracji i Aktywności.

Poza propozycjami profilowanymi dla konkretnych grup wiekowych, Biblioteka kontynuuje wiele innych form aktywności skierowanych do odbiorców w każdym wieku:

- **Czytamy Wam. Piknik,**
- **Festiwal literacki „Warto czytać nad Wartą”** z udziałem czołowych pisarzy polskich, który odbywać się będzie corocznie.
- **Dyskusyjne Kluby Książki** - spotkania w ramach projektu Instytutu Książki,
- **Festiwal Fraszki**, poświęcony gorzowskiemu fraszkopisarzowi Janowi Grossowi (inauguracja w 2021 r i kontynuacja w latach następnych),
- **Gorzowska Herbertiada** - kontynuacja wydarzenia poświęconego patronowi WiMBP, Zbigniewowi Herbertowi,

- programu „**Ameryka w twojej bibliotece**” - realizowany w porozumieniu z Ambasadą USA w Warszawie. Program ma na celu promocję Stanów Zjednoczonych poprzez działalność informacyjną i kulturalno-edukacyjną.

Biblioteka nie zapomina również w swojej ofercie o propozycjach skierowanych dla grup mniejszości narodowych, dla których w Ośrodku Integracji i Aktywności prowadzone będą w kolejnych latach zajęcia kulturalno-edukacyjne pod nazwą „**Konwersacje językowe**”- w których udział będą brali Ukraińcy mieszkający i pracujący w Gorzowie i okolicy. Zajęcia mają na celu integrację ukraińskich obywateli poprzez przełamywanie barier językowych, poszerzenie umiejętności posługiwania się językiem polskim, swobodną wymianę myśli i poglądów. Ponadto dla rodzin z Ukrainy odbywać się będą cyklicznie „**Rodzinne soboty w willi Hansa Lehmana**” - warsztaty literacko-plastyczne, tematycznie związane z polskimi tradycjami i świętami.

WiMBP im. Z. Herberta w Gorzowie podejmie zintensyfikowane działania w celu wzmacniania centrów aktywności społecznej i kulturalnej na terenach wiejskich w ramach projektu „**Nie siedź - sieciuj! Wzmocnienie regionalnych sieci bibliotecznych**” prowadzonego przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego (FRSI) w latach 2021-2022, realizowanego przez dział Instrukcyjno-Metodyczny WiMBP. Projekt ma na celu przygotowanie Planu rozwoju sieci „Bumerang” skupiającej biblioteki północnej części województwa lubuskiego, opracowanie projektu rozwoju sieci wraz z budżetem przeznaczonym na wsparcie działań sieci, spotkania stacjonarne i szkolenia online oraz wdrożenie rocznego projektu sieci.

Istotnym wyzwaniem dla instytucji kultury, w tym bibliotek, pozostaje systematyczne zwiększanie liczby osób biorących udział w życiu kulturalnym, w tym uczestników imprez i eventów przygotowanych przez daną jednostkę. Biblioteka w Gorzowie w celu zachęcania do bezpośredniego uczestnictwa mieszkańców województwa lubuskiego w korzystaniu z oferty kulturalnej, w coraz większym zakresie wykorzystywać będzie stronę internetową, media społecznościowe - Facebook, Twitter, Instagram, YouTube. Ponadto w 2022 r. zaplanowano przeprowadzenie ankietowego badania satysfakcji użytkowników biblioteki, będącego miarą oceny funkcjonowania Biblioteki (w ramach projektu SBP – Analiza Funkcjonalności Bibliotek Publicznych). Również w 2022 r. przeprowadzone będzie nowatorskie ankietowe badanie „nieużytkowników” Biblioteki, które w założeniu określić ma przyczynę

niekorzystania z oferty czytelniczej i nieuczestniczenia w wydarzeniach kulturalnych przez mieszkańców miasta. Wyniki badania pozwolą opracować działania naprawcze zachęcające do bezpośredniego uczestnictwa w życiu kulturalnym.

Cyberprzestrzeń podobnie jak w działaniach aktywizujących nowych i obecnych użytkowników Biblioteki, będzie również wykorzystywana do promocji kultury i zabytków województwa lubuskiego. Biblioteka planuje kontynuować możliwość korzystania z e-usługi: transmisji online wybranych wydarzeń kulturalnych (szczególnie spotkań autorskich) na bibliotecznym kanale YouTube, a także ich retransmisji oraz możliwość wirtualnego spaceru po zabytkowej willi Hansa Lehmana. Organizowane będą lekcje biblioteczne dla młodzieży szkolnej „**Bilbo w Bibliotece**” i „**Herbatka u Herberta**” z wykorzystaniem urządzeń mobilnych (tablety, smartfony) oraz kodów QR.

W ramach poprawy dostępności do zasobów dziedzictwa kulturowego z wykorzystaniem nowoczesnych technik gromadzenia, opracowywania i upowszechniania zbiorów Biblioteka planuje wdrożenie w roku 2022 zintegrowanego systemu zarządzania zasobami bibliotecznymi Alma i wyszukiwarki Primo jako narzędzi do budowy ogólnopolskiej sieci bibliotecznej w ramach projektu Biblioteki Narodowej „**e-usługa OMNIS**”, finansowanego przez Centrum Projektów Polska Cyfrowa. Działanie 2.1 „Wysoka dostępność i jakość e-usług publicznych” osi priorytetowej Programu Polska Cyfrowa 2014-2020; wprowadzanie do bazy „Gorzowskiej Biblioteki Cyfrowej” zasobów regionalnych Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Zbigniewa Herberta dającej możliwość korzystania z nich online jak i wprowadzanie rekordów bibliograficznych do bazy komputerowej „Lubuska Bibliografia Regionalna” uwzględniającej materiały ze wszystkich dziedzin wiedzy dotyczących regionu, jego historii, kultury, literatury, gospodarki, polityki i środowiska geograficznego.

Gorzowska Biblioteka przygotowuje również ofertę dającą możliwość zarządzania kontem bibliotecznym poprzez darmową aplikację mobilną mPROLIB (dostępną w Google Play, App Store) w tym możliwość dokonywania internetowej płatności sumy naliczonej za ponadterminowe przetrzymywanie wypożyczonych materiałów bibliotecznych.

Planowane jest uruchomienie darmowej oferty dla czytelników dającej możliwości korzystania z ebooków za pomocą kodów dostępu do cyfrowej platformy

książek elektronicznych w ramach „**Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021-2025**”. Priorytet 1: *Poprawa oferty bibliotek publicznych*. Kierunek interwencji: 1.1. *Zakup i zdalny dostęp do nowości wydawniczych* oraz umożliwienie czytelnikom dostępu do amerykańskich komercyjnych baz danych, w tym do Biblioteki Kongresu, ramach realizowanego od 2012 r. „Ameryka w Twojej Bibliotece”.

Biblioteka w kolejnych latach kontynuować będzie działalność wydawniczą, w ramach której w roku 2022 planowana jest realizacja dwóch wydawnictw naukowych dotyczących regionu, autorstwa zespołu naukowego w składzie: prof. Paweł Leszczyński, prof. Beata Orłowska, Magdalena Turska („Szczęśliwostki”, „Od Oddziału Banku Handlowego do Citibanku”).

Ponadto w latach 2021-2025 planowana jest kontynuacja cykli wydawniczych: czasopisma „**Pegaz Lubuski**”, czasopisma elektronicznego „**Bibliotekarz Gorzowski**”; zeszytów naukowych „**Nowa Marchia - prowincja zapomniana - Ziemia Lubuska - wspólne korzenie**”; publikacji elektronicznej „**Kalendarz rocznic na dany rok**” (w którym zawarte są rocznice literackie, regionalne, wydarzenia historyczne i naukowe).

W kolejnych latach konieczne stają się inwestycje w infrastrukturę biblioteczną, w tym działania mające na celu zminimalizowanie energochłonności budynku głównego Biblioteki, które ograniczą koszty jego utrzymania. Ważnym i nieustającym zadaniem stojącym przed WiMBP im. Z. Herberta jest tworzenie optymalnych warunków do prowadzenia działalności kulturalnej miejskich placówek bibliotecznych poprzez adaptację, reorganizację i modernizację sieci miejskiej:

- W latach 2022/2023 planowane jest przeniesienie biblioteki dla dorosłych - Filii nr 6 przy ul. Śląskiej 78 do części pomieszczeń dawnego Zespołu Szkół nr 12 im. Jana III Sobieskiego przy ul. Śląskiej 20, co wymagać będzie ich adaptacji i modernizacji na cele biblioteczne;
- W latach 2024/2025 priorytetem będzie modernizacja biblioteki dla dorosłych - Filii nr 8 przy ul. Matejki 38.

6.2. Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice

Województwo lubuskie cechuje jeden z najniższych wskaźników liczby centrów, domów, ośrodków kultury, klubów i świetlic w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Według danych z przygotowanej w 2020 roku *Diagnozy stanu działalności kulturalnej*

w województwie lubuskim, w 2019 roku w regionie funkcjonowały w sumie 84 centra, domy i ośrodki kultury oraz kluby i świetlice, z których ponad połowa (45) funkcjonowała na obszarze lubuskich miast. W stosunku do 2010 roku liczba ta zmalała o 6 podmiotów (tj. 7,6%). Omawiane jednostki w 2019 roku zorganizowały 6026 imprez, w których partycypowało 1.127.468 uczestników. W stosunku do 2018 roku, pomimo spadku liczby wydarzeń, zauważalny był trend wzrostowy liczby osób biorących w nich udział. We wzmiankowanym okresie zmalała natomiast liczba prowadzonych przez te podmioty grup artystycznych (około 8%) i kół/klubów (około 4,5%) oraz zaangażowanych w ich działalność osób. W 2019 roku wśród grup artystycznych najwięcej było tych o charakterze tanecznym, wokalnno-chóralnym i muzyczno-instrumentalnym. Lubuskie grupy artystyczne miały mniej członków niż przeciętne tego typu grupy w Polsce (14,6 członków w porównaniu ze średnią wskaźnikiem krajowym na poziomie 17,1 członków). Grupy artystyczne najczęściej organizowały wydarzenia kulturalne w postaci seansów filmowych, prelekcji, spotkań i wykładów oraz koncertów i warsztatów.

Salami widowiskowymi w województwie lubuskim w 2019 roku dysponowało 58 placówek, na łączną liczbę miejsc - 10 571. Alarmujący jest brak postępów w likwidowaniu barier architektonicznych siedzib lubuskich centrów kultury. W 2019 roku tylko 54% budynków zostało przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, poruszających się na wózkach inwalidzkich. W dobie mediów elektronicznych i wzrostu wszelkich aktywności w tym tych kulturalnych w szeroko pojętej cyberprzestrzeni, wartym zauważania i podjęcia działań jest najniższy w kraju wskaźnik posiadania przez lubuskie centra, domy, ośrodki kultury, kluby i świetlice, swoich stron internetowych.

a) Regionalne Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze

Regionalne Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze posiada osobowość prawną, jest wojewódzką samorządową jednostką organizacyjną wpisaną do Rejestru Instytucji Kultury Województwa Lubuskiego. Mieści się w zabytkowym budynku zbudowanym w 1903 roku i wyremontowanym w 2020 roku. Kontynuowany jest projekt: **„Rozbudowa i nadbudowa budynku RCAFK wraz z restauracją zabytkowego parku i renowacją ogrodzenia”**.

Samodzielnie lub we współpracy z instytucjami, organizacjami pozarządowymi, samorządami, artystami i liderami społecznymi prowadzi projekty długofalowe

i jednorazowe, bada procesy zachodzące w kulturze regionu i publikuje raporty, prowadzi Lubuski Zespół Pieśni i Tańca im. L. Figasa, prowadzi projekty edukacyjne oraz programy wspierające rozwój edukacji kulturowej dzieci, młodzieży i dorosłych, nagrywa i wydaje płyty, a także składa i publikuje książki, od 1964 roku organizuje Międzynarodowy Festiwal Folkloru.

Zgodnie z założeniami Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030 w zakresie kultury działalność RCAK ukierunkowana została na realizację długofalowych programów na następujących płaszczyznach:

- Poszerzenie oferty kulturalnej dla grupy mniejszości narodowych

RCAK planuje rozpoczęcie popularyzacji dziedzictwa kulturowego związanego ze zróżnicowaną tożsamością kulturową regionu poprzez prezentacje potencjału kulturowego i lokalnych tożsamości. W związku z tym zostanie zwiększona oferta kulturowa dla mniejszości zamieszkujących województwo lubuskie w formie cyklicznych spotkań w Centrum Kreatywnej Kultury (CKK), w trakcie których poszczególne mniejszości prezentować będą tradycję.

- Zachęcenie do bezpośredniego uczestnictwa mieszkańców województwa Lubuskiego w korzystaniu z oferty kulturalnej instytucji kultury i organizacji pozarządowych

RCAK zamierza kontynuować i rozwijać dotychczas realizowane programy w oparciu o pogłębioną coroczną diagnozę potrzeb mieszkańców Regionu.

Planuje się rozwój usług kulturalnych oraz poprawę ich dostępności dla mieszkańców miast i obszarów wiejskich.

Istotnym zadaniem jest stworzenie szerokiej oferty aktywności kulturalnej. RCAK chce aktywnie uczestniczyć we wzmacnianiu potencjału centrów aktywności społecznej i kulturalnej na terenach wiejskich poprzez wspieranie lokalnych przedsięwzięć kulturalnych.

- Inwestycja w infrastrukturę kulturalną. Budowanie tożsamości lubuskiej

RCAK podejmuje aktywną działalność animatorską w sferze kultury. W nowo wybudowanym budynku Centrum Kreatywnej Kultury, planuje się utworzenie pracowni tematycznych, co poprawi dotychczasową ofertę kulturalną, umożliwi uczestnikom aktywny udział w zajęciach. W ramach tego planuje się utworzenie takich pracowni jak:

- HUMAN DESIGN, której celem będzie podniesienie innowacyjności i konkurencyjności w zakresie komunikacji wizualnej;
- MEDIALAB LUBUSKIE - pracownia działań edukacji kulturowej w sieci;
- ART-DRUK - pracownia druku;
- FLICK DESIGN - pracownia obrazu filmowego.

RCAK w zakresie budowania tożsamości lubuskiej zamierza w CKK utworzyć również Pracownię Dziedzictwa Kulturowego, w celu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu.

RCAK realizuje działania promocyjne w cyberprzestrzeni w celu zachowania tradycji i folkloru osobom, które zdecydowały się zamieszkać na terenie województwa lubuskiego. Zamierza podjąć prace na rzecz cyfryzacji usług.

- Rozwój edukacyjny w obszarze kultury

W tym zakresie planuje się:

- kontynuację i rozwój Programu PROARTE(Program Promocji Twórczości Dzieci i Młodzieży PRO ARTE), organizowanego od 25 lat;
- kontynuacja organizacji Międzynarodowego Festiwalu Folkloru - Oblicza Tradycji, w tym zacieśnienie współpracy z zespołami zagranicznymi, krajowym oraz regionalnymi;
- kontynuacja i rozwój Ogólnopolskich Konfrontacji Teatralnych POKOT - prezentacji najciekawszych zjawisk teatralnych oraz twórczych poszukiwań aktorów-amatorów skupionych w młodzieżowych i dorosłych grupach teatralnych w kraju;
- kontynuacja programu Bardzo Młoda Kultura, którego celem jest wzmocnienie roli edukacji kulturowej w regionie lubuskim poprzez pobudzenie i wykorzystanie edukacyjnego potencjału kultury;
- rozwój działalności Lubuskiego Zespołu Pieśni Tańca im. Ludwika Figasa.

RCAK planuje do roku 2025 inwestycje w wyposażenie swoich obiektów, wśród nich należy wymienić:

- na potrzeby aktywizacji Centrum Kreatywnej Kultury zakup: plotera, drukarki, stanowiska komputerowego raz z programami i tabletami graficznymi oraz pro - monitorami i innych materiałów eksploatacyjnych;

- zakup wyposażenia do studio fotograficznego w postaci lampy, modyfikatorów, aparatów, obiektywów, zastawki, elementów dekoracyjnych studia, wyposażenia ciemni, komputerów, monitorów i specjalistycznych programów;
- zakup wyposażenia do studio video, w tym green/blue box, modyfikatorów świateł, kamer obiektywów, sprzętu audio, generatorów dymu, komputerów i specjalistycznych programów;
- zakup wyposażenia reżyserki i digital signage w tym konwerterów;
- uruchomienie i wyposażenie mobilnego studia streamingowego.

6.3. Działalność sceniczna – teatry i filharmonie

W województwie lubuskim działają 4 placówki sceniczne, z czego 3 wpisane są do Rejestru Instytucji Kultury. Wszystkie posiadają obiekty przystosowane dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich.

Lubuskie ma dwa teatry: Lubuski Teatr w Zielonej Górze oraz Teatr im. Juliusza Osterwy w Gorzowie Wlkp., liczące 1453 miejsca i dwie filharmonie: Filharmonia Zielonogórska im. Tadeusza Bairda oraz Filharmonia Gorzowska liczące 1148 miejsc - po jednej instytucji w stolicach województwa. Teatry dysponują pięcioma, a filharmonie czterema scenami i dały w 2019 roku 5 759 przedstawień i koncertów, w tym na obszarze województwa lubuskiego 3 442, a w innych województwach 2 317. W 2019 roku 519 przedstawień teatralnych, 302 koncerty w filharmoniach i 4 938 innych wydarzeń zorganizowanych przez chóry i orkiestry zgromadziło 530 tys. widzów i słuchaczy, w tym 360 tys. osób w województwie lubuskim. Teatry zgromadziły w 2019 roku 103 tys. widzów, w tym na własnej scenie 74 tys., filharmonie 72 tys., orkiestry i chóry 355 tys. słuchaczy.

Liczba Lubuszan korzystających z oferty teatrów uległa zwiększeniu, w 2015 roku na 1000 mieszkańców województwa tylko 119 osób było widzami, zaś w 2019 r. liczba ta wzrosła do 163. Lubuskie filharmonie mogły poszczycić się dużą liczbą słuchaczy na koncertach, przeciętnie 239, wysoką na tle kraju (172 słuchaczy). Nieco gorzej wyglądała liczebność widowni przedstawień teatralnych, bowiem w kraju były to średnio 222 osoby, a w województwie 198 osób.

Lubuskie teatry w 2019 roku przygotowały 10 premier, w sumie 519 przedstawień, 443 na stałej scenie, w tym 498 w województwie. Filharmonie, chóry, orkiestry symfoniczne i kameralne dały 5.240 koncertów, w tym 5.040 to szkolne

audycje muzyczne. Liczba koncertów w województwie wyniosła 2.944, a na własnej scenie 248. Koncerty te zgromadziły 427 190 słuchaczy, w tym w województwie lubuskim 260.592, z czego na stałej scenie 53.558 osób.

Lubuskie przedsiębiorstwa estradowe zorganizowały w tym samym czasie 63 imprezy, w tym 46 na terenie województwa, które zgromadziły 11 412 widzów, a na obszarze lubuskiego 9 102 widzów. Z kolei na terenie województwa odbyło się ogółem 57 imprez, które zgromadziły w sumie 12 302 widzów, przeciętnie 216 osób, podczas gdy w Polsce 721. Najwięcej widzów gromadziły imprezy organizowane w województwie mazowieckim (4 206), a najmniej w dolnośląskim (148).

a) Filharmonia Zielonogórska im. Tadeusza Bairda w Zielonej Górze

Orkiestra składa się z ponad siedemdziesięciu muzyków. W repertuarze orkiestry znajdują się dzieła oratoryjne, symfoniczne, jak również kompozycje o charakterze popularnym. Swoje prawykonania miało tu wiele utworów polskich kompozytorów współczesnych, w tym także zielonogórczyków; na afiszach goszczą nazwiska najwybitniejszych solistów i dyrygentów polskich oraz zagranicznych.

Obok koncertów symfonicznych Filharmonia prowadzi szeroką działalność popularyzującą muzykę w środowisku dzieci przedszkolnych, szkolnych i młodzieży oraz organizuje koncerty kameralne. Filharmonia pracuje nad stworzeniem bogatej oferty edukacyjnej. Od sezonu artystycznego 2022/2023 ma w planach stworzenie wspólnie z Filharmonią Gorzowską jednej oferty edukacyjnej, która prezentowana będzie nie tylko w siedzibach filharmonii, ale i objazdowo w mniejszych ośrodkach kulturalnych. To nie tylko podział kosztów na dwie jednostki przy tworzeniu scenariusza, ale także szansa na edukację kulturalną w całym województwie, przeprowadzoną w sposób głęboko przemyślany. Tworzone będą cykle koncertów o charakterze edukacyjnym w przedziałach: 0-2 (muzyczne raczkowanie), 3-6 (filharmonia malucha), 7-14 (koncerty edukacyjne), 7+ (koncerty rodzinne).

Filharmonia jako instytucja kultury jest otwarta na wiele inicjatyw artystycznych, społecznych i edukacyjnych. W jej murach odbywały się różne imprezy i festiwale. Niebawem rozpoczyna współpracę ze Szkołą Muzyczną, Teatrem Lubuskim i Uniwersytetem Zielonogórskim. Trwają prace dotyczące rozpoczęcia współpracy z Corno Brass Festival,

W oparciu o współpracę z Filharmonią Brandenburską powstaje nowy festiwal – „**Festiwal 4 Filharmonii**” (Filharmonia Zielonogórska, Filharmonia Gorzowska, Filharmonia Poznańska, Brandenburska Orkiestra Państwowa). Koncerty festiwalowe będą odbywać się naprzemiennie we wszystkich miastach zaangażowanych w organizację festiwalu. W 2022 roku planowane koncerty odbędą się w terminie od 28 maja do 12 czerwca. Tematem festiwalu będzie „**Orkiestra +...**” (chór, taniec, literatura, inne).

Filharmonia stale zachęca mieszkańców woj. lubuskiego do bezpośredniego korzystania z oferty kulturalnej instytucji kultury i organizacji pozarządowych. Filharmonia Zielonogórska ma na celu dotarcie do wszystkich grup społecznych, niezależnie od wieku, wykształcenia czy pochodzenia. Dlatego repertuar dostosowany jest do potrzeb i upodobań wszystkich grup wiekowych: najmłodszy (koncerty rodzinne), dzieci i młodzież (planowane koncerty prezentujące muzykę z gier komputerowych), czy osoby dorosłe i starsze (poza repertuarem symfonicznym również wydarzenia nadzwyczajne (np. koncert z piosenkami z Kabaretu Starszych Panów). Ponadto proponuje zniżki na konkretne koncerty, np. bilety dla seniora po 15 zł, koncerty rodzinne w niższych cenach, czy wejścia grupowe zorganizowane (klasy szkolne) na specjalnych warunkach. Dodatkowo we wrześniu 2021 r. wprowadzone zostały próby otwarte i spotkania z artystami po próbach, by dzieci i młodzież mogły zadać nurtujące je podczas koncertów pytania. Filharmonia stale poszerza swoją ofertę dla grupy mniejszości narodowych poprzez wprowadzenie koncertów tematycznych w każdym z sezonów artystycznych (począwszy od 2022/2023); cykl koncertów będzie polegać na prezentowaniu dzieł twórców danego kraju, czy narodowości. Planowane są wydarzenia towarzyszące dla każdego z koncertów np. pokaz sztuk plastycznych danej mniejszości czy grupy etnicznej, degustacja potraw, wydanie broszury informacyjnej, wystawa czy filmy informacyjne z udziałem artystów Filharmonii. Kultura powinna docierać wszędzie, stąd Filharmonia prezentować będzie koncerty w mniejszych, współpracujących ośrodkach kultury oraz wyjazdowo. Powtarzalność koncertów z zaproszonymi artystami będzie prezentowana w innych miejscowościach województwa oraz we współpracy z innymi ośrodkami.

Działalność sceniczna, artystyczna, to również dążenie do poprawy dostępności do zasobów dziedzictwa kulturowego w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik gromadzenia, opracowywania i upowszechniania zbiorów.

Istotnym zadaniem filharmonii jest stworzenie sprawnie funkcjonującej biblioteki i tworzeniem własnych zbiorów nutowych, jak również wykonywanie utworów współczesnych polskich kompozytorów. Dzięki temu w zbiorach Filharmonii znajdują się materiały z prawykonania, a być może również i rękopisy niektórych nowych kompozycji. Powstała biblioteka nutowa będzie biblioteką otwartą, dostępną dla muzykologów, młodych artystów czy szkolnych orkiestr.

Ważnym elementem dla obecnego odbiorcy kultury jest wykorzystanie cyberprzestrzeni do promocji kultury. Stąd konieczność uaktywnienia się w mediach społecznościowych i propozycja nagrywania filmów promocyjnych muzyków Filharmonii w różnych przestrzeniach Zielonej Góry i okolic, co pomoże również promować dziedzictwo kulturowe Województwa Lubuskiego.

- Inwestycja w infrastrukturę kulturalną. Budowanie tożsamości lubuskiej

Inwestycja dotycząca rozbudowy Filharmonii Zielonogórskiej pozwala na wprowadzenie różnych innowacji, w tym m.in. formy kawiarni, która będzie działać jako Klub Melomana. Kolejny element inwestycji w budowanie tożsamości lubuskiej to scentralizowanie życia kulturalnego na Filharmonii. Jest to możliwe poprzez otwarcie drzwi na więcej wydarzeń, również tych nie muzycznych. Ważne spotkania świata biznesu czy innych grup winno odbywać się w Filharmonii i być połączone np. z kameralnym koncertem czy zwiedzaniem budynku (również poprzez aplikację mobilną).

b) Lubuski Teatr w Zielonej Górze

Dysponuje 2 scenami: dużą z 382 miejscami na widowni (292 na parterze, 89 na balkonie) oraz kameralną (108 miejsc). Zespół artystyczny liczy 23 osoby oraz 4 aktorów gościnnych. We wrześniu 2019 roku oddano do użytku Plac Teatralny znajdujący się opodal budynku teatru. Na plenerowej scenie artyści teatru zagrali przedstawienia, m. in. w ramach Lubuskiego Lata Teatralnego 2020.

Lubuski Teatr w Zielonej Górze prowadzi działalność artystyczną w dziedzinie sztuki teatralnej. Jego podstawowym zadaniem jest zaspokajanie potrzeb i aspiracji kulturalnych społeczeństwa. Scena lubuska kształtuje, prezentuje i upowszechnia historyczny oraz współczesny dorobek kultury narodowej i światowej, rozwija, kultywuje i upowszechnia tradycje narodowe oraz regionalne, a także chroni dziedzictwo kulturowe, prowadzi edukację kulturalną i wychowuje przez sztukę, zwłaszcza przygotowuje dzieci i młodzież do roli przyszłych współtwórców i odbiorców

kultury. Organizuje imprezy i akcje kulturalne uwzględniając przede wszystkim formy teatralne i parateatralne, współpracuje i prowadzi wymianę kulturalną z partnerami zagranicznymi. Teatr w ramach „**poszerzania oferty kulturalnej dla grupy mniejszości narodowej**”, proponuje umożliwienie dostępu do kultury mniejszościom narodowym zamieszkującym teren województwa lubuskiego w ramach realizacji projektu „Przestrzenie sztuki”. Zaprosił do współpracy przedstawicieli niektórych mniejszości narodowych np. Górali Czadeckich, Łemków, Ukraińców, autochtonów, osoby pochodzenia rumuńskiego. Dodatkowo w zakresie ww. projektu zachęca do bezpośredniego uczestnictwa mieszkańców woj. lubuskiego do korzystania z oferty kulturalnej innych instytucji kultury i organizacji pozarządowych. Projekt będzie realizowany również w kolejnych latach w formie spektakli dla dorosłych jak i dla dzieci, często o charakterze plenerowym, granych w małych miejscowościach województwa lubuskiego oraz warsztatów skierowanych do mieszkańców zagrożonych wykluczeniem kulturowym z powodu miejsca zamieszkania czy sytuacji osobistej.

Lubuski Teatr dba o widza w każdym wieku, dlatego w ramach prowadzonej działalności planuje szereg premier i wznowień zarówno dla młodszych jak i starszych widzów. Spektakle dla dzieci i młodzieży będą grane w plenerach, w okresie wakacyjnym, w przestrzeniach otwartych Zielonej Góry i okolic. Z okazji obchodów jubileuszu (2021-2022), dla Lubuszan w każdym wieku zaplanowano szereg imprez towarzyszących – m.in. zwiedzanie teatru, lekcje teatralne, wizyty promujące kulturę w szkołach i przedszkolach, dodatkowo Teatr wspiera organizacyjnie najważniejsze wydarzenia kulturalne, a także inne imprezy masowe na terenie województwa lubuskiego. Od lat organizuje Uliczny Festiwal Monte Verde uświetniający Dni Winobrania w Zielonej Górze.

- Rozwój edukacyjny w obszarze kultury

Stałe działania Teatru w zakresie edukacji kontynuowane w latach 2021-2025 to:

- lekcje teatralne dla widzów – spacer po Teatrze, podczas których uczestnicy zwiedzają teatr od kulis;
- warsztaty do spektakli – twórcze działania widzów pod okiem prowadzącego pedagoga, tematycznie powiązane ze spektaklem;
- warsztaty prowadzone przez aktorów wprowadzające uczestników w tajniki techniki aktorskiej;

- warsztaty wakacyjne dla dzieci i młodzieży – tygodniowe zajęcia prowadzone na świeżym powietrzu zakończone pokazem efektów pracy
- historyczne lekcje plenerowe dla dzieci.

W ramach prowadzonych działań edukacyjnych w 2022 roku Lubuski Teatr rozpocznie współpracę z Teatrem w Cottbus (Staatstheater Cottbus) w ramach projektu „**Sztuka podarunku/Die Kunst der Gabe**”. Projekt ma na celu nakłonienie młodzieży z Niemiec i Polski do nawiązania kontaktów poprzez przekazywanie podarunków i wspólne działania sceniczne w Cottbus i Zielonej Górze. Dodatkowo Teatr planuje w nadchodzących latach aktywną współpracę z tzw. „młodymi gniewnymi” – zielonogórskimi licealistami działającymi w szkolnych kółkach literacko-teatralnych, którzy w ramach swojej działalności przygotowują recenzje spektakli czy też wydarzeń teatralnych. Lubuski Teatr w ramach podpisanego w 2021 r. porozumienia rozpoczął współpracę ze Stowarzyszeniem Kolektyw Kobietostan celem wsparcia nowopowstającego Centrum Sztuki Osadzonych. W ramach współpracy Teatr będzie grał spektakle dla najmłodszych na terenie Domu Matki z Dzieckiem w Zakładzie Karnym w Krzywańcu. Prowadzone będą również warsztaty. Dodatkowo w ramach współpracy Teatr zobowiązał się do :

- przyjęcia 1 lub 2 osób osadzonych, uczestniczących w kursie szkoleniowym technika teatralnego na kilkudniowy staż zawodowy w okresie sierpień-wrzesień 2023;
- prezentacji wybranego spektaklu Lubuskiego Teatru na scenie Centrum Sztuki Osadzonych podczas wieńczącego projekt Festiwalu Sztuki Osadzonych w październiku 2023 roku.

- Wykorzystanie cyberprzestrzeni do promocji kultury

W ramach przyjętej strategii promocji kultury Lubuski Teatr w Zielonej Górze kładzie duży nacisk na wykorzystanie cyberprzestrzeni w działaniach promujących kulturę. W latach 2022-2025 skupi się głównie na powiększaniu zasięgów i grona odbiorców korzystających z social mediów (Facebook, Instagram, strona internetowa LT, YouTube). Zamieszczane będą informacje o prowadzonych działaniach zarówno związanych z bieżącym repertuarem (m.in. planowane premiery, wieści zza kulis, garść ciekawostek z teatru) jak i pozostałych wydarzeniach związanych z realizowanym w latach 2021-2023 projektem „Przestrzenie sztuki” na terenie województwa lubuskiego.

- Dostępność do zasobów dziedzictwa kulturowego

Teatr systematycznie digitalizuje posiadaną dokumentację spektakli teatralnych (m.in. fotografie, zeszyty teatralne, projekty kostiumów i scenografii, materiały poligraficzne). Zdigitalizowane materiały (od roku 1951) umieszczają się na swojej stronie internetowej. Jako podmiot publiczny zobowiązany jest do przestrzegania ustawy z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych. Oznacza to, że muszą być one zgodne Standardem WCAG 2.1, czyli Web Content Accessibility Guidelines (jest to opublikowany przez organizację W3C standard, który zawiera zbiór zasad, jakimi powinni kierować się twórcy stron internetowych, aby były maksymalnie dostępne dla osób z różnymi niepełnosprawnościami).

- Rozbudowa i modernizacja teatru, adaptację wnętrza budynku:

„Modernizacja Lubuskiego Teatru w Zielonej Górze” Etap II

Realizacja II etapu inwestycji pod nazwą „Przebudowa i rozbudowa Lubuskiego Teatru w Zielonej Górze, w ramach zadania pn. „Modernizacja Lubuskiego Teatru w Zielonej Górze”. W ramach tego etapu projektu zostanie przeprowadzona rozbudowa nowego budynku Lubuskiego Teatru, zgodnie z pierwotnymi zamierzeniami. Powstanie obiekt o wysokich walorach użytkowych i estetycznych. W części rozbudowanej obiekt będzie posiadał 3 kondygnacje. Część dobudowana będzie połączona funkcjonalnie z budynkiem Teatru.

Planowany termin realizacji 2023 – 2025 r.

Planowana powierzchnia zabudowy – 233,41. m².

Powierzchnia Teatru zwiększy się o – 442,86. m².

„Modernizacja Lubuskiego Teatru w Zielonej Górze” Etap III

Przebudowa i adaptacja wnętrza w budynku Lubuskiego Teatru w Zielonej Górze - wykonanie projektu koncepcyjnego wraz z wizualizacją przebudowy i adaptacji wnętrza Lubuskiego Teatru w Zielonej Górze, opracowanie programu funkcjonalno – użytkowego, wykonanie dokumentacji technicznej oraz realizację prac w zakresie przebudowy i adaptacji wnętrza wraz z zakupem wyposażenia, nadzór autorski oraz inwestorski. Przebudowa i adaptacja dotyczy przestrzeni o powierzchni około 1500m².

c) Teatr im. Juliusza Osterwy z Gorzowie Wlkp.

Teatr im. Juliusza Osterwy w Gorzowie Wlkp. jest wojewódzką samorządową instytucją kultury, wpisaną do Rejestru Instytucji Kultury Województwa Lubuskiego. Celem działania teatru jest prowadzenie działalności artystycznej w dziedzinie sztuki teatralnej.

Teatr im. J. Osterwy dysponuje trzema nieruchomościami (budynek główny Teatru, Teatr letni oraz budynek warsztatowo-magazynowy), które są własnością Samorządu Województwa Lubuskiego. W budynku głównym mieszczą się duża i mała scena, a w Teatrze letnim działa scena kameralna. Duża scena pomieścić może jednorazowo 365 widzów, mała 80, kameralna 150 i letnia plenerowa 800 osób. Zespół artystyczny teatru składa się z 24 osób. Przy Teatrze działa Stowarzyszenie Widzów Gorzowskiego Teatru, którego celem jest wspieranie Teatru w dziedzinie rozwijania kultury teatralnej oraz rozwijanie edukacji teatralnej i podtrzymywanie tradycji lokalnej w zakresie teatru. W obszarze edukacji realizowane będą różne projekty z zakresu kultury, angażujące dzieci, młodzież, seniorów, mieszkańców Województwa Lubuskiego. Teatr kontynuuje imprezy, które na stałe wpisały się do kalendarza wydarzeń kulturalnych Gorzowa Wielkopolskiego tj.:

- Gorzowski Festiwal Teatrów Ogródkowych - Scena Letnia jest ważnym miejscem edukacji publicznej i organizowania wolnego czasu dla całych rodzin;
- Gorzowskie Spotkania Teatralne - są jednym z ważniejszych wydarzeń artystycznych na mapie teatralnej Polski. Co roku do Gorzowa przyjeżdżają znakomite i uznane teatry z całej Polski;
- Nocny Szlak Kulturalny to impreza zainspirowana popularną w wielu miastach „nocą muzeów”;
- Dobry wieczór Gorzów - Zjednoczone siły Kultury.

Współorganizatorami letnich imprez dla mieszkańców Gorzowa na starym Rynku są: Miejskie Centrum Kultury, Ośrodek Sportu i Rekreacji, Teatr im. Juliusza Osterwy, CEA Filharmonia Gorzowska, Miejski Ośrodek Sztuki, Jazz Club pod Filarami oraz Muzeum Lubuskie wspólnie z Miastem Gorzów. W ramach celów założonych na lata 2021-2025, Teatr im. J. Osterwy w Gorzowie Wlkp. podejmie działania na rzecz poszerzenia oferty dla mniejszości narodowych. Działania związane będą z szeroko rozumianym procesem zmierzającym do wytworzenia i udostępnienia jak najszerszemu gronu odbiorców przedstawienia edukacyjnego prezentującego,

w przystępny i atrakcyjny sposób, podstawowe dane i informacje o mniejszościach narodowych. Zakres tematyczny przedstawić będzie miało na celu działania informacyjno-promocyjne o szerokim zasięgu. W tym propagowanie wiedzy o mniejszościach poprzez poszerzenie i upowszechnienie wiedzy odbiorcy. Przedstawienia zostaną przygotowane dla mniejszości ukraińskiej i romskiej. Imprezy, które będą kontynuowane w następnych latach:

- Spotkania z Kulturą Łemkowską - mają na celu rozwój propagowanie kultury łemkowskiej wśród społeczności, szczególnie wśród młodego pokolenia;
- Kaziuki - Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej. Celem jest utrwalanie i rozwijanie wiedzy o przeszłości i współczesności Wilna i Ziemi Wileńskiej.
- Kresowiana - to Regionalne Spotkania Wykonawców Muzyki Kresowej.

- Bezpośrednie uczestnictwo mieszkańców województwa lubuskiego w korzystaniu z oferty kulturalnej instytucji kultury i organizacji pozarządowych.

Partycypacja w kulturze pełni fundamentalną rolę w kształtowaniu osobowości człowieka, dlatego teatr dąży do zwiększenia i ułatwienia dostępu do kultury poprzez niwelowanie barier dostępowych tj. bariery finansowe czy bariery organizacyjne Teatru (np. godziny przedstawień dostosowane do potrzeb widzów godziny otwarcia kasy). Inwestycja w infrastrukturę kulturalną ma wpływ na dostępność, charakter, bogactwo oraz tendencje w kształtowaniu się oferty kulturalnej poprzez poprawę, rewitalizację i renowację istniejących już pracowni, zwłaszcza akustycznej jak i elektrycznej. Również stworzenie archiwum cyfrowego czyli tzw. digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego, a w tym spektakli oraz spektakli archiwalnych dla powszechnego ich udostępniania.

Korzystanie z cyberprzestrzeni do promocji kultury i zabytków województwa lubuskiego jest kolejnym ważnym celem Teatru, który chce kreować trwałe relacje opierające się na wzajemnym zaufaniu i wspólnych korzyściach. To właśnie w świecie wirtualnym obserwuje się coraz bardziej powszechny trend promowania dóbr kulturalnych i nawiązywania interakcji z widzami. Głównymi kanałami komunikowania się Teatru z odbiorcami w przestrzeni wirtualnej to przede wszystkim socjal media; Facebook, Instagram, YouTube. Niemniej istotną rolę pełni strona internetowa teatru oraz rozsyłany do odbiorców Teatru newsletter. Wychodząc naprzeciwoczekiwaniom

widzów gorzowski teatr został wyposażony w sprzęt umożliwiający strumieniowanie spektakli on-line. Takie prezentacje kieruje w szczególności do widzów znajdujących się w trudnej sytuacji, która uniemożliwia im normalne korzystanie z oferty teatralnej, np. choroba. Dysponuje również aplikacją mobilną, która ułatwia dostęp do propozycji repertuarowych, aktualnych informacji czy nawet archiwalnych spektakli. Aplikacja jest możliwa do pobrania w sklepie PLAY i na stronie internetowej www.teatr-gorzow.pl. Budynek teatru wyposażony jest w stanowiska multimedialne, dzięki którym Widz ma nieograniczony dostęp do zasobów kulturalnych instytucji. Tutaj, gromadzona jest dokumentacja fotograficzna ze spektakli oraz multimedialne scenariusze teatralne. Stanowiska znajdują się na we foyer teatru i są dostępne dla wszystkich odwiedzających teatr.

Konieczne jest wzmacnianie centrów aktywności społecznej i kulturalnej na terenach wiejskich. Zaplanowane działania i przedsięwzięcia Teatru będą nakierowane na niwelowanie barier i docieranie z ofertą kulturalną do miejsc ubogich w infrastrukturę służącą kulturze. Przedstawienia teatralne prezentowane będą w Domach Kultury na terenie województwa. Teatr to również rozwój edukacyjny w obszarze kultury. Teatr planuje przez następne lata prowadzić działania edukacyjne dla dzieci i młodzieży. Działające przy Teatrze Studio Teatralne dla Dzieci i Młodzieży w sposób atrakcyjny i kreatywny organizuje czas wolny dzieciom i młodzieży w wieku 5-18 lat. Co roku na zajęcia prowadzone przez aktorów Teatru uczęszcza ok. 100 młodych ludzi. Młodzież oprócz prezentacji własnych spektakli ma także okazję występować na profesjonalnej scenie w spektaklach repertuarowych gorzowskiego Teatru. W stałej ofercie edukacyjnej gorzowskiego teatru pozostają warsztaty dla zorganizowanych grup szkolnych: warsztaty aktorskie oraz lekcje teatralne prowadzone przez pedagoga teatralnego. Warsztaty odbywają się w teatrze lub na terenie placówek oświatowych.

6.4. Muzea

W 2020 roku w Polsce działalność prowadziły 932 muzea i oddziały muzealne. Zwiedziło je 16,6 mln osób. Prezentowały 2,4 tys. wystaw stałych oraz zorganizowały 3,0 tys. wystaw czasowych w kraju, w tym 41 wystaw z zagranicy.

W związku z ogłoszeniem w Polsce stanu zagrożenia epidemicznego, od 12 marca 2020 r., ograniczona została możliwość prowadzenia działalności m.in.

przez podmioty kultury, które z dnia na dzień musiały zamknąć swoje obiekty. Wprowadzone czasowe ograniczenia spowodowały zmiany w funkcjonowaniu podmiotów działających w obszarze kultury w aspekcie realizacji działań kulturalnych. Część jednostek w tym czasie nie podejmowała żadnej działalności związanej z przygotowywaniem i udostępnianiem oferty kulturalnej, a część starała się dotrzeć do odbiorcy udostępniając swoją ofertę w Internecie. Ograniczenia w działalności podmiotów kultury w poszczególnych miesiącach miały różny zakres i formy, w zależności od aktualnej sytuacji epidemicznej w kraju. Muzea i oddziały muzealne realizowały część oferty poprzez Internet – w formie on-line podjęto działalność kulturalną, naukową i edukacyjną. Za pośrednictwem stron internetowych, portali społecznościowych oraz kanałów wideo w Internecie udostępniono m.in. 1.367 wystaw. W związku z sytuacją epidemiologiczną w kraju, w 2020 r. nastąpił znaczny spadek liczby osób zwiedzających muzea i oddziały muzealne (58,7% mniej, w porównaniu z 2019 rokiem).

W województwie lubuskim funkcjonują 23 muzea, co przekłada się na najniższy wskaźnik liczby muzeów w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Atutem instytucji muzealnych w regionie jest ich różnorodność. Oprócz jednostek wpisanych do Państwowego Rejestru Muzeów oraz znajdujących się w ministerialnym wykazie muzeów, istnieje ponad 30 instytucji o charakterze muzealnym, zarządzanych przez władze samorządowe i związanych z różnego rodzaju instytucjami im podległymi (m. in. domy kultury, szkoły). Ponadto powstają jednostki powiązane ze stowarzyszeniami, towarzystwami miłośników regionu, związkami wyznaniowymi oraz prowadzone przez osoby prawne.

Lubuskie jednostki muzealne wpisane do Państwowego Rejestru Muzeów:

1. Lubuskie Muzeum Wojskowe w Zielonej Górze z siedzibą w Drzonowie;
2. Międzyrzecki Rejon Umocniony - Muzeum Fortyfikacji i Nietoperzy w Pniewie;
3. Muzeum Archeologiczne Środkowego Nadodrza w Zielonej Górze z siedzibą w Świdnicy;
4. **Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze-Ochli, data wpisu 06.07.1998 r.;**
5. **Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta w Gorzowie Wielkopolskim, data wpisu 28.12.1998 r.;**
6. Muzeum Miejskie w Nowej Soli;
7. Muzeum Obozów Jenieckich w Żaganiu;

8. Muzeum Pogranicza Śląsko-Łużyckiego w Żarach;
 9. Muzeum Puszczy Drawskiej i Noteckiej im. Franciszka Grasia w Drezdenku;
 10. Muzeum Regionalne w Świebodzinie;
 11. Muzeum Twierdzy Kostrzyn nad Odrą;
 12. **Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, data wpisu 8.05.1998 r.;**
 13. Muzeum Ziemi Wschowskiej;
 14. Muzeum Ziemi Międzyrzeckiej im. Alfa Kowalskiego
- Muzea w organizacji, posiadające wpis do wykazu muzeów zgodnie z art. 6 ustawy o muzeach :

1. Muzeum II Wojny Światowej w Lubiszynie;
2. Muzeum Militariów „Atena” w Skwierzynie;
3. Muzeum Operacji i Działań Specjalnych;
4. Muzeum Regionalnego Pogranicza i Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego w Kaławie;
5. Muzeum Rowerów w Żaganiu;
6. Muzeum Wojen i Życia;
7. Muzeum Wojskowe i Regionalne w Klenicy;
8. Regionalne Muzeum Historyczne Nowej Soli;
9. Muzeum Lokalne Kolejki Szprotawskiej w Zielonej Górze.

Pozostałe działające obiekty muzealne na terenie województwa lubuskiego:

1. Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie;
2. Muzeum Regionalne w Pszczewie;
3. Muzeum Martyrologii Sonnenberg w Słońsku;
4. Muzeum Bociana Białego w Kłopotcie;
5. Muzeum Ilustracji Książkowej, WiMBP im. C.K. Norwida w Zielonej Górze;
6. Muzeum Lalek im. Ryszarda Jaworskiego;
7. Muzeum Cysterskie przy Wyższym Seminarium Duchownym w Gościkowie-Paradyżu;
8. Muzeum Kultury Dawnej, Dobrojewo;
9. Muzeum Łąki w Owczarach;
10. Muzeum Instrumentów Muzycznych, Dwór Szyba, Nowe Miasteczko;
11. Muzeum Ziemi Torzyskiej, Ośno Lubuskie;

12. Muzeum Ziemi Szprotawskiej im. Felixa Matuszkiewicza, Szprotawa;
13. Przykościelne Muzeum w Rokitnie;
14. Prywatne Muzeum Chwały Oręża Polskiego w Witnicy;
15. Regionalna Sala Pamięci im. Rodu Szczanieckich w Szczañcu;
16. Wystawa Pamiątek Regionalnych w Słońsku;
17. Izba Historii w Szprotawie;
18. Izba Muzealna w Gubinie;
19. Izba Muzealna w Zamku Piastowskim w Krośnie Odrzańskim;
20. Izba Pamiątek Regionalnych w Babimoście;
21. Izba Pamięci przy Szkole Podstawowej – Skansen maszyn i urządzeń rolniczych w Podmoklach Małych;
22. Izba Pamięci Drogownictwa w Skwierzynie;
23. Izba Regionalna w Kożuchowie „Brama Krośnieńska”;
24. Izba Tradycji przy Szkole Podstawowej w Nowym Kramsku;
25. Leśny Skansen Pszczelarstwa w Jodłowie;
26. Park Drogowskazów i Słupów Milowych Cywilizacji w Witnicy;
27. Skansen Maszyn Rolniczych, Jemiołów;
28. Skansen Łużycki w Buczynach;
29. Skansen Pszczelarski w Pszczewie;
30. Skansen Techniki Wiejskiej w Wielisławicach.

- a. Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze

Jest najstarszą placówką muzealną spośród wpisanych do Państwowego Rejestrów Muzeów. W 1998 roku Muzeum Ziemi Lubuskiej znalazło się pod nadzorem Zarządu Województwa Lubuskiego i wtedy też przeszło gruntowną zmianę w zakresie ekspozycji, ukierunkowaną w znacznym stopniu na prezentowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego. Powstały nowe stałe galerie poświęcone m.in.: malarstwu Tadeusza Kuntzego, historii Zielonej Góry. Obok dwunastu stałych wystaw tematycznych (m.in. historia miasta, śląska sztuka sakralna, galeria Tadeusza Kuntze), pojawiły się ekspozycje czasowe, w tym prezentujące najnowsze kierunki w sztuce współczesnej (Galeria „Nowy Wiek”). Na szczególną uwagę zasługują dwie wyodrębnione ekspozycje: Muzeum Wina oraz Muzeum Dawnych Tortur, związane z historią miasta.

Obok wystaw tematycznych i ekspozycji Muzeum prowadzi lekcje muzealne dla uczniów szkół podstawowych i średnich oraz spotkania w ramach Muzealnej Akademii Przedszkolaka. Warsztaty edukacyjno-plastyczne w okresie wakacji i ferii zimowych, w ramach spotkań ze sztuką i kulturą oraz warsztaty nawiązujące do rocznicy 700-lecia uzyskania praw miejskich przez Zieloną Górę. Zapoznanie najmłodszych z historią i tradycjami miasta na podstawie zabytków z ekspozycji stałych i czasowych Muzeum Ziemi Lubuskiej oraz w oparciu o miejską zabytkową architekturę oraz tradycje związane z rzemiosłem sukienniczym i winiarskim. Kontynuuje również projekt pt. „Poznajemy naszą historię” w postaci lekcji muzealnej, skierowanej do dzieci i młodzieży, wprowadzającej w temat genealogii oraz historii naszego miasta i regionu, w oparciu m.in. o nową multimedialną wystawę stałą „Dziedzictwo i współczesność. Zielona Góra - region lubuski”. Współpracuje z Zarządem Regionalnym TPD w Zielonej Górze przy organizacji Międzynarodowego Dnia Dziecka. Instytucja bierze również udziału w corocznych Europejskich Dniach Dziedzictwa. Prowadzi następujące spotkania muzealne: Studium Wiedzy o Sztuce i Historii, Muzealne spotkania ze sztuką, Jazzujące Muzeum oraz wydaje informator muzealny Museion i roczniki: Zielonogórskie Zeszyty Muzealne, Ziemia Lubuska.

Muzeum Ziemi Lubuskiej organizuje cykliczne wydarzenia, takie jak: Noc w Muzeum, Jazzujące Muzeum, Winnice lubuskie wczoraj i dziś, W kręgu twórców Złotego Grona, Arcydzieła polskiego malarstwa, różne wydawnictwa okolicznościowe. Ponadto w 2022 roku Muzeum będzie obchodzić 100-lecie swojego istnienia, włączy się również w obchody jubileuszu 800-lecia Zielonej Góry i 700-lecia nadania jej praw miejskich.

Muzeum posiada bogatą ofertę skierowaną do osób w każdym wieku. Na lata 2021-2025 planowane jest utrzymanie oferty skierowanej dla seniorów w ramach projektu „60 + Kultura” organizowanego przez Ministerstwo Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu; umożliwienie seniorom dalszego bezpłatnego korzystania z usługi przewodnickiej MZL podczas „Weekendu Seniora” oraz „Lubuskiego Tygodnia Seniora”, a ponadto wprowadzenie nowego przedsięwzięcia w postaci integracji międzypokoleniowej łączącej środowisko seniorów oraz dzieci przedszkolnych i uczniów szkół podstawowych w ramach corocznych bożonarodzeniowych warsztatów edukacyjno-plastycznych. Kontynuowana będzie działalność edukacyjna i wystawiennicza on-line nie tylko w sytuacji zagrożenia

epidemiologicznego, ale również w formie aktywizowania internautów w różnym wieku, w ramach muzealnych prezentacji edukacyjnych oraz internetowych konkursów i quizów, nawiązujących do oferty edukacyjnej w obszarze kultury i dziedzictwa.

W celu zachęcenia mieszkańców województwa lubuskiego do udziału we wszystkich wydarzeniach organizowanych przez Muzeum Ziemi Lubuskiej, instytucja stosuje, oprócz działań w przestrzeni cyfrowej, szeroko rozumianą identyfikację wizualną w postaci plakatów rozwieszanych w przestrzeni miejskiej, zaproszeń wysyłanych mailowo oraz pocztą tradycyjną, banery reklamowe. Wydawane są różne publikacje związane z wydarzeniami, jak np. katalogi, foldery, informatory.

Muzeum stale poszerza swoją ofertę skierowaną do mniejszości narodowych i grup etnicznych poprzez współpracę przy organizacji wszelkich wydarzeń kulturalnych. Do grup tych należą mniejszość niemiecka, ukraińska, Żydzi, Łemkowie, Serbołużyczanie. Zakres oferty obejmuje współorganizację cyklicznych wydarzeń organizowanych przez mniejszości, takich jak m.in. Dni Kultury Ukraińskiej czy Dni Kultury Żydowskiej. Odbywają się one rokrocznie i planowane są także w latach kolejnych. W ramach oferty skierowanej do mniejszości Muzeum zamierza organizować także pojedyncze wydarzenia, m.in. wystawy, koncerty, konferencje, odczyty, promocje książek, czego przykładem jest bieżąca wystawa: *Od Winiarni Briegera do cerkwi greckokatolickiej* ukazująca greckokatolicką mniejszość religijną.

Instytucja w celu wyrównywania szans realizuje ofertę edukacyjną skierowaną do osób niedowidzących i niedosłyszących o nazwie Opowieści obrazów, dotknij, poznaj, posłuchaj. Spotkania dotyczyć będą 6 tematów dostosowanych do wszystkich grup wiekowych. W ramach zadania zostanie wykonanych 11 tyflografik wybranych dzieł z zasobów MZL oraz audiodeskrypcji opisujących obiekty, które oprócz tego, że będą wykorzystane w bezpośrednim kontakcie z odbiorcą przy realizacji lekcji, zostaną również udostępnione na stronie internetowej MZL. Uzupełnieniem jest wykonanie krótkich prezentacji video o omawianych dziełach, które pokazane będą również on-line. Zadanie ma na celu niwelowanie barier w dostępie do wiedzy o dziedzictwie kulturowym o znaczeniu narodowym osobom ze szczególnymi potrzebami spowodowanymi niepełnosprawnością. Umożliwi niepełnosprawnym dostęp do kultury o wysokiej wartości edukacyjnej. Jest propozycją dla osób pozbawionych bezpośredniego dostępu do dóbr kultury i muzeów.

W celu poprawy dostępu zwiedzających do muzealnych zbiorów stworzono pracownię digitalizacyjną. Została ona wyposażona w specjalistyczny sprzęt oraz programy do obróbki cyfrowej odwzorowań muzealiów. Celem zwiększenia dostępności zbiorów stworzono wewnętrzną sieć muzealną. Upowszechnienie zbiorów na zewnątrz instytucji wymaga opracowania aplikacji do digitalizacji skorelowanej ze stroną internetową muzeum. W tym zakresie zasadnym jest także stworzenie bazy ikonograficznej muzealiów wraz z automatyzacją usług (np. kopiowanie, reprodukcje). W przestrzeni ekspozycyjnej przeznaczony na Muzeum Wina instytucja planuje zorganizowanie Salki projekcyjnej, w której na ekranie telewizora będzie można prezentować krótkie filmy ukazujące historię, tradycje winiarskie oraz najważniejsze winnice naszego regionu. Zakładamy, że produkcje będą zawierać wersję niemiecką w formie napisów i będą emitowane w tzw. zapętlaniu.

Ostatnie sytuacje związane z pandemią pokazały jak ważną rolę w promocji i uczestnictwie w wydarzeniach kulturalnych odgrywa internet. Podjęte zostały pierwsze próby transmisji bezpośredniej wernisaży, koncertów, spotkań odbywających się w Muzeum. Jednym z ważniejszych działań w nadchodzących latach jest zintensyfikowanie poczynań związanych z udostępnianiem wydarzeń muzealnych oraz obiektów znajdujących się w kolekcji MZL w sieci. W związku z powyższym poza stworzeniem nowej strony internetowej zaplanowano streaming wiodących wydarzeń muzealnych przez wybrane media internetowe, realizację filmów promujących zbiory, wydarzenia muzealne i działalność naukową w sieci. Muzeum Ziemi Lubuskiej posiada na portalu You Tube swój kanał, na którym znajdują się filmy popularyzujące działalność naszej instytucji, które są dobrze odbierane przez oglądających. Priorytetem jest także realizacja obrazów przeznaczonych dla osób z dysfunkcjami wzroku i słuchu.

Portale społecznościowe są dziś ważnym orężem w upowszechnianiu wiedzy o działalności poszczególnych instytucji. Pozwalają na zrzeszanie się oraz informowanie zainteresowanych o podejmowanych projektach. Muzeum Ziemi Lubuskiej jest obecnie aktywne na Facebooku (siedem stron tematycznych), Twitterze oraz na Instagramie.

Inwestycja w infrastrukturę kulturalną. Budowanie tożsamości lubuskiej

Dzięki zrealizowanemu w ostatnich latach projektowi pn. „Rozbudowa i modernizacja Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze” powierzchnia całkowita Muzeum zwiększyła się o 2.368 m², a efektem inwestycji jest wzrost liczby turystów, a także poprawa dostępności do unikatowych zbiorów kultury, również z grupy osób z dysfunkcjami oraz wykluczonych.

Dostosowano infrastrukturę wystawienniczą do aktualnych potrzeb związanych z dostępnością do kultury poprzez mobilny system wystawienniczy (ścianki wystawiennicze do wewnątrz i na zewnątrz). 2020 rok pokazał, że działalność instytucji kultury uzależniona jest od wielu, nieprzewidywalnych czynników. W związku z tym muzeum jest otwarte na rozwiązania, umożliwiające dotarcie do szerokiego grona odbiorców. Organizowanie wystaw na zewnątrz, np. w czasie pandemii zapewnia bezpieczeństwo społeczne, gwarantuje dotarcie z daną wystawą do szerokiego grona odbiorców a przede wszystkim umożliwia ciągłość działalności Muzeum, a tym samym realizację swojej misji. Poprzez stworzenie nowych ekspozycji stałych, m.in. twórczości Carla Friedricha Seifferta jak i kontynuowanie dotychczasowych cyklicznych form wystawienniczych związanych z tożsamością lubuską, popularyzacja sztuki dawnej i współczesnej oraz współpraca zagraniczna daje możliwość poszerzania relacji między zwiedzającymi i uczestnikami wydarzeń – a muzealnikami. W nadchodzących latach muzeum planuje zintensyfikowanie działalności, aby szerzej pokazywać swoje zbiory, by pogłębiać pasje i zainteresowania odbiorców.

b. Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze-Ochli

To pierwsza placówka naukowo-badawcza i oświatowa tego rodzaju w środkowej części pogranicza polsko-niemieckiego. Podobnie jak wcześniej wymieniona jednostka, Muzeum Etnograficzne zostało wyodrębnione w 1982 roku ze struktur Muzeum Ziemi Lubuskiej. Początki zbiorów sięgają roku 1972, kiedy Urząd Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zainicjował utworzenie parku budownictwa ludowego. Pierwszy obiekt, chałupa chłopska z Potrzebowa z 1675 roku pojawiła się w lokalizacji muzeum rok później. Muzeum zajmuje 13 ha, zabytki architektury ludowej zostały wkomponowane w krajobraz i układ przestrzenny, w taki sposób, by oddać kształt wsi. Na terenie Muzeum znajduje się dydaktyczna ścieżka przyrodnicza. Do zakresu działania Muzeum należy trwała ochrona i upowszechnianie dziedzictwa

kulturowego regionu o charakterze materialnym i niematerialnym w zakresie etnografii, historii i sztuki ludowej.

Rozwój edukacyjny w obszarze kultury

Stałe działania Muzeum w zakresie oferty edukacyjnej to przede wszystkim:

- „Szkola pod strzechą” oferta skierowana do szkół, placówek oświatowych, uczelni wyższych oraz klientów indywidualnych;
- lekcje edukacyjne, oparte na interakcji z zabytkiem, człowiekiem, fachową kadrą oraz przedmiotem np. ludowe malarstwo na szkle „Masło i... maślanek z maśniczki do dzbanka, czyli tradycyjne przetwórstwo mleka, Od ziarenka do bochenka – tradycyjne przetwórstwo ziarna, Jak to ze lnem było, Wokół palmy wielkanocnej, Kształty w glinie wytłoczone;
- lekcje muzealne oraz nowe ścieżki tematyczne, dostosowane do odbiorców w różnym wieku i sprawności ruchowej, zaangażowanie się instytucji w ogólnooświatową akcję – grę terenową Opencaching, która dociera do coraz większego grona. Ma to na celu reklamę Muzeum poza regionem lubuskim oraz udostępnienie obiektów, znajdujących się na jego terenie, w sposób niekonwencjonalny, zmuszający odwiedzających do głębszego poznania zabytków i kultury ludowej, a także zachęcenie do częstszych odwiedzin;
- rozwijanie imprez plenerowych o charakterze edukacyjnym, takich jak: Kaziuki, nawiązujące do obchodów świąt Wielkanocnych oraz tradycji związanych ze Świętym Kazimierzem, Ginące zawody - warsztaty z rzemieślnikami oraz rękodzielnikami ludowymi, Dobrze, smaczne bo lubuskie - poznanie smaków regionu lubuskiego, Święto Miodu - tradycje związane z pszczołami i pracą w pasiece, U progu jesieni - tradycje rolnicze oraz wiejskie według kalendarza agrarnego oraz kultury Bukowińczyków, Idą Święta - jarmark bożonarodzeniowy.

Działania Muzeum Etnograficznego mają charakter integrujący lokalną społeczność ze współpracującymi z instytucją rękodzielnikami i twórcami ludowymi. Jednocześnie inspirują do aktywności społecznej i kulturalnej.

Wzmacnianie centrów aktywności społecznej i kulturalnej na terenach wiejskich

Edukacja ogólna, polega na przekazaniu informacji w odpowiedniej formie dla różnych grup odbiorców oraz pobudzanie własnej twórczości i odkrywanie własnego talentu i zdolności zarówno u młodszego pokolenia jak i u osób ze starszych grup

wiekowych, w tym grupy zagrożone wykluczeniem społecznym. Planowany remont Pałacu i jego udostępnienie przyczyni się prowadzenia efektywnej działalności edukacyjnej. Muzeum rozszerzy ofertę o nowe zajęcia, które zostaną dostosowane do każdego poziomu wiekowego.

Zachęta do aktywnego korzystania z oferty kulturalnej instytucji kultury i organizacji pozarządowych.

Muzeum w latach 2021-2025 będzie realizowało następujące zamierzenia:

- czynny udział w regionalnych imprezach oraz akcjach, które organizowane będą przez inne instytucje, a także propagowanie różnorodnych formy spędzania czasu wolnego oraz edukacji kulturalnej;
- udział w projektach promujących region oraz ich popularyzacja w cyberprzestrzeni medialnej;
- promocja tradycji kulinarnej jako elementu dziedzictwa kulturowego.

W celu zapewnienia dostępności do zasobów dziedzictwa kutowego Muzeum przystąpi do digitalizacji zbiorów, obiekty i wnętrza muzealne zgodnie z normami i Katalogiem Dobrych Praktyk Digitalizacji.

Wykorzystanie cyberprzestrzeni do promocji zabytków Muzeum w latach 2022-2025 obejmie następujące zadania: aktualizacja strony internetowej, komunikaty, oferta kulturalna i edukacyjna za pośrednictwem mediów społecznościowych.

Inwestycja w infrastrukturę kulturalną. Budowanie tożsamości lubuskiej.

W aranżacji przestrzeni Muzeum należy wziąć pod uwagę prace już wykonane w ramach projektu „Centrum Europejskich Kultur Regionalnych” który został opracowany w latach 2004-2006 i stanowi kontynuację rozbudowy skansenu. Do zadań planowanych na lata 2022 - 2025 należy remont i zagospodarowanie pałacu w Ochli, kontynuacja projektu w zakresie budowy chaty z Łężycy jako zaplecza turystycznego, rekonstrukcja spichlerza z Policka, który pełniłby funkcję ekspozycyjną oraz rekonstrukcja spichlerza olęderskiego z Malty. Jedną z planowanych inwestycji jest transfer kościoła w konstrukcji drewnianej.

d) Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta w Gorzowie Wlkp.

Posiada pięć głównych działów: archeologiczny, etnograficzny, historyczny, sztuki, naukowo-oświatowy, a także pięć oddziałów: Zespół willowo-ogrodowy (dawna rezydencja fabrykanta Gustava Schroedera), Muzeum Spichlerz, Zespół willowo-ogrodowy, Zagroda Młyńska, Muzeum Grodu Santok. W poszczególnych oddziałach

prezentowane są wystawy dotyczące regionalnego dziedzictwa kulturowego, rzemiosła artystycznego, malarstwa, pamiątek historycznych oraz eksponatów archeologicznych .

Jednym z założeń Muzeum Lubuskiego na lata 2021-2025 jest wprowadzenie do oferty edukacyjnej propozycji skierowanych do mniejszości narodowych, głównie ukraińskiej, która zamieszkuje tereny Gorzowa Wielkopolskiego i okolic. Planowane jest poszerzenie oferty edukacyjnej o zajęcia w formie warsztatów, wykładów i spotkań dla różnych grup wiekowych, które będą prowadzone w języku ukraińskim przez pracownika muzeum. Dzięki temu uczestnicy będą mogli lepiej poznać historię Gorzowa oraz regionu. Kolejnym działaniem zmierzającym do poszerzenia oferty kulturalnej dla grup mniejszości narodowych jest wprowadzenie do kalendarza imprez cyklicznych wydarzeń promujących i przybliżających dziedzictwo mniejszości kulturowych i etnicznych, które będą odbywały się co roku na terenie Zespołu Willowo-Ogrodowego oraz Zagrody Młyńskiej w Bogdańcu. Muzealny ogród, otaczający zabytkową willę, który znajduje się przy ul. Warszawskiej 35 jest doskonałym miejscem do organizacji wydarzeń w formie plenerowej. Piękne lasy i stawy, które znajdują się w pobliżu Zagrody Młyńskiej w Bogdańcu, również zachęcają do organizacji wydarzeń na świeżym powietrzu. Warto dodać, że wydarzenia plenerowe organizowane przez muzeum cieszą się dużym zainteresowaniem wśród zwiedzających.

Sytuacja pandemiczna w kraju spowodowała, że wiele działań Muzeum Lubuskiego zostało przeniesionych do sieci. Za pośrednictwem muzealnego kanału YouTube oraz profilu Facebook prezentowano materiały filmowe z wystaw i konkursów, które ze względu na zamknięcie muzeów dla zwiedzających musiały zmienić dotychczasową formułę i odbywały się online. Od 2009 muzeum organizuje „Gorzowskie Konwersatoria Muzealne”, które w ostatnim czasie były realizowane on-line. Brak możliwości realizowania zajęć edukacyjnych dla dzieci i młodzieży podczas lock downów, był jednym z powodów powstania nowego cyklu filmów edukacyjnych „A jednak działa!”, którego pomysłodawcą i twórcą jest Muzeum Lubuskie. W trwających kilkanaście minut filmikach uniwersalna edukacja muzealna dla różnych grup wiekowych łączona jest z przekazywaniem wiedzy o zabytkach i ich funkcjonalności. Podobne przedsięwzięcie, które będzie realizowane przez instytucję w kolejnych latach, to cykl filmowy składający się z 11 odcinków, poświęcony kolekcji

akwrel Henryka Rodakowskiego, która znajduje się w zbiorach Muzeum. Udostępnianie materiałów edukacyjnych za pośrednictwem strony internetowej oraz serwisów społecznościowych pozwoli znacznie poszerzyć krąg odbiorców. Powyższe działania są zgodne z celami strategii Województwa Lubuskiego w zakresie wykorzystania cyberprzestrzeni do promocji kultury i zabytków województwa lubuskiego.

Na lata 2021-2025 przypada wiele istotnych dla Muzeum Lubuskiego wydarzeń oraz rocznic. Minie trzysta lat od wybudowania Spichlerza, 120 lat od powstania zabytkowej willi w Zespole Willowo-Ogrodowym, w 2023 r. - 200 rocznica urodzin Henryka Rodakowskiego, którego kolekcja akwrel należy do najcenniejszych kolekcji w zbiorach Muzeum. Ponadto na przełomie 2022 i 2023 roku planowane jest otwarcie po remoncie Zagrody Młyńskiej. Kolejnym zbliżającym się jubileuszem jest 50 rocznica Ogólnopolskiego Konkursu Pisanek im. Michała Kowalskiego, którego współorganizatorem jest Muzeum Lubuskie. Jest to najstarsza kulturalna impreza ogólnopolska odbywająca się cyklicznie w Gorzowie Wielkopolskim. Z tej okazji planowane jest wydanie publikacji podsumowującej Gorzowski Konkurs Pisanek oraz organizacja wielu wydarzeń towarzyszących jubileuszowej edycji konkursu.

Inwestycja w infrastrukturę kulturalną. Budowanie tożsamości lubuskiej.

Zespół Willowo-Ogrodowy to zabytkowy kompleks o powierzchni 3,5 ha, powstały na początku XX wieku, składający się z willi, oficyny i ogrodu. Jest siedzibą Muzeum Lubuskiego w Gorzowie Wielkopolskim, mieści się w centrum miasta, w bezpośrednim sąsiedztwie ważnych instytucji kultury i placówek oświatowych (teatr, filharmonia, szkoły artystyczne, przedszkole i szkoły publiczne, powstające Centrum Edukacji Zawodowej i Biznesu, szkoła wyższa). Wymaga kompleksowego remontu, renowacji, konserwacji i rozbudowy. Jest to główny priorytet inwestycyjny na lata 2021-2025. Dzięki realizacji tego zadania, możliwe będzie znaczne rozszerzenie usług i podniesienie jakości większości zadań w ramach prowadzonej działalności statutowej (gromadzenie i przechowywanie zbiorów, ich udostępnianie, edukacja muzealna, konserwacja zabytków, działalność naukowa), a także rozszerzenie współpracy z wyżej wymienionymi podmiotami.

Realizacja tych zadań pozwoli Muzeum na poszerzenie oferty kulturalnej i edukacyjnej dla osób w różnym wieku, a także dla grup mniejszości narodowych. Zostanie także osiągnięty cel strategiczny Województwa Lubuskiego jakim jest

wsparcie i realizacja inwestycji z zakresu budowy, rozbudowy i modernizacji oraz wyposażenia obiektów kultury. Nowoczesna, sala edukacyjno-konferencyjna przystosowana dla osób ze szczególnymi potrzebami wpłynie pozytywnie na rozwój edukacyjny w obszarze kultury. A zniesienie barier architektonicznych przez montaż windy w budynku willi poprawi jej dostępność, co niewątpliwie wpisuje się w cele strategiczne Województwa Lubuskiego.

Muzeum w latach 2014-2023 realizuje projekt „Kompleksowy remont, konserwacja i renowacja zabytków oraz modernizacja wystaw stałych w Zagrodzie Młyńskiej w Bogdańcu”, którego głównym celem jest poprawa infrastruktury budynków Zagrody. W końcowym efekcie pozwoli to na poszerzenie oferty kulturalnej poprzez organizację turystom zajęć edukacyjnych w plenerze, pokazów wypieku chleba, działania koła młyńskiego czy edukację z zakresu rybołówstwa i pszczelarstwa. Realizacja zadania pozwoli na utworzenie centrum aktywności społecznej i kulturalnej na terenie wiejskim. Natomiast budowa magazynu wraz z pracownią konserwatorską pozwoli zrealizować cel strategiczny Województwa Lubuskiego w zakresie poprawy dostępności do zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez nowoczesną dokumentację zbiorów i udostępnienie jej na zewnątrz. Natomiast opracowanie ścieżki dźwiękowej do audioprzewodników i zakup audioprzewodników pozwoli na zwiększenie dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami. Ponadto w filii w Bogdańcu muzeum planuje nawiązanie i wzmocnienie współpracy z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się kulturą i techniką wiejską, etnografią, rzemiosłem, pszczelarstwem, turystyką kulturową, edukacją kulturalną, w tym z powstającym Lubuskim Uniwersytetem Ludowym.

6.5. Kina

Liczba kin w Polsce do 2019 roku zwiększyła się z 450 do 528, tj. o 17%, a w województwie lubuskim z 12 do 13, czyli o 0,8%. W 2019 roku zaledwie 2,5% kin stałych w Polsce było własnością województwa, najwięcej na Śląsku, w woj. lubuskim żadne kino nie podlegało samorządowi wojewódzkiemu.

W województwie lubuskim w latach 2017-2019 funkcjonowało 13 kin stałych, dysponujących w tym okresie 31 salami. Kina rozlokowane były przede wszystkim w miastach powiatowych. Wyjątkiem są tutaj Pszczew oraz Małomice, w których kina funkcjonują przy ośrodkach kultury. W analizowanym okresie uległa zmianie liczba

miejsc na widowniach z 5130 w 2017 r. do 5155 w roku 2019. Wzrost nastąpił za sprawą modernizacji kina Helios w Gorzowie Wielkopolskim. Spośród zorganizowanych pokazów zaledwie 20% stanowiły tytuły polskie, pozostałe zaś były produkcjami zagranicznymi.

Większość kin posiada udogodnienia dla osób niepełnosprawnych poruszających się na wózkach inwalidzkich. W 11 obiektach udogodnieniem takim było wejście do budynku. Jedyne kina bez podjazdu to placówki w Pszczewie i Żarach. Także w tych dwóch kinach oraz w Świebodzinie i jednym z kin zielonogórskim (Klub Kultury Filmowej Nawa), brak udogodnień wewnątrz budynku.

Na terenie województwa lubuskiego w 2020 roku funkcjonowały trzy kina multisalowe, zlokalizowane w obu stolicach. W Gorzowie Wielkopolskim są to dwa kina: Helios i Cinema3D. Kino Helios należy do polskiej sieci kin wielosalowych Helios S.A., będącej częścią grupy Agora S.A. Kino prezentuje filmy w formacie 2D i 3D oraz przygotowuje projekty specjalne, dedykowane określonym grupom odbiorców. Kino zlokalizowane jest w galerii handlowej Askana. Kino Helios posiada 5 sal kinowych dysponujących 1028 miejscami, z czego 10 przystosowanych jest dla osób niepełnosprawnych. Drugie kino Cinema 3D mieści się w Centrum Handlowym Feeria (Galeria Manhattan). Ma 5 sal i 930 miejsc. W maju 2019 roku sieć Cinema3D została przejęta przez Multikino dołączając do Grupy Vue International.

W Zielonej Górze od 2008 roku funkcjonuje Cinema City, będące częścią grupy Cineworld PLX, posiadającej swoje obiekty na terenie Europy Środkowo-Wschodniej, Izraela oraz Wielkiej Brytanii i Irlandii. Zielonogórska filia dysponuje 9 salami projekcyjnymi, w których znajduje się łącznie 1305 miejsc na widowni. Podobnie jak w przypadku gorzowskiego kina, także Cinema City zlokalizowane jest w galerii handlowej – Focus Mall. Ze względu na liczbę sal zielonogórskie Cinema City zaliczane jest do tzw. multipleksów. Od momentu powstania gromadzi rocznie 0,5-0,6 mln widzów, co oznacza, że w roku statystycznie co drugi mieszkaniec województwa był na sensie w tym kinie.

6.5. Wybrane festiwale i cykliczne imprezy kulturalne

Cykliczne imprezy kulturalne organizowane na terenie województwa lubuskiego mają zasięg od lokalnego aż po międzynarodowy, co generuje konieczność pozyskiwania funduszy z różnych źródeł. Związane jest to także z różnorodnością oferty. W województwie organizowane są cykliczne festiwale muzyczne, festiwale

filmowe, jak i imprezy o charakterze gastronomicznym, czy dni miast. Organizatorami, w zależności od zasięgu imprezy są stowarzyszenia promujące walory danego regionu, władze samorządowe, Urząd Marszałkowski, aż po organizatorów ogólnopolskich lub zagranicznych.

Imprezy muzyczne

Pol'and'Rock Festival to organizowana przez Fundację Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy największa masowa impreza kulturalna w Europie. Odbywa się na terenie woj. lubuskiego, w Kostrzynie nad Odrą (od 2004 r.), ale organizator jest spoza województwa. Nazwa Pol'and'Rock Festival pojawiła się w 2018 roku, od 1995 roku festiwal był znany jako Przystanek Woodstock. W trakcie festiwalu odbywają się także spotkania z ludźmi kultury w ramach Akademii Sztuk Przepięknych (m. in. w kostrzyńskiej bibliotece) oraz warsztaty na wzgórzu ASP. W czasie trwania festiwalu Muzeum Twierdzy Kostrzyn w 2018 roku zorganizowało Polandrockowe Pompeje, w ramach których uczestnicy festiwalu mogli zwiedzić Stare Miasto z przewodnikiem. Promowano także Bastion Filip. W sumie z oferty Muzeum skorzystało ponad 800 osób. Z kolei w 2019 roku Kostrzyńskie Centrum Kultury zaproponowało mieszkańcom miasta wzięcie udziału w warsztatach przedfestiwalowych prowadzonych przez Piotra Bukartyka. Na scenach występują artyści gromadzący w latach 2017-2019 wg źródeł Policji od 200 do 285 tys. uczestników, a wg organizatora 500-750 tys. osób. W 2020 roku ze względu na sytuację epidemiczną, festiwal nie odbył się w Kostrzynie, ale przeniósł do Internetu pod nazwą 26. Pol'and'Rock Festival ONLINE – Najpiękniejsza Domówka Świata. Liczba widzów zgromadzonych na różnych kanałach i stronach internetowych sięgała kilka milionów, tylko na portalu Onet.pl festiwalowe transmisje dotarły do 4,7 mln unikalnych użytkowników i zanotowały 8,6 mln wyświetleń.

Międzynarodowy Festiwal Folkloru OBLICZA TRADYCJI, to festiwal organizowany przez Regionalne Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze. Finansowany jest przez Samorząd Województwa Lubuskiego oraz Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu. Wydarzenie kontynuuje tradycje Międzynarodowego Festiwalu Folkloru organizowanego od 1964 roku w Zielonej Górze. Organizatorami są Porozumienie Festiwalu Folklorystycznych Polski Zachodniej oraz Regionalne Centrum Animacji Kultury. Podczas festiwalu prezentowany jest folklor zespołów z całego świata. Ma on charakter

interdyscyplinarny, prezentuje różnorodność tradycji kulturowych polskich regionów w zestawieniu z tradycjami kultur innych narodów. Festiwal w zmienionej formule w 2020 roku obejrzało na żywo ok. 3000 widzów, w warsztatach brało udział ponad 300 dzieci. W głosowaniu SMS oddano ponad 4500 głosów. Liczba widzów, którzy oglądali koncerty on-line to ponad 7500 osób.

Festiwal „Muzyka w Raju” odbywa się od 2003 roku na terenie pocysterskiego zespołu klasztornego w Gościkowie-Paradyżu. Pomysłodawcą festiwalu jest Cezary Zych, Prezes Fundacji Muzyki Dawnej „Canor”, będący równocześnie autorem programu i dyrektorem Festiwalu. Drugim organizatorem jest Zielonogórsko-Gorzowskie Wyższe Seminarium Duchowne. Partnerem głównym jest Województwo Lubuskie. W murach kościoła prezentowana jest świecka i sakralna muzyka średniowieczna, renesansowa, barokowa, klasyczna i romantyczna. W 2019 roku zmianie uległa formuła festiwalu, koncerty odbywały się także w innych ośrodkach Ziemi Lubuskiej. Festiwal muzyki klasycznej jest największym wydarzeniem w zachodniej części Polski gromadząc czołowych wykonawców muzyki dawnej z Europy i z innych kontynentów. Koncerty przyciągają tysiące słuchaczy z Polski i z zagranicy, a transmisje i retransmisje radiowe docierają do milionów melomanów na całym świecie.

Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich Romane Dyvesa, to impreza o zasięgu międzynarodowym. Uczestniczą w niej Romowie z całej Europy, prezentując swoją tradycję i kulturę. Festiwal odbywa się od 32 lat i w roku 2020 oprócz koncertów organizowanych w amfiteatrze gorzowskim, towarzyszyły mu imprezy online. Organizatorem imprezy jest Stowarzyszenie Twórców i Przyjaciół Kultury Cygańskiej im. Bronisławy Wajs-Papuszy w Gorzowie przy wsparciu Miejskiego Centrum Kultury. Głównym mecenasem jest miasto Gorzów. Wydarzenie współfinansowane jest przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego – Instytut Muzyki i Tańca oraz ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego Programu INTERREG VA w ramach Funduszu Małych Projektów Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA.

Festiwal „Dni Muzyki nad Odrą” powstał w wyniku połączenia dwóch innych imprez: Międzynarodowych Spotkań Muzycznych „Wschód-Zachód” oraz Frankfurckich Dni Muzyki. Jest organizowany od 2000 roku i obejmuje koncerty muzyki klasycznej. Festiwal organizowany jest przez Filharmonię Zielonogórską przy

współpracy Messe und Veranstaltungen GmbH Frankfurt (Oder) oraz Brandenburgisches Staatsorchester Frankfurt. Funkcją kierownika artystycznego Festiwalu pełni prof. dr hab. Czesław Grabowski. Zadanie jest finansowane z budżetu województwa w ramach dotacji podmiotowej. W roku 2020 jednorazową dotację w wysokości 200 tys. zł przekazało Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Festiwal jest cyklem imprez odbywających się w okresie od lutego do kwietnia.

„Alte Kameraden” Międzynarodowe Spotkania Orkiestr Dętych w Gorzowie Wlkp. to festiwal organizowany ku pamięci słynnego gorzowianina Carla Teike, kompozytora muzyki marszowej. Jest imprezą, która prezentuje przemarsze, musztry paradne i koncerty orkiestr dętych, marszowych i podobnego typu zespołów muzycznych z różnych krajów. Jest także rundą kwalifikacyjną do Mistrzostw Świata Zespołów Paradnych. Festiwal odbywa się od 2007 roku w maju, jednak jego tegoroczna edycja nie odbyła się ze względu na stan pandemii.

Festiwal Muzyczny „EuroSilesia” odbywa się w Żarach. Organizowany jest od 2003 roku jako impreza międzynarodowa. Jest kontynuacją Międzynarodowego Śląskiego Festiwalu Muzycznego „Porozumienie”. Jego głównym celem jest nawiązanie porozumienia na bazie muzyki między narodami zamieszkującymi historyczny Śląsk, tj. Niemcami, Polakami i Czechami. W trakcie festiwalu prezentowana jest różnorodna muzyka od klasycznej, aż po muzykę filmową.

Inne imprezy muzyczne

- Letni Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w Dreźnie;
- Ogólnopolski Turniej Pianistyczny im. Haliny Czerny-Stefańskiej w Żaganiu;
- Festiwal Piosenki Autorskiej i Muzyki Świata transVOCALE w Słubicach;
- Miasto Rocka w Babimoście;
- Garbicz Festival – festiwal muzyki techno.

Festiwale filmowe:

Lubuskie Lato Filmowe odbywa się w Łagowie od 1969 roku jako festiwal filmów krajowych, a od 1990 roku filmów międzynarodowych. Organizatorem LLF jest od 1989 roku Klub Kultury Filmowej z Zielonej Góry, a wydarzenie odbywa się przy współpracy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Zarządu Województwa Lubuskiego oraz Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej. „Lubuskie Lato Filmowe ma

charakter konkursu filmów z krajów Europy Środkowej i Wschodniej połączonym z przeglądem różnych kinematografii światowych, ze szczególnym uwzględnieniem krajów środkowoeuropejskich”. Obok formuły konkursowej, jest to także forum dyskusyjne. Festiwalowi towarzyszą imprezy dodatkowe: przegląd etiud studenckich, spotkania z artystami, koncerty muzyczne.

Międzynarodowy Festiwal Kina Autorskiego Quest Europe organizowany od 2005 roku w Zielonej Górze. W jego trakcie prezentowane są najlepsze filmy niekomercyjne ostatnich lat. Festiwalowi towarzyszą recitale, koncerty muzyki filmowej, spotkania z aktorami i reżyserami, wieczory literackie, debaty, warsztaty filmowe i fotograficzne. Festiwal odbywa się w sierpniu.

Festiwal Filmowy Solanin odbywający się w Nowej Soli od 2009 roku. Od 2012 roku festiwal ma charakter międzynarodowy. Solanin Film Festiwal łączy w sobie przegląd najlepszych filmów światowego kina oraz konkurs kina niezależnego i offowego, który jest skierowany do młodych i ambitnych twórców.

Imprezy uliczne i plenerowe

Lato Muz Wszelakich w Zielonej Górze to cykl imprez artystyczno-kulturalnych, w trakcie którego odbywa się kilkadziesiąt wydarzeń, koncertów, recitali, spotkań z artystami. Lato Muz Wszelakich nagrodzone zostało kilkakrotnie Certyfikatem Polskiej Organizacji Turystycznej w konkursie na najlepszą imprezę turystyczną, w 2013 roku nagrodzone Lubuską Perłą Turystyczną.

Międzynarodowy Festiwal Sztuki Ulicznej „BuskerBus” w Zielonej Górze promuje sztukę uliczną. Artyści w sierpniu wyruszają w trasę i w kilku miastach w Polsce prezentują różne dyscypliny (muzyczne, cyrkowe, taneczne i wiele innych). W roku 2020 oprócz Zielonej Góry gospodarzami BuskerBus były Krotoszyn oraz Wrocław.

Międzynarodowe Plenerowe Spotkania ze Sztuką w Żarach, cykl imprez obejmujących spektakle plenerowe, koncerty plenerowe, warsztaty, pokazy plenerowe, akcje oraz wystawy organizowanych od 1992 roku .

Imprezy kulturalne promujące region

Świętem mieszkańców całego województwa oraz okazją do promocji są **Dni Województwa Lubuskiego**. Odbywają się one w połowie czerwca i są okazją do

promowania lubuskich tradycji, kulinariów oraz kultury. W ramach imprezy organizowane są koncerty muzyczne, spektakle teatralne, atrakcje dla dzieci i konkurencje sportowe. Gospodarzem Dni Województwa w 2019 roku była Zielona Góra (2019). W roku 2020 DWL zostały odwołane ze względu na epidemię COVID-19. Natomiast w 2021 roku gospodarzem było Lubuskie Centrum Winiarstwa w Zaborze.

Wybrane imprezy o charakterze promocji miast:

- Zielona Góra – Winobranie;
- Dni Gorzowa Wlkp.;
- Dni Kargowej (Święto Czekolady);
- Dni Żagania (Jarmark św. Michała);
- Słubice i Frankfurt nad Odrą Miejskie - Święto Hanzy;
- Dni Kożuchowa;
- Zabór Święto Młodego Wina;
- Bogdaniec Lubuskie Święto Chleba;
- Lubiszyn Miodobranie;
- Krośno Odrzańskie - Rybobranie;
- Lubrza Noc Nenufarów;
- Wschowa Jarmark Mieszczkański;
- Bledzew Jarmark Cysterski;
- Łagów Lubuski Jarmark Joannitów;
- Międzyrzecz – Festyn Rycerski;
- Pszczew Jarmark Magdaleński.

6.6. Edukacja artystyczna

Szkoły artystyczne umożliwiają dzieciom i młodzieży szczególnie uzdolnionym artystycznie kształcenie w poszczególnych dziedzinach sztuki. Szkoły te kształcą w zawodach: muzyk, plastyk, tancerz, aktor scen muzycznych, aktor cyrkowy, animator kultury i bibliotekarz. Szkolnictwo artystyczne w Polsce tworzy system wyodrębniony na tle kształcenia ogólnokształcącego. Za jego funkcjonowanie odpowiada minister właściwy ds. kultury, dziedzictwa narodowego i sportu. Zadania ministra (jako organu prowadzącego dla części szkół i organu nadzoru pedagogicznego) są realizowane w Departamencie Szkolnictwa Artystycznego

i Edukacji Kulturalnej oraz w Centrum Edukacji Artystycznej. W województwie lubuskim system edukacji artystycznej podległej ministerstwu tworzą :

- Państwowa Szkoła Muzyczna I st. im. Władysława Jana Ciesielskiego w Gorzowie Wielkopolskim;
- Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych w Gorzowie Wielkopolskim;
- Państwowa Szkoła Muzyczna I i II st. im. Tadeusza Szeligowskiego w Gorzowie Wielkopolskim;
- Państwowa Szkoła Muzyczna I st. im. Kazimierza Serockiego w Gubinie;
- Państwowa Szkoła Muzyczna I st. im. Fryderyka Chopina w Krośnie Odrzańskim;
- Państwowa Szkoła Muzyczna I st. w Międzyrzeczu;
- Państwowa Szkoła Muzyczna I st. im. Grażyny Bacewicz w Nowej Soli;
- Państwowa Szkoła Muzyczna I st. im. Stanisława Moniuszki w Słubicach;
- Społeczna Niepubliczna Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna I st. w Słubicach;
- Państwowa Szkoła Muzyczna I st. w Strzelcach Krajeńskich;
- Państwowa Szkoła Muzyczna I st. w Szprotawie;
- Państwowa Szkoła Muzyczna I st. im. Zygmunta Noskowskiego w Świebodzinie;
- Państwowa Szkoła Muzyczna I st. im. Karola Kurpińskiego we Wschowie;
- Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna I st. w Zielonej Górze;
- Państwowa Szkoła Muzyczna I i II st. im. Mieczysława Karłowicza w Zielonej Górze;
- Zespół Szkół Plastycznych w Zielonej Górze; w skład zespołu wchodzi: Ogólnokształcąca Szkoła Sztuk Pięknych w Zielonej Górze i Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych w Zielonej Górze;
- Państwowa Szkoła Muzyczna I i II st. im. Henryka Wieniawskiego w Żaganiu;
- Państwowa Szkoła Muzyczna I st. im. Georga Philippa Telemanna w Żarach.

Licznie reprezentowane są również inicjatywy o mniej formalnym charakterze, a prowadzone przez osoby prywatne, stowarzyszenia i fundacje. Można do nich zaliczyć między innymi istniejącą od 2004 roku w Zielonej Górze „YAMAHA Szkołę

Muzyczną”. Znacznie dłużej, bo od 1964 roku funkcjonuje „Społeczne Ognisko Artystyczne Lubuskiego Towarzystwa Muzycznego im. H. Wieniawskiego”. Jest ono placówką oświatowo-wychowawczą prowadzoną i nadzorowaną w oparciu o statut Lubuskiego Towarzystwa Muzycznego im. H. Wieniawskiego w Zielonej Górze. Placówka kształci dzieci, młodzież i dorosłych w zakresie nauki gry na instrumentach, tańca współczesnego, baletu, a także w sekcji plastycznej lub kabaretowej.

Od 2004 roku działalność prowadzi „Akademia Twórczych Poszukiwań”, w ramach której funkcjonuje Lubuska Szkoła Telewizji i Filmu oraz Lubuska Szkoła Fotografii wpisana do rejestru Szkół i Placówek Niepublicznych. Od 2019 roku prowadzona jest także „Lubuska Akademia Aktorska”.

Istotną rolę w edukacji pozaszkolnej odgrywa także Młodzieżowe Centrum Kultury i Edukacji „Dom Harcerza” w Zielonej Górze, które zajmuje się edukacją o charakterze artystycznym i politechnicznym. W Gorzowie z kolei działa Młodzieżowy Dom Kultury prowadzący zajęcia z muzyczne, plastyczne, fotograficzne, czy ceramiczne.

Niektóre z lubuskich szkół prowadzą uznane konkursy o zasięgu ogólnopolskim i międzynarodowym. Są to m.in.: Ogólnopolski Konkurs Bachowski im. Stanisława Hajzera oraz Ogólnopolski Festiwal i Konkurs Gitarowy „Viva Gitarra” prowadzony przez PSM im. M. Karłowicza w Zielonej Górze, Ogólnopolski Turniej Pianistyczny im. Haliny Czerny-Stefańskiej prowadzony przez PSM I i II st. im. H. Wieniawskiego w Żaganiu, międzynarodowy Festiwal Telemannowski (konkurs zespołów kameralnych, którego organizatorem jest PSM I st. im. G. Ph. Telemanna w Żarach).

Na poziomie kształcenia wyższego w ramach nauki o sztukach pięknych edukację prowadzi Wydział Artystyczny Uniwersytetu Zielonogórskiego. Kierunki działalności Instytutu Sztuk Wizualnych oraz Instytutu Muzyki to: malarstwo, grafika i architektura wnętrz; nauczanie alternatywne w zakresie wychowania plastycznego; współczesne metody upowszechniania sztuki; krytyka artystyczna, muzyka polska XVIII, XIX i XX wieku; polska pieśń modernistyczna; rosyjska liryka wokalna XIX i XX w.; chóralnej muzyki litewskiej, polska muzyka jazzowa.

Instytut Sztuk Wizualnych prowadzi także następujące studia podyplomowe:

- „Ilustracja i komiks z elementami concept art”, które przygotowują do zawodów związanych z rysunkiem w instytucjach i firmach wydawniczych, branży gier komputerowych oraz produkcji telewizyjnych i filmowych.

- „Twórcze działania rozwojowe” to studia umożliwiające rozwój osobisty w obszarze kreatywności poprzez doświadczenie różnych form działalności twórczej. Studia prowadzone są w Instytucie Sztuk Wizualnych oraz w Miejscu Aktywności Twórczej w Kosobudkach,
- „Obrazowanie w malarstwie i rysunku” to studia, których założeniem jest rozwinięcie predyspozycji studentów do twórczego i złożonego posługiwania się różnymi sposobami obrazowania w zakresie sztuk wizualnych.
- „Fotografia”, studia te zostały stworzone dla osób wykorzystujących fotografię do potrzeb własnych takich jak fotografia podróżnicza, portretowa, reportaż i dla profesjonalistów chcących rozwijać swoje umiejętności i kulturę obserwacji ze szczególnym naciskiem na praktykę.

Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Zielonogórskiego prowadzi:

- 3-letnie studia stacjonarne prowadzące do tytułu zawodowego licencjata na kierunku arteterapia łączący efekty kształcenia usytuowane w trzech obszarach: nauk społecznych, nauk o zdrowiu i sztuki – sztuki teatru i sztuk wizualnych.
- 3-letnie studia stacjonarne prowadzące do tytułu zawodowego licencjata na specjalności animacja kultury z możliwością wyboru profilu artystycznego: fotografia, taniec. Studia animacja kultury tanecznej lub fotograficznej kształcą pedagogów czasu wolnego, animatorów kultury tanecznej i fotograficznej, animatorów aktywności kulturalnej różnych kategorii społecznych, opiekunów amatorskich zespołów artystycznych, moderatorów interakcji społecznej w grupach i środowisku lokalnym.
- 2-letnie studia drugiego stopnia na specjalności animacja kultury z profilem artystycznym: teatr,

Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Zielonogórskiego oferuje studia I i II stopnia o profilu:

- „Kultura i media” prowadzone w języku niemieckim przez Instytut Filologii Germańskiej;
- 3-letnie studia ogólnoakademickie, na kierunku Kulturoznawstwo, prowadzone przez Instytut Filozofii;
- 3-letnie studia stacjonarne na kierunku Literatura popularna i kreacje światów gier, stanowiącym składową zintegrowanych studiów polonistycznych,

wyposażają w podstawy erudycji polonistycznej w połączeniu z wiedzą na temat zjawisk zachodzących we współczesnej kulturze popularnej.

6.7. Placówki edukacyjne/szkoły jako odbiorcy kultury

Jednym z najistotniejszych odbiorców oferty instytucji kultury są placówki edukacyjne. Instytucje kultury przygotowują dla szkół specjalne oferty lekcji, zajęć oraz spektakli. W przypadku uczelni współpraca polega na współorganizacji konferencji i sympozjów lub organizacji konkursów i olimpiad przedmiotowych. Niektóre muzea nawiązują efektywną współpracę z ośrodkami metodycznym. Przykładowo w 2020 roku takie porozumienie zawarli dyrektorzy Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego w Gorzowie Wielkopolskim i Muzeum Lubuskiego w Gorzowie Wlkp. Jego celem jest tworzenie oferty kulturalno-edukacyjnej w obszarach: edukacji (korzystanie z zasobów kadrowych i sprzętowych, doskonalenie zawodowe nauczycieli, udostępnianie zbiorów muzealnych do celów edukacyjnych, konsultacja oferty edukacyjnej dla szkół i przedszkoli), kultury (poprzez organizowanie konkursów, wystaw, przykłady dobrych praktyk) oraz nauki (organizacja konferencji naukowych, metodycznych i tematycznych).

Od 2017 roku Centrum Nauki Keplera prowadzi bezpłatne zajęcia w ramach Projektu finansowanego z środków Unii Europejskiej „Świat Nauki. Nowe standardy edukacji w szkołach zielonogórskiego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego” rozwijające umiejętności uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych w Zielonej Górze i powiatu zielonogórskiego. Wymiar zajęć dla każdego ucznia to 4 godziny w semestrze – z czego 2 godziny w Planetarium Wenus i 2 godziny w Centrum Przyrodniczym. W projekcie udział bierze 100 szkół, 200 nauczycieli oraz 25 tys. uczniów. Podstawowe zadania to: zajęcia rozwijające (w Centrum Nauki Keplera), zajęcia wyrównawcze (w szkołach), doradztwo zawodowe oraz doskonalenie kompetencji nauczycieli. Centrum Nauki Keplera w Zielonej Górze jest filią Zielonogórskiego Ośrodka Kultury. W jego skład wchodzi Planetarium Wenus i Centrum Przyrodnicze. Powstało w 2015 roku, 8 września otwarto Centrum Przyrodnicze w zabytkowym budynku pofabrycznym, a 22 października Planetarium Wenus w budynku dawnego kina. Planetarium jest instytucją kultury, której misją jest popularyzacja osiągnięć nauki, techniki i kultury, dorobku naukowego, technicznego

i kulturowego, promowanie metod i narzędzi edukacji pozaformalnej oraz kształcenia przez całe życie. W planetarium systematycznie odbywają się seanse filmowe, warsztaty i zajęcia dedykowane mieszkańcom regionu.

Działalność edukacyjną prowadzą zarówno duże muzea jak i regionalne np. izby pamięci. Muzea zaangażowane były w działalność oświatową organizując m. in. lekcje muzealne, wykłady, warsztaty czy imprezy plenerowe. W 2019 roku w województwie najchętniej brano udział w imprezach plenerowych (61). W 935 lekcjach muzealnych udział wzięło 20% uczestników wydarzeń kulturalnych przygotowanych przez muzea, a kolejnych 12% w odczytach i prelekcjach. Tematyka lekcji muzealnych najczęściej dotyczyła problemów regionalnych i etnograficznych (ponad 2/3 wszystkich lekcji, podczas gdy w Polsce zaledwie 13%).

przykładem działalności edukacyjnej prowadzonej przez mniejsze placówki jest Izba Pamięci prowadzona przez Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Gubińskiej, która udostępnia zbiory uczniom szkół, prowadzi muzealne lekcje historii miasta, lekcje regionalne, konkursy wiedzy o regionie. W placówkach oświatowych regionu prowadzone są zajęcia związane z szerzeniem wiedzy o historii i kulturze regionu.

W ramach działalności oświatowo-edukacyjnej Filharmonia Zielonogórska zorganizowała oprócz niedzielnych kameralnych koncertów rodzinnych również koncerty symfoniczne dla dzieci i młodzieży skierowane do odbiorców w każdym wieku, od dzieci przedszkolnych do młodzieży szkół ponadpodstawowych, odbiorcami koncertów byli również uczestnicy Warsztatów Terapii Zajęciowej. Podczas koncertów dla dzieci oraz koncertów rodzinnych na estradzie Filharmonii Zielonogórskiej występują również uczniowie szkół muzycznych z Zielonej Góry, Żagania i Nowej Soli. W pierwszej połowie 2020 roku w związku z pandemią Covid-19 koncerty dla dzieci i młodzieży odbyły się tylko w pierwszym kwartale roku.

W ramach działalności edukacyjnej Filharmonia Gorzowska organizuje cykle działań muzycznych:

- Muzyczne Raczkowanie – mini-koncerty dla przyszłych mam oraz rodziców z dziećmi do lat 4, realizowane w 2 grupach wiekowych;
- Filharmonia Juniora – cykl animacyjno-muzyczny adresowany do dzieci w wieku 4-6 lat; zajęcia realizowane są w kilkunastoosobowych grupach;
- Akademia Muzyki – cykl audycji muzycznych dla grup zorganizowanych adresowany do dzieci przedszkolnych i uczniów szkół podstawowych;

- otwarte próby generalne IN TOUCH – adresowane do młodzieży szkolnej i odbiorców indywidualnych;
- koncerty rodzinne – cykl przygotowywany z myślą o najmłodszej publiczności, zachęca jednocześnie do odbioru muzyki klasycznej całe rodziny.

Oprócz cyklicznej działalności edukacyjnej Filharmonia prowadziła również inne działania na tej płaszczyźnie:

- Zaplątani w dźwięki V – Electronic Jungle (projekt adresowany do młodzieży w wieku 13-16 lat obejmował w 2019 roku 5-dniowe warsztaty muzyczne, podczas których uczestnicy poznawali tajniki muzyki elektronicznej – jej tworzenia oraz wykonania. W warsztatach wzięła udział 12-osobowa grupa młodzieży),
- pokazy musicali z okazji Dnia Dziecka i Mikołajek dla przedszkoli i szkół,
- iGRA z wnuczką babcia, dziadek – będzie słycać u sąsiadek (projekt, którego celem jest integracja międzypokoleniowa i podejmowanie wspólnych artystycznych działań, łączących wartości młodego, nowoczesnego pokolenia dzieci z dojrzałością i doświadczeniem seniorów),
- Raz, dwa, trzy – głos masz ty! (warsztaty improwizacji dla dzieci w wieku 5-10 lat, których główną ideą jest rozwijanie wyobraźni i kreatywności poprzez zabawę z dźwiękiem, książkami obrazkowymi i wspólne muzykowanie),
- Młody Współczesniak, VII Festiwal Muzyki Współczesnej (gra muzyczna Kot Kilara adresowana do uczniów szkół podstawowych z grupy wiekowej 10-14 lat i poświęcona patronowi Festiwalu Wojciechowi Kilarowi).

Lubuski Teatr w Zielonej Górze w ramach działalności oświatowo-edukacyjnej przeznaczonej dla grup zorganizowanych realizował lekcje oraz warsztaty do spektakli z repertuaru Lubuskiego Teatru. Ponadto w ramach programu klasa+teatr regularnie przez cały semestr teatr odwiedzały grupy przedszkolne i klasy ze szkół podstawowych, które następnie przygotowywały finalną prezentację powarsztatową. Teatr przygotował również ofertę dla widzów indywidualnych: warsztaty z aktorami, konsultacje aktorskie do egzaminów do szkoły teatralnej oraz warsztaty dla kobiet.

Teatr im. J. Osterwy w Gorzowie Wlkp. był w analizowanym okresie organizatorem imprez przeznaczonych dla dzieci i młodzieży szkolnej. Grupy szkolne miały możliwość korzystania z odpłatnych warsztatów aktorskich z zakresu dykcji, emisji głosu, elementarnych zadań aktorskich oraz scenicznej interpretacji prozy

i wiersza. Oprócz tego przez cały czas Teatr wspiera funkcjonowanie Studia Teatralnego dla Dzieci i Młodzieży. Młodzież uczęszczająca do Studia przygotowuje pod kierunkiem aktorów małe formy teatralne, które wystawiane są na zakończenie sezonu na Dużej Scenie im. I. i T. Byrskich.

Muzeum Ziemi Lubuskiej organizuje program edukacyjny dla uczniów na wszystkich poziomach edukacji. W 2019 roku wspólnie z Towarzystwem Przyjaciół Dzieci zorganizowano obchody Dnia Dziecka połączone z wręczeniem nagród laureatom konkursu plastycznego i poetyckiego. W Muzeum Ziemi Lubuskiej odbywają się także eliminacje okręgowe Olimpiady Artystycznej, która adresowana jest do uczniów szkół średnich interesujących się sztuką.

Muzea dostarczają także ofertę edukacyjną dla dzieci i młodzieży w okresie wakacji i ferii. Są to zarówno warsztaty edukacyjne, konkursy, jak i zajęcia plastyczno-edukacyjne. W MZL organizowane są Muzeoferie, w ramach których odbywają się różnorodne imprezy, podczas których uczestnicy muzealnych spotkań zapoznają się z dziedzictwem kulturowym miasta i regionu poprzez różne formy zajęć plastyczno-edukacyjnych. Zbiory historyczne i artystyczne zielonogórskiego muzeum są doskonałym źródłem i inspiracją do prowadzenia różnych zajęć interaktywnych, podczas których poprzez zabawę dzieci uczą się nawet podczas ferii. Dzięki przyznanej dotacji i pomocy finansowej Urzędu Miasta Zielona Góra na organizację ferii zimowych, Muzeum zabezpiecza wszystkie niezbędne materiały do organizacji spotkań.

Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta w Gorzowie Wielkopolskim w ramach oferty dla szkół przygotowało wirtualne półkolonie dla dzieci w wieku 8-12 lat. Formuła zakłada udostępnianie dwa razy dziennie, na podany adres mailowy, linków do filmów edukacyjnych, przygotowanych przez pracowników. Wśród innych działań w ramach programu edukacyjnego należy wymienić:

- „Niepodległość i pamięć narodowa 1918-2018” – to wystawa planszowa o charakterze edukacyjnym, skierowana do uczniów szkół podstawowych, poruszająca tematykę drogi do niepodległości oraz symboli narodowych, ekspozycję wzbogacającą muzealia z dziedziny medalierstwa oraz pamiątki po majorze Tadeuszu Beresie
- „Twój Znak – Twój Dom. Wizerunek Orła Białego w świadomości zbiorowej Polaków” – wystawa interdyscyplinarna, poświęcona motywom godła polskiego

funkcjonującego w ujęciach artystycznych, w sztuce użytkowej, grafice, w rzemiośle artystycznym, etnografii, okolicznościowych pamiątkach oraz w masowej przestrzeni publicznej. Muzeum na potrzeby tego projektu zaproponowało lekcje i warsztaty muzealne. Oferuje także możliwość przygotowania oraz poprowadzenia lekcji muzealnej na miejscu w szkole, w zależności od zainteresowania w zakresie historii oraz dziedzictwa kulturowego miasta i regionu, ochrony zabytków, konserwatorstwa.

7. Dziedzictwo Kulturowe w województwie lubuskim

W Polsce znajduje się 85,5 tys. różnego typu obiektów zabytkowych, w tym 36 obiektów wpisanych na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, 157 Pomników Historii, 77,5 tys. zabytków nieruchomych i 7,8 tys. zabytków archeologicznych. Na obszarze województwa lubuskiego znajduje się 5,2 tys. zabytkowych obiektów, które stanowią 6% obiektów w Polsce. Najwięcej jednostek znajduje się w woj. Dolnośląskim - 10,4 tys. (12%), najmniej w woj. Świętokrzyskim - 2,1 tys. (2,5%).

Według danych statystycznych, w Polsce przeciętnie na 1000 mieszkańców przypadają 2 obiekty zabytkowe, a na 100 km² 27 obiektów. Analiza przestrzenna wykazuje, że na 1000 mieszkańców najczęściej obiektów przypadało w woj. wielkopolskim (6) oraz lubuskim (5), najmniej w woj. łódzkim (1,2) i śląskim (1). Z kolei na 100 km² powierzchni województwa najczęściej zabytków przypadało w woj. dolnośląskim (52) i opolskim (49), a najmniej w woj. łódzkim (17) i podlaskim (13). W lubuskim przypada 37 obiektów na 100 km². Te dane wskazują w sposób jednoznaczny, że woj. lubuskie pod względem liczby posiadanych obiektów zabytkowych zajmuje w kraju wysoką lokatę.

Na obszarze województwa występuje 1 obiekt wpisany na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, 4 Pomniki Historii, 4,6 tys. zabytków nieruchomych oraz 545 zabytków archeologicznych. Najwięcej obiektów występuje na terenie pow. nowosolskiego (752) i żarskiego (661), najmniej w pow. sulęcińskim (131) i słubickim (100). W przeliczeniu na 1000 mieszkańców największe zagęszczenie obiektów występuje na obszarze pow. żagańskiego (17), następnie w pow. nowosolskim (9), najmniej zaś w pow. gorzowskim (3) i słubickim (2). Z kolei najczęściej zabytkowych jednostek przypadających na 100 km² powierzchni powiatu występuje w m. Gorzów Wlkp. (511), choć nominalnie obiektów tych nie jest dużo (440 zabytków

nieruchomych). Na kolejnych miejscach znajdują się: m. Zielona Góra (167) i pow. żarski (106). Najmniejsze natężenie zabytków notowane jest w pow. strzelecko-drezdeneckim (13), sulęcińskim (11) i słubickim (10).

Stan zachowania zabytków determinuje ich postrzeganie przez mieszkańców, a także atrakcyjność jako obiektu godnego zwiedzenia. Promowaniem właściwej opieki nad zabytkami jest coroczny konkurs pt. „Zabytek Zadbany” nadzorowany przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Konkurs wyłania wzorowo prowadzone prace badawcze, konserwatorskie, rewaloryzacyjne i adaptacyjne, a także nagradza systematyczne działania na rzecz właściwego utrzymania zabytków. Adresowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych, którzy działają we właściwy sposób na rzecz ich zachowania i utrzymania. Co roku w konkursie bierze udział kilkadziesiąt zabytków z całego kraju zgłaszanych przez samorządy, instytucje, muzea, przedsiębiorstwa i prywatnych właścicieli, w tym także z woj. lubuskiego.

Wyróżnienie w 2014 roku w kategorii „Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu” otrzymał zespół dworsko-parkowy z folwarkiem w Wiechlicach. W 2015 roku laureatem w kategorii „Utrwalenie wartości zabytkowej pojedynczego obiektu” został dawny szpital Świętej Trójcy w Broniszowie, w 2016 roku wyróżnienie w kategorii „Architektura przemysłowa i dziedzictwo techniki” otrzymała wieża ciśnień w Kożuchowie, a w 2019 roku wyróżnienie w konkursie w kategorii „Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu” otrzymała „Trwała ruina pałacu w Zatoniu”. Wyróżnienie przyznano za zabezpieczenie i konserwację zagrożonych katastrofą budowlaną ruin pałacu, ich ekspozycję i udostępnienie. Podkreślono edukacyjną rolę podjętych działań, przywracających element krajobrazu kulturowego w konserwatorskiej formule trwałej ruiny. Przeprowadzone prace utrwaliły wartości zabytkowe materialnego świadectwa historii. Obiekt został udostępniony zwiedzającym i cieszy się ogromnym zainteresowaniem.

Za narzędzie umożliwiające sprawowanie opieki nad regionalnym dziedzictwem kulturowym należy uznać dotacje Samorządu Województwa Lubuskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie województwa lubuskiego. Są one przyznawane na podstawie art. 18 pkt 20 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa (Dz. U. z 2019 r. poz. 512 z późn. zm.) oraz art. 81 ust. 1 ustawy z dnia

23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282).

Zasady udzielania dotacji celowej definiuje Uchwała Nr XXI/296/12 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 22 października 2012 roku w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa lubuskiego. O dotacje może ubiegać się każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. Oznacza to, że beneficjentem może zostać jednostka samorządu terytorialnego, organizacja pozarządowa lub kościelna, osoba prawna, jak również osoba fizyczna. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów. W szczególnych przypadkach, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac. Dotacje na prace przy zabytkach przyznaje Sejmik Województwa Lubuskiego w drodze uchwały.

W 2017 roku Wsparcia udzielono 32 wnioskodawcom na łączną kwotę 936.000 zł. Beneficjentami były: 2 gminy, 3 podmioty prywatne i 27 parafii rzymskokatolickich.

W 2018 roku radni sejmiku przyjęli uchwałę udzielającą wsparcia 31 wnioskodawcom na łączną kwotę 920.000 zł. Beneficjentami były: 1 gmina, 4 podmioty prywatne i 25 parafii rzymskokatolickich i 1 parafia grekokatolicka.

W 2019 roku radni sejmiku przyjęli uchwałę na mocy której z budżetu województwa udzielono dotacji celowych 35 wnioskodawcom na łączną kwotę 950.000 zł. Beneficjentami były: 3 gminy, 1 powiat, 1 podmiot prywatny i 30 parafii rzymskokatolickich.

W 2020 roku wsparcia udzielono 35 wnioskodawcom na łączną kwotę 1.000.000 zł. Beneficjentami były: 4 gminy, 5 podmiotów prywatnych i 26 parafii rzymskokatolickich.

Łącznie w latach 2017-2020 dofinansowano 133 obiekty. Wśród wnioskodawców dominowały parafie rzymskokatolickie (108, tj. 81% ogółu wniosków), a w dalszej kolejności samorządy (11, 8%) oraz inne podmioty, m.in. organizacje pozarządowe, fundacje i stowarzyszenia oraz osoby fizyczne (łącznie 13, czyli 10%).

	Kwoty dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane				
	parafie	gminy	powiaty	inne podmioty	łącznie
2017	824.000	67.000	-	59.000	950.000
2018	824.500	29.500	-	66.000	920.000
2019	859.900	65.000	15.000	10.100	950.000
2020	849.500	80.000	-	70.500	1.000.000

Kwoty dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków w latach 2017-2020.

10 kwietnia 2017 roku uchwałą Sejmiku Województwa Lubuskiego przyjęto „Program Opieki nad zabytkami Województwa Lubuskiego na lata 2017-2020”. Jego celem było dążenie do poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego i zachowania krajobrazu kulturowego Ziemi Lubuskiej przez określenie służących temu warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach samorządu województwa. Kolejny, na lata 2021-2025, przyjęty Uchwałą NR XXXIII/454/21 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 21 czerwca 2021 r. Celem strategicznym programu jest zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla kształtowania tożsamości województwa lubuskiego.

7.1. Pomniki Historii, lubuskie szlaki kulturowe i parki kulturowe

Rozporządzeniem Prezydenta RP tytuł *Pomnika Historii* na wniosek Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu⁵ otrzymuje zabytek nieruchomy o szczególnym znaczeniu dla kultury polskiej. Od 1994 roku do dziś wyróżnienie to nadano 109 zabytkom, w tym czterem z województwa lubuskiego.

- Łęknica – Park Mużakowski, park w stylu krajobrazowym został wpisany na listę pomników w 2004 roku⁶. Celem tego pomnika jest: „zachowanie, ze względu na uniwersalne wartości artystyczne i historyczne, unikatowego na skalę europejską przykładu parku w stylu krajobrazowym z początku XIX w., którego wybitne rozwiązania artystyczne i przestrzenne, wykorzystujące w sposób perfekcyjny przyrodnicze elementy kompozycji i walory naturalnego krajobrazu, stały się źródłem inspiracji dla kolejnych założeń parków krajobrazowych w Europie i na świecie”. Park znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego Łuk Mużakowa oraz Geoparku Łuk Mużakowa i zajmuje 728 ha powierzchni po obu stronach rzeki Nysy Łużyckiej.

⁵ https://nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Pomniki_historii/index.php?sphrase_id=79953; dostęp: 12.11.2020.

⁶ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 kwietnia 2004 r. w sprawie uznania za pomnik historii, „Dziennik Ustaw” 2004, nr 102, poz. 1059.

Nazywany jest również Parkiem Księcia Pücklera i jest uważany za jedno z najwybitniejszych dzieł sztuki ogrodowej XIX wieku w Europie. Polska część parku jest zarządzana przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie. Założycielem parku był książę Hermann Ludwig Heinrich von Pückler-Muskau (1785-1871). W 1811 roku odziedziczył posiadłość w Muskau: zamek z otaczającym go parkiem położonym nad Nysą. W latach 1815-1845 rezydencja rozrosła się w rozległe założenie parkowe w stylu krajobrazowym. Od 1994 roku corocznie na przełomie maja i czerwca w Łęknicy organizowane jest Święto Parku Mużakowskiego. Ma swoją stronę internetową <https://parkmuzakowski.nid.pl/>. Od 2017 roku realizowany jest program edukacyjny skierowany do dzieci i młodzieży gmin sąsiadujących z terenem parku. Przeprowadzono spacerzy dla młodzieży, pikniki z grami terenowymi, warsztaty plastyczne oraz fotograficzne (zabawy aparatem polaroid).

- Żagań – poaugustiański zespół klasztorny wpisany został na listę w 2011 roku⁷. Celem jego ochrony „jest zachowanie, ze względu na wartości kulturowe, artystyczne, historyczne, materialne i niematerialne jednego z najcenniejszych gotycko-barokowych zespołów klasztornych historycznego Śląska, czołowego ośrodka religijnego i naukowego w regionie”⁸. Kompleks powstał w XIII wieku, a pod względem artystycznym zespół zabudowań klasztoru został ukształtowany ostatecznie w XVIII wieku. Jego monumentalny charakter, wyjątkowa przestrzenność wewnętrznych podziałów oraz ciekawe formy sztukatorsko-malarskiego wystroju odróżniają go od innych śląskich realizacji. W przeciwieństwie do miasta Żagania obiekt szczęśliwie uniknął poważniejszych zniszczeń podczas II wojny światowej. Zwiedzanie pomnika oferuje parafia Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Żaganiu, a sam obiekt nie posiada swojej strony internetowej.

- Klępsk – kościół pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny jest Pomnikiem Historii od 2017 roku⁹. „Celem ochrony pomnika (...) jest zachowanie, ze względu na wartości historyczne i naukowe oraz autentyczność substancji, drewnianego kościoła o konstrukcji szkieletowej, z zachowanymi relikami gotyckiej świątyni w konstrukcji zrębowej oraz niezwykle bogatą nowożytną dekoracją

⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 lutego 2011 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Żagań – poaugustiański zespół klasztorny”, „Dziennik Ustaw” 2011, nr 54, poz. 280.

⁸ Ibidem.

⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 marca 2017 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Klępsk – kościół pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny”, Dz. U. 2017, poz. 688.

snycerską i malarską wnętrza, powstałą w duchu sztuki luteriańskiej, będącego świadectwem przenikania tradycji i inspiracji artystycznych na polsko-niemieckim pograniczu kulturowym”¹⁰. Kościół jest jedną z najstarszych zachowanych świątyń ewangelickich w tej części Europy, wyróżnia się wybitnymi wartościami historycznymi, artystycznymi i naukowymi. Świątynia, pierwotnie katolicka, następnie przebudowana i zaadaptowana do potrzeb lokalnej społeczności ewangelickiej, stanowi ważne materialne świadectwo wielonarodowej i wielowyznaniowej historii województwa, którego kolejni mieszkańcy inkorporowali dorobek kulturowy oraz spuściznę materialną poprzedników, wzbogacając tym samym lokalne dziedzictwo kulturowe. Wartość zabytku podkreśla fakt, iż w obecnie rzymskokatolickim kościele zachowane i pielęgnowane są wszystkie elementy wyposażenia z okresu kultu luteriańskiego¹¹. Pomnik ten jest ważnym źródłem dla historii drewnianej architektury sakralnej, gdyż w swojej strukturze budowlanej zawiera jeden z najstarszych zachowanych elementów drewnianej świątyni w konstrukcji zrębowej w Polsce, a ponadto jest jednym ze starszych szkieletowych kościołów protestanckich na terenie kraju. Zabytek stanowi interesujące połączenie gotyckiego typu drewnianego kościoła wiejskiego charakterystycznego dla architektury późnego średniowiecza oraz wczesnej świątyni protestanckiej z typowymi dla niej rozwiązaniami funkcjonalnymi i programem ideowym. Kościół dostępny jest do zwiedzania.

- Gościkowo-Paradyż – pocysterski zespół klasztorny znajduje się na liście od 2017 roku¹². Celem ochrony pomnika (...) jest zachowanie, ze względu na wartości historyczne, artystyczne i naukowe – materialne i niematerialne, oraz autentyczność substancji, ważnego ośrodka kultu religijnego i myśli teologicznej, utrwalającego polskość na historycznym zachodnim pograniczu Rzeczypospolitej”¹³. Zespół klasztorny powstały w XIII wieku jest jednym z najcenniejszych zabytków sztuki sakralnej w zachodniej Polsce i przez wieki pełnił rolę ważnego ośrodka kultu religijnego oraz myśli teologicznej promieniującej poza granice kraju głównie za sprawą Jakuba z Paradyża – wybitnego teologa i filozofa związanego z klasztorem.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ https://nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Pomniki_historii/Lista_miejsc/miejsce.php?ID=3415; dostęp 8.11.2020.

¹² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 listopada 2017 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Gościkowo-Paradyż – pocysterski zespół klasztorny”, Dz. U. 2017, poz. 2256.

¹³ Ibidem.

Do tytułu Pomnika Historii z terenu województwa lubuskiego pretendują:

- Sanktuarium Matki Bożej Cierpliwie Słuchającej w Rokitnie,
- zespół zamkowy w Międzyrzeczu,
- grodzisko w Santoku,
- fara w Gubinie
- dawne sanatorium w Trzebiechowie. Autorem projektu kompleksu budynków wraz z założeniem parkowym był architekt Max Schündler z Zwickau. Wystrój i wyposażenie poszczególnych obiektów stworzył czołowy twórca i teoretyk secesji - Henry van de Velde.

Należy pamiętać, że na terenie województwa lubuskiego znajduje się jeden zabytek z listy Światowego Dziedzictwa UNESCO – wspomniany powyżej Park Mużakowski w Łęknicy wpisany na listę w 2004 roku¹⁴.

Szlaki kulturowe

We współczesnej turystyce zjawisko szlaków kulturowych występuje coraz częściej jako element promocji regionu lub mikroregionu i jego dorobku kulturowego. Szlak kulturowy jak szlak tematyczny, skierowany jest do ściśle określonej grupy odbiorców, pragnących poznać konkretne zagadnienia, zgodne z ich zainteresowaniami. Podstawowymi celami organizacji szlaków kulturowych są:

- tematyczne przedstawienie dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu w zwartej i atrakcyjnej formie;
- promocja i ochrona dziedzictwa kulturowego jako podstawowego składnika oferty turystycznej;
- rozwój lokalny regionów objętych szlakiem¹⁵.

Wszystkie zabytki będące Pomnikami Historii stały się elementami szlaków kulturowych, które powstają na terenie województwa lubuskiego. Na terenie województwa lubuskiego funkcjonuje kilkadziesiąt szlaków, powołanych do życia przez różne podmioty zarządzające i finansowanych z różnych źródeł. Do najważniejszych szlaków tematycznych zaliczyć można znajdujące się pod patronatem Lubuskiego Urzędu Marszałkowskiego:

¹⁴ *Committee Decisions 28 COM 14B.53*. Na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO znajduje się zaledwie 16 miejsc z terenu Polski.

¹⁵ K. Fidyk, *Szlaki kulturowe – od pomysłu do zintegrowanego produktu turystycznego*, (dokument pdf: <http://www.porozumieniekarpackie.pl/>) dostęp 5.11.2020r.

- Szlak Kościołów Drewnianych Regionu Kozła,
- Zamki, Dwory, Pałace,
- Lubuski Szlak Architektury Obronnej.

Pierwszy ze szlaków ma długość 23 kilometrów i obejmuje 3 kościoły w Chlastawie, Klępsku i Kosieczynie. Z kolei drugi ze szlaków ma na celu prezentowanie dziedzictwa kulturowego pogranicza polsko–niemieckiego w postaci zabudowy rezydencjonalnej. Obiektów o takim charakterze na terenie województwa jest 250, jednak na szlaku zostało uwzględnionych 34. Do najcenniejszych zabytków należą Pałac Książęcy w Żaganiu, Pałac w Mierzęcinie, Zamek Królewski w Międzyrzeczu, wczesnobarokowy pałac w Zaborze, XVIII-wieczny pałac w Wiechlicach oraz zamek w Łagowie¹⁶. Trzecim ze szlaków „marszałkowskich” o charakterze ogólnowojevodzkim jest Lubuski Szlak Architektury Obronnej prezentujący atrakcje turystyczne związane z militarną historią regionu. Szlak ma około 220 km długości i obejmuje zabytki w Kostrzynie nad Odrą, Kożuchowie, Żaganiu i Szprotawie, a także Międzyrzecki Rejon Umocniony i Muzeum w Drzonowie.

Pod zarządem Urzędu Marszałkowskiego znajdują się także szlaki o mniejszym zasięgu terytorialnym: żagańska trasa Szlakami Johannesa Keplera oraz Rowerowy Szlak Edukacyjny: Trasa Trzech Muzeów, obejmująca Lubuskie Muzeum Wojskowe, Muzeum Etnograficzne (Skansen) w Zielonej Górze-Ochli oraz Muzeum Archeologiczne Środkowego Nadodrza w Świdnicy.

Innymi szlakami o charakterze ogólnowojevodzkim lub ponadwojevodzkim są:

- Szlak wina i miodu – oprócz winnic i muzeów na Ziemi Lubuskiej obejmuje swoim zasięgiem pojedyncze winnice z województw dolnośląskiego, wielkopolskiego, zachodniopomorskiego oraz z terenu Niemiec. Inicjatorem i zarządcą szlaku jest Zielonogórskie Stowarzyszenie Winiarskie z siedzibą w Zielonej Górze¹⁷.
- Szlak Sakralnej Sztuki Barokowej im. Michaela Willmanna o zasięgu obejmującym województwa lubuskie, dolnośląskie, opolskie, obejmujący 24

¹⁶ Źródło: Lubuski Urząd Marszałkowski, dostęp online: https://www.lubuskie.pl/cms/194/lubuskie_szlaki_dziedzictwa_kulturowego dostęp 5.11.2020r.

¹⁷ Źródło: *Lubuski Szlak Wina i Miodu*, dostęp online: <http://www.ziemialubuska.pl/2330,2242,,.html> dostęp 5.11.2020r.

obiekty, w których dostępne są wybitne obrazy śląskiego malarstwa barokowego.

- Lubuska droga św. Jakuba – odcinek ogólnoeuropejskiej drogi prowadzącej do Santiago de Compostela obejmujący w województwie lubuskim 20 miejscowości.
- Szlak romański – szlak ogólnopolski, w którego skład wchodzi dwa obiekty z województwa lubuskiego: Kościół św. Andrzeja w Łławie oraz Kościół w Starym Żaganiu.
- Polsko–niemiecki szlak kulturowo-przyrodniczy „Zakonów rycerskich na Ziemi Lubuskiej” – obejmujący trasę długości 173 km przebiegającą przez: Kostrzyn nad Odrą, Drzewice, Szumiłowo, Kaleńsko, Namysłin, Gudzisz, Chwarszczany, Dargomyśl, Dębno, Witnica, Słońsk.
- Szlak Parków i Ogrodów po obu stronach Nysy - 12 parków i ogrodów rozlokowanych po obu stronach granicy polsko - niemieckiej, wzdłuż rzeki Nysy. Instytucją zarządzającą jest Garten Kultur Pfad beiderseits der Neiße e.V.
- European Culture Route FORTE CULTURA (Europejski Szlak Kulturowy FORTE CULTURA), to polsko-brandenburski szlak, mający za zadanie organizowanie spotkań, konferencji i dyskusji z udziałem lokalnych władz, przedstawicieli zabytków oraz touroperatorów¹⁸.

Pozostałe szlaki mają charakter lokalny i najczęściej swoim zasięgiem obejmują gminę lub miasto. Należą do nich: Żagański Szlak Książęcy, Szlak Wielkiej Ucieczki w Żaganiu, Szlak Dziedzictwa Kulturowego Augustianów Żagańskich, Szlak Czterech Pancernych i Psa w Żaganiu, Wiejski Szlak Budowniczych Organów, Szlak Mistrza Ołtarza z Gościeszowic, Szlak Starej Kolejki Zielona Góra-Szprotawa, Pieszo-rollerowy „Szlak nenufarów”, Międzyrzecz. Poznaj Nasze Miasto, Miejski Szlak Historyczny w Strzelcach Krajeńskich¹⁹.

Na uwagę zasługuje także działalność Lokalnej Grupy Działania od 2015 roku funkcjonującej pod nazwą Brama Lubuska (wcześniej Działaj z nami). Za jej sprawą na terenie województwa lubuskie zostało utworzonych kilkanaście szlaków

¹⁸ Źródło: *Szlaki kulturowe jako medium zmian w kulturze*, dostęp online: <http://www.szlaki.sgpm.krakow.pl/kategorie/wojewodztwo/lubuskie/> dostęp 5.11.2020r.

¹⁹ Źródło: *Szlaki kulturowe jako medium zmian w kulturze*, dostęp online: <http://www.szlaki.sgpm.krakow.pl/kategorie/wojewodztwo/lubuskie/> dostęp 5.11.2020r.

promujących dorobek kulturowy mniejszych regionów. Spośród nich warto wymienić Szlak Rządzone Habitem, Szlak Prowincja zapomniana, Szlak Bunkry, tamy, mosty.

Parki kulturowe

Park kulturowy jest jedną z ustawowych form ochrony zabytków w Polsce. Tworzony jest w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Proces tworzenia parków kulturowych odbywa się na drodze uchwały gminy ogłaszając ten fakt w prasie oraz przez obwieszczenie. Z treści przepisów nie wynika obowiązek gmin dotyczący konieczności informowania innych podmiotów (w tym instytucji kultury oraz urzędów) o utworzeniu parku kulturowego na swoim obszarze. Na obszarze województwa lubuskiego **dwie gminy** podjęły uchwały o utworzeniu parków kulturowych (na ok. 40 w Polsce) i są to: Park Kulturowy „Dolina Trzech Młynów” w Bogdańcu oraz Park Kulturowy Grodzisko w Wicinie.

- Park Kulturowy „Dolina Trzech Młynów” w Bogdańcu został wpisany na listę parków kultury w 2006 roku²⁰. Obszar parku obejmuje część doliny rzeki Bogdanki z trzema historycznymi założeniami młyńskimi powstałymi w XIX wieku oraz zabudowę willową z końca tegoż stulecia. Na terenie górnego młyna znajduje się Muzeum Kultury i Techniki Wiejskiej w Bogdańcu, posiadające charakter skansenu i cieszące się sporym zainteresowaniem wśród zwiedzających. Do atrakcji należy organizowane tutaj corocznie święto chleba. Prowadzona jest edukacja kulturowa, historyczna i przyrodnicza, kierowana głównie do młodzieży szkolnej.
- Park Kulturowy Grodzisko w Wicinie znajduje się na liście od 2013 roku²¹ i obejmuje kompleks stanowisk archeologicznych w Wicinie na powierzchni 35,7 ha: grodzisko i trzy osady przygodowe. Park powstał w celu ochrony, zachowania i kształtowania krajobrazu kulturowego gminy Jasień poprzez ocalenie tego dziedzictwa dla przyszłych pokoleń, ale jednocześnie

²⁰ Uchwała Nr XXXIII/170/2006 Rady Gminy Bogdaniec z dnia 29 września 2006 roku w sprawie utworzenia Parku Kulturowego „Dolina Trzech Młynów”,

²¹ Uchwała nr XXVI/254/13 Rady Miejskiej Rady Miejskiej w Jasieniu z 20 czerwca 2013 roku w sprawie utworzenia w Wicinie parku kulturowego pn. „Park Kulturowy Grodzisko w Wicinie”; http://www.bip.jasien.pl/system/obj/2830_Uchwała_RM_VI_Nr_XXVI_254_13.pdf; dostęp: 8.11.2020.

przywrócenie go pamięci współczesnych. W 2015 roku powołano Fundację Parku Kulturowego Grodzisko w Wicinie zarządzająca Centrum Naukowo-Badawczo-Edukacyjno-Turystycznym Grodzisko w Wicinie.

8. Stowarzyszenia wspierające działalność instytucji kultury

Stowarzyszenie jest organizacją społeczną powoływaną przez grupę osób mających wspólne cele lub zainteresowania, pozwalającym obywatelom na równe uczestniczenie w życiu publicznym, wyrażanie zróżnicowanych poglądów oraz realizacji indywidualnych zainteresowań. Podstawowym aktem prawnym regulującym funkcjonowanie stowarzyszeń jest ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach. Reguluje ona podstawowe zasady i reguły tworzenia oraz prowadzenia działalności przez stowarzyszenia, czyli organizacje społeczne o określonych w przedmiotowej ustawie cechach.

Bardzo często przedstawiciele instytucji kultury zakładają stowarzyszenia lub fundacje, aby pozyskiwać środki finansowe na funkcjonowanie własnych instytucji. Stowarzyszenia takie działają bardzo często w obszarze promocji danej instytucji, organizują na jej terenie eventy, czy wspierają działalność statutową. W województwie lubuskim spośród instytucji kultury podlegających samorządowi wojewódzkiemu, skorzystało 5 organizacji. Najwcześniej do życia powołane zostało *Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Ziemi Lubuskiej* w Zielonej Górze. Działa ono do 1998 r. i jego głównym celem jest wspieranie organizacyjne i rzeczowe oraz promowanie działalności Muzeum Ziemi Lubuskiej, poprzez współdziałanie z instytucjami państwowymi, samorządowymi i pozostałymi stowarzyszeniami twórczymi i naukowymi .

W 2003 r. powstało *Towarzystwo Przyjaciół Teatru im. Juliusza Osterwy*, stawiające sobie za główny cel integrację społeczności miasta wokół teatru jako ośrodka kulturotwórczego. Drugim stowarzyszeniem działającym przy gorzowskim teatrze jest *Stowarzyszenie Widzów Gorzowskiego Teatru* kładące nacisk na wszechstronne rozwijanie kultury teatralnej, podtrzymywanie tradycji lokalnej wraz z ochroną dorobku sztuki narodowej i powszechnej w zakresie teatru i dziedzin pokrewnych oraz popularyzacja nowatorskich rozwiązań artystycznych w Polsce i na świecie. Stowarzyszenie powstało w 2015 r. .

Lubuski Teatr w Zielonej Górze korzysta z pomocy *Stowarzyszenia Przyjaciół Lubuskiego Teatru* powołanego do życia w 2015 r. Podstawowym celem

stowarzyszenia jest wspieranie, promowanie, organizowanie i generowanie szeroko pojętych działań kulturalnych przy szczególnym uwzględnieniu aktywności artystycznej wśród dorosłych, młodzieży i dzieci.

W 2014 r. powstało *Towarzystwo Przyjaciół Lubuskiego Muzeum Wojskowego* w Zielonej Górze-Drzonowie, działające w celu ochrony dziedzictwa kulturowego zabytków, ze szczególnym uwzględnieniem techniki wojskowej oraz promocji historii Polskiego oręża, historii ziemi lubuskiej oraz upowszechnianie wiedzy o materialnym i duchowym dziedzictwie Środkowego Nadodrza.

Najkrócej działającym stowarzyszeniem wspierającym instytucję kultury jest powstałe w 2019 r. *Stowarzyszenie Przyjaciół Muzeum Archeologicznego Środkowego Nadodrza*, wspierające działalności muzeum w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu szeroko pojętej edukacji i promocji archeologii w środowisku.

8.1. Uniwersytety Trzeciego Wieku

Uniwersytet Trzeciego Wieku jest placówką o charakterze dydaktycznym, przeznaczoną dla osób w wieku poprodukcyjnym. Podstawowym celem ich funkcjonowania jest poprawa jakości życia osób starszych, poprzez ich oraz wykorzystanie ich potencjału dla rozwoju gospodarczego i społecznego kraju. Idea tworzenia Uniwersytetów Trzeciego Wieku pojawiła się w Europie w latach siedemdziesiątych XX w. i w tym samym okresie powstaje pierwszy polski UTW – w Warszawie. Uniwersytety mogą funkcjonować w oparciu o współpracę z ośrodkami akademickimi lub jako ośrodki samokształcenia i samopomocy. Proponowane przez nie zajęcia to wykłady, lektoraty, koła zainteresowań. Warsztaty artystyczne, imprezy kulturalne i turystyczne oraz zajęcia ruchowe, często o charakterze rehabilitacyjnym. Funkcjonują one w oparciu o finansowanie ze strony samorządów lub poprzez składki członkowskie, czy formy sponsoringu. W Polsce wiele UTW prowadzi swoją działalność na zasadzie stowarzyszeń²².

²² https://pl.wikipedia.org/wiki/Uniwersytet_trzeciego_wieku dostęp: 2.11.2020.

Miasto	Pełna nazwa Uniwersytetu Trzeciego Wieku
Gorzów Wielkopolski	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Gorzowie Wlkp.
Zielona Góra	Zielonogórski Uniwersytet Trzeciego Wieku
Sulęcín	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Gorzowie Wlkp. Filia w Sulęcínie
Kostrzyn nad Odrą	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Gorzowie - Filia w Kostrzynie nad Odrą
Skwierzyna	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku w Gorzowie - Filia w Skwierzynie
Strzele Krajeńskie	Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku - filia Gorzowskiego UTW
Świebodzin	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Świebodzińskim Domu Kultury
Żary	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Żarach
Krosno Odrzańskie	Stowarzyszenie Krośnieński Uniwersytet Trzeciego Wieku
Nowa Sól	Nowosolski Uniwersytet Trzeciego Wieku
Nowe Miasteczko	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Nowym Miasteczku
Babimost	Babimojski Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Gminnym Ośrodku Kultury
Drezdenko	Drezdenecki Uniwersytet Trzeciego Wieku przy bibliotece Publicznej Miasta i Gminy
Gubin	Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Gubińskim Domu Kultury
Iłowa	Iłowski Uniwersytet Trzeciego Wieku
Kargowa	Kargowski Uniwersytet Trzeciego Wieku
Lubsko	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Lubsku
Międzyrzecz	Międzyrzecki Uniwersytet Trzeciego Wieku
Sulechów	Sulechowski Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Domu Kultury
Szprotawa	Stowarzyszenie Szprotawski Uniwersytet Trzeciego Wieku
Witnica	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Witnicy przy Miejskim Domu Kultury
Wschowa	Uniwersytet Trzeciego Wieku we Wschowie przy Centrum Kultury i Rekreacji
Zbąszynek	Zbąszynecki Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Ośrodku Pomocy Społecznej w Zbąszynku
Żagań	Żagański Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Centrum Kultury w Żaganiu

Uniwersytety Trzeciego Wieku działające na terenie Województwa Lubuskiego

Na terenie województwa lubuskiego pierwszym Uniwersytetem Trzeciego Wieku była placówka założona w Zielonej Górze (1992 r.), zaś rok później powstał Uniwersytet gorzowski. Obecnie na terenie województwa działają 24 UTW. Ich uczestnicy są bardzo często aktywnymi odbiorcami kultury, nie tylko uczestnicząc w przygotowanych wydarzeniach kulturalnych, ale także sami ja tworząc, poprzez zakładanie amatorskich teatrów (m.in. zielonogórscy Te(a)trycy), chórów (m.in. gorzowski chór Uniwerek, zielonogórski Moderato), prowadzenie zajęć i plenerów z zakresu sztuki.

9. Analiza SWOT

Analiza SWOT polega na segregacji informacji i dostępnych danych w czterech kategoriach: S (Strengths) – mocne strony; W (Weaknesses) – słabe strony; O (Opportunities) – szanse; T (Threats) – zagrożenia. Dzięki tak jasno zarysowanym kategoriom czynników strategicznych można nakreślić dalsze kierunki rozwoju kultury. Ujęcie rzeczywistości społecznej przy pomocy analizy SWOT stanowi punkt wyjścia do dalszego myślenia strategicznego. Wiedza płynąca z analizy umożliwia zauważenie mocnych i słabych stron lubuskiej kultury, co z kolei pomaga wszystkim zainteresowanym konkludować na nowo kulturalne potencjały i deficyty.

Dostrzeżenie oraz nazwanie słabości i zagrożeń, w tym zakresie, powinno z kolei stanowić pierwszy krok w kierunku uruchomienia mechanizmów naprawczych. Na podstawie sporządzonej analizy SWOT możliwe jest określenie i wyznaczenie preferowanych kierunków działań rozwojowych i strategicznych. Poniższa analiza została przeprowadzona w oparciu o badania sektora kultury województwa lubuskiego, dane statystyczne GUS, merytoryczne sprawozdania roczne z działalności instytucji kultury, wcześniejsze raporty z badań, obejmujące swoim zakresem stan lubuskiej kultury, oraz wyniki przeprowadzonych badań ankietowych.

Ten rozdział przedstawia analizę SWOT, w której wskazano mocne i słabe strony regionu oraz szanse i zagrożenia dla rozwoju kultury w kontekście podejmowanych działań.

Mocne strony

- różnorodność kulturowa regionu – możliwość ciekawych połączeń i współpracy;
- woj. lubuskie pod względem liczby posiadanych obiektów zabytkowych zajmuje wysokie miejsce w kraju;
- coraz liczniejsze próby przeciwdziałania wykluczeniu;
- rosnące świadome wykorzystanie nowych technologii oraz plany rozszerzenia ich użycia;
- dość wysoka świadomość nowych wyzwań i problemów;
- wysoka liczba imprez o zasięgu ponadlokalnym;
- dobrze rozwinięte szkolnictwo artystyczne;
- duża aktywność centrów kultury, domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic (najwięcej w Polsce zorganizowanych imprez) oraz najwyższa w kraju liczba ich uczestników;

- duża liczba amatorskich grup artystycznych: zespołów muzycznych, grup folklorystycznych, grup tanecznych;
- wyższy niż na terenie całego kraju wskaźnik funkcjonujących i działających aktywnie organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, czy towarzystw, działających na rzecz kultury i sztuki, opieki nad działalnością kulturalną, czy też organizującą te działalność.

Słabe strony

- terytorialne dysproporcje w dostępie do kultury;
- woj. lubuskie na tle kraju charakteryzuje się najmniejszą różnorodnością podmiotów działających w obszarze kultury, co potwierdza mała liczba tych podmiotów, a także niskie wskaźniki natężenia podmiotów na 100 km² oraz na 10 tys. ludności;
- silne uzależnienie instytucji kultury od dotacji;
- pomimo obecności instytucji kultury w całym regionie, ich koncentracja występuje przede wszystkim w miastach Zielona Góra i Gorzów Wielkopolski;
- niskie wskaźniki uczestniczenia w kulturze na tle kraju (poza teatrami, filharmoniami i domami kultury);
- pomimo wyjątków (np. biblioteki) profil oferty kulturalnej jest tradycyjny, istnieje niedostatek innowacyjnych działań;
- najniższe wskaźniki liczby centrów, domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic w przeliczeniu na jednego mieszkańca;
- oferta wychodząca poza mury instytucji ma miejsce głównie w przypadku organizacji dużych masowych imprez odbywających się zwykle w tych samych miejscach (najczęściej centralnych placach czy rynkach), choć są wyjątki;
- brak spójnej edukacji regionalnej kładącej nacisk na historię i kulturę regionu.

Szanse

- odziedziczona różnorodność historyczna, bogata mieszanka tradycji i obyczajów;
- wartościowe otoczenie badawcze i edukacyjne (ośrodki akademickie, szkoły artystyczne);
- rosnące społeczne zaangażowanie w problematykę kultury, manifestujące się m.in. w działaniach stowarzyszeń, UTW;

- położenie przygraniczne i zwiększenie współpracy z instytucjami kultury po obu stronach granicy;
- zwiększenie liczby miejsc hotelowych i bazy noclegowej (np. gospodarstwa agroturystyczne, czy hotele w obiektach zabytkowych);
- wzrost wydatków na kulturę i organizację imprez masowych;
- poprawa infrastruktury obiektów zabytkowych i wykorzystanie ich na obiekty kultury;
- zwiększenie ogłaszanych konkursów na organizację działań z zakresu kultury przez organizacje pozarządowe;
- zwiększenie działań związanych z edukacją kulturalną dzieci i młodzieży oraz odbiorców kultury;
- odsetek osób korzystających z Internetu w woj. lubuskim jest jednym z najwyższych w Polsce,
- dzięki Internetowi możliwość zwiększenia liczby odbiorców, a także zasięgu geograficznego, co częściowo zlikwiduje bariery obszarowe w dostępności do kultury.

Zagrożenia

- z powodu pandemii Covid-19 spodziewany kryzys finansowy i spadek wpływów instytucji kultury, spowodowany obniżką budżetów z których rozdzielane są dotacje, spadkiem zamożności mieszkańców, obniżeniem liczby turystów, ograniczeniem środków, jakie na kulturę są w stanie przeznaczyć sponsorzy i partnerzy biznesowi;
- zmniejszenie aspiracyjnego modelu korzystania z kultury – użytkownicy oczekujący coraz łatwiejszej oferty kulturalnej, traktujący ją jako formę rozrywki i tym samym chętniej korzystają z oferty podmiotów komercyjnych, pozbawionych myślenia kategoriami realizacji misji;
- konkurencja innych ośrodków kulturalnych (głównie województwa dolnośląskiego i wielkopolskiego) oraz dobrze skomunikowanych ośrodków zagranicznych – Berlina, Drezna;
- brak jednolitego portalu internetowego informującego o działaniach kulturowych na obszarze całego województwa;
- praca w kulturze, to ciągle niskie zarobki;

- akcyjność niektórych działań, podejmowanie decyzji bez długofalowego planu, część interesujących inicjatyw jest porzucana, gdy kończy się dofinansowanie;
- powstają obszary wykluczenia z kultury instytucjonalnej, np. osoby mieszkające poza większymi miastami, a dojeżdżające do pracy w mieście, młodzież w małych ośrodkach;
- dublowanie działań organizatorskich, menedżerskich i animatorskich spowodowanych brakiem przepływu informacji;
- zmniejszona liczba twórców kultury, co dotyczy zarówno tej tworzonej przez amatorski ruch kulturalny, jak i studencki, czy profesjonalny (zawodowy);
- zbyt mały udział mieszkańców województwa w odbiorze kultury;
- bliskość granicy i dostępność do odbioru działań kultury (np. koncerty) w województwach przygranicznych;
- brak samoidentyfikacji społeczeństwa województwa lubuskiego;
- słaba cyfryzacja instytucji kultury, nie wszystkie posiadają własną stronę internetową, niektóre nie są aktualizowane;
- degradacja stanu technicznego zabytków województwa lubuskiego.

Województwo lubuskie jest regionem specyficznym pod względem społeczno-kulturowym. W wyniku procesów historycznych, politycznych, jego mieszkańcami są osoby o różnej tożsamości kulturowej. Po zakończeniu drugiej wojny światowej, na tych terenach pozostało kilkanaście tysięcy tzw. autochtonów oraz podobna, niewielka liczba Niemców. W miejsce wysiedlonej ludności, napłynęła bardzo zróżnicowana ludność polska, a ponadto ukraińska, żydowska, grecka i romska. Z jednej strony utrudnia to budowanie identyfikacji z kulturą regionu, z drugiej — stanowi szansę na stworzenie wyróżniającej, zróżnicowanej, czerpiącej z wielu źródeł tożsamości kulturowej.

Na funkcjonowanie sfery kultury w województwie lubuskim wpływa także jego „dwustolicowość” i wynikająca stąd koncentracja instytucji kultury. Gorzów Wielkopolski i Zielona Góra stanowią centra aktywności w omawianym zakresie. Jednocześnie należy pamiętać, że nie mają one charakteru metropolii, co ogranicza ich potencjał jako ośrodków kultury.

Wykorzystanie posiadanych atutów to głównie systematyczna dbałość o ich zagospodarowanie oraz dobry stan techniczny. Konieczne jest także stworzenie

atrakcyjnego i efektywnego systemu informacji o kulturze w województwie lubuskim, dla zapewnienia właściwej komunikacji między różnymi interesariuszami sfery kultury. Rok 2020 przyniósł wiele zmian, wraz z ogłoszeniem w Polsce od 14 marca 2020 roku stanu zagrożenia epidemicznego, ograniczona została możliwość prowadzenia działalności m.in. przez podmioty sektora kultury. 7 listopada 2020 roku weszły w życie ponowne ograniczenia w działalności instytucji kultury. Zaplanowane z rozmachem cykliczne imprezy kulturalne na rok 2020, zarówno te dla szerokiej publiczności, m.in. Noce Muzeów, Lubuskie Lato Filmowe, Pol'and'Rock Festival, czy Święto Województwa Lubuskiego, jak i te o węższym zasięgu, jak otwarcie po rozbudowie Muzeum Ziemi Lubuskiej, nie mogły się odbyć w zaplanowanym terminie i formie. Część tych wydarzeń została przeniesionych na 2021 rok lub do Internetu w formie on-line, nagrań na You Tube. Tak samo stało się z koncertami, wystawami spektaklami teatralnymi, czy promocjami wydanych książek i konkursów. Szkoły artystyczne przeszły na nauczanie zdalne, młodzi adepci sztuki nie mogli zaprezentować swoich osiągnięć. Jednocześnie nowe technologie – Internet, e-usługi, kanał You Tube czy Instagram – zyskały nowych odbiorców. Zwiększony został zakres e-usług bibliotecznych, zmodyfikowane zostały działania w zakresie różnych form działalności części instytucji kultury, rozbudowane zostało Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, powstała filia Muzeum Lubuskiego im. Jana Dekert – Muzeum w Santoku, a takie instytucje jak Filharmonia Zielonogórska czy Lubuskie Teatr „wyszły” na sceny plenerowe, wzbudzając ogromne zainteresowanie mieszkańców.

Nadal są zbyt niskie nakłady na kulturę, zmniejszyła się też liczba studentów i uczniów szkół artystycznych. Ponadto zmniejszeniu uległa liczba odbiorców kultury w województwie, a starzejące się społeczeństwo regionu wymaga nowego podejścia do obiorcy. Z jednej strony niezbędne są modyfikacje cyfrowe, ale z drugiej udogodniania dla osób starszych, mających niekiedy problemy z poruszaniem się, widzeniem czy słyszeniem. Należy zwrócić uwagę na pogarszający się stan zabytków architektury, ale też odnotować te zabezpieczone i odrestaurowane, jak np. ruiny pałacu w Zatoniu. Miejsce to stało się niezwykle pożądane przy planowaniu i realizacji imprez kulturalnych.

Szanse rozwoju kultury w regionie lubuskim są związane z położeniem przygranicznym i co za tym idzie zwiększeniem współpracy instytucji kultury po obu

stronach granicy. Wolor w tym zakresie stanowi dziedzictwie kulturowym oraz wielokulturowość.

Wymaga to wzrostu wydatków na kulturę, w tym: utrzymanie i wyposażenie obiektów oraz realizacja zadań statutowych; prace remontowo-konserwatorskie w obiektach zabytkowych; organizacja festiwali i przeglądów, edukacja artystyczna; „umieszczenie” wielu instytucji w Internecie, a także stałego wchodzenia w interakcję z internautami. Wydarzenia on-line mogą skutecznie przyczynić się do likwidowania barier geograficznych. Okres pandemii, a zwłaszcza czasowego zawieszenia działalności, pokazał, że można to zrobić z sukcesem. Namysłu wymaga idea konkursów i nagród na polu kultury w Internecie, dla Lubuszan aktywnych w obszarze promocji regionu. Zwiększenia wymaga liczba miejsc hotelowych i bazy noclegowej, np. hotele, gospodarstwa agroturystyczne w obiektach zabytkowych.

10. Kierunki działań na rzecz rozwoju kultury w województwie lubuskim

Podstawą do wyznaczenia celów była analiza SWOT, która pozwoliła wyciągnąć wnioski co do wyzwań rozwojowych. W oparciu o zapisy Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego wytyczono listę rekomendowanych celów strategicznych i operacyjnych dla regionu. Działania należy rozumieć jako rekomendacje dla jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, szkół wyższych, organizacji pozarządowych, twórców i artystów, przedsiębiorców, podmiotów sponsorujących działalność kulturalną etc. na lata 2021-2025. Samorząd Województwa Lubuskiego będzie wspierał te działania m.in. poprzez realizację projektów własnych, zlecenie zadań organizacjom pozarządowym w ramach konkursów, a także udzielanie dotacji instytucjom kultury, dla których jest organizatorem.

W oparciu o wyniki analizy SWOT, a także w związku z już obowiązującymi dokumentami strategicznymi wyznaczono cele strategiczne w ramach:

- Inteligentna, zielona gospodarka regionalna (Cel operacyjny 1.6, kierunek działań j);
- Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi (Cel operacyjny 2.4, kierunek działań a-e; Cel operacyjny 2.6, kierunek działań d-j);
- Integracja przestrzenna regionu (Cel operacyjny 3.7, kierunek działań c,j)

- Region atrakcyjny, efektywnie zarządzany i otwarty na współpracę (Cel operacyjny 4.2, kierunek działań c; Cel operacyjny 4.5, kierunek działań c,g).

W związku z tym, jako rekomendowane działania dla regionu w obszarze polityki kulturalnej należy uznać projekty mające strategiczne znaczenie dla Województwa Lubuskiego. Promocja lubuskiego dziedzictwa kulturowego, to przedsięwzięcie które zakłada stworzenie bazy informacyjnej i promocji dziedzictwa kulturowego regionu w oparciu o nowoczesne techniki digitalizacji i upowszechniania zasobów. Baza pozwoli na tworzenie produktów markowych i klastrów kulturowych na potrzeby ochrony zabytków i turystyki kulturowej. Przewidziane działania towarzyszące promocji regionu, to publikacje, tworzenie i uczestnictwo w szlakach turystycznych, organizacja koncertów, spektakli teatralnych, plenerów artystycznych itp. Wsparcie ochrony zabytków w celu podniesienia atrakcyjności regionu. Wspieranie niezbędnych inwestycji i wartościowych projektów, w tym w zakresie upowszechniania regionalizmu.

10.1. Modernizacja obiektów dziedzictwa kulturowego jednostek wojewódzkich

- a. - Filharmonia Zielonogórska – kontynuacja projektu „Rozbudowa i modernizacja Filharmonii Zielonogórskiej – etap I”. Głównym celem przebudowy budynku Filharmonii Zielonogórskiej im. Tadeusza Bairda w Zielonej Górze jest dostosowanie budynku do standardów europejskich i współczesnych wymogów w zakresie funkcji, użytkowania, doznań estetycznych, a przede wszystkim podniesienia atrakcyjności tego miejsca dla mieszkańców. Zakres planowanych prac obejmuje: modernizację wejścia do budynku Filharmonii oraz modernizację istniejącego budynku i sali koncertowej Międzynarodowego Centrum Muzycznego Wschód-Zachód (nowe wejście do bud., kawiarnia z zapleczem, szatnia, sala kameralna, modernizacja klimatyzacji, instalacji wod.-kan., przebudowa piwnic, zainstalowanie zapadni dla fortepianu, przystosowanie budynku do nowych wymagań p.poż.).
 - Rozbudowa i modernizacja budynku Filharmonii Zielonogórskiej – II etap. Zadanie wymaga wytycznych i opracowania Studium Wykonalności w nowej perspektywie finansowej oraz wyłonieniu firmy, która je przygotuje. Zakres planowanych prac obejmuje:
 - 1.Modernizację budynku sali koncertowej:
 - oświetlenie,

- nagłośnienie,

- kurtyna szklana,

2. Montaż dyżurnego ogrzewania w sali koncertowej,

3. Wymiana wszystkich drzwi do sali koncertowej na nowe z zamknięciami regulowanymi,

4. Zakup i montaż 4 telebimów.

- b. Lubuski Teatr w Zielonej Górze – Realizacja II etapu inwestycji pod nazwą „Przebudowa i rozbudowa Lubuskiego Teatru w Zielonej Górze, w ramach zadania pn. „Modernizacja Lubuskiego Teatru w Zielonej Górze”. W ramach tego etapu projektu zostanie przeprowadzona rozbudowa nowego budynku Lubuskiego Teatru, zgodnie z pierwotnymi zamierzeniami. Powstanie obiekt o wysokich walorach użytkowych i estetycznych. W części rozbudowanej obiekt będzie posiadał 3 kondygnacje. Część dobudowana będzie połączona funkcjonalnie z budynkiem Teatru.

Etap III - Przebudowa i adaptacja wnętrza w budynku Lubuskiego Teatru w Zielonej Górze - wykonanie projektu koncepcyjnego wraz z wizualizacją przebudowy i adaptacji wnętrza Lubuskiego Teatru w Zielonej Górze, opracowanie programu funkcjonalno – użytkowego, wykonanie dokumentacji technicznej oraz realizację prac w zakresie przebudowy i adaptacji wnętrza wraz z zakupem wyposażenia, nadzór autorski oraz inwestorski. Przebudowa i adaptacja dotyczy przestrzeni o powierzchni około 1500m².

- c. Regionalne Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze – kontynuacja projektu „Rozbudowa i nadbudowa budynku Regionalnego Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze wraz z restauracją zabytkowego parku”. Obejmuje rozbudowę i nadbudowę istniejących budynków Centrum: poligrafii i garaży wraz z restauracją zabytkowego parku (zagospodarowanie terenu, odtworzenie parku wpisanego do rejestru zabytków i nadanie mu funkcji społecznych). Celem jest adaptacja istniejącej przestrzeni i zabudowy na potrzeby nowych działań wynikających z planowanej zmiany profilu funkcjonowania instytucji. Po zakończeniu dużego projektu infrastrukturalnego Rozbudowy i Nadbudowy swojej siedziby wraz z restauracją zabytkowego parku planuje w latach 2021-2025 istotne inwestycje w wyposażenie swoich obiektów kultury, wśród nich należy wymienić:

- dokończenie konfigurację budynku Centrum Kreatywnej Kultury poprzez zakup: plotera, drukarki, stanowiska komputerowego wraz z programami i tabletami graficznymi oraz pro - monitorami i innych materiałów eksploatacyjnych
- zakup wyposażenia do studio fotograficznego w postaci lampy, modyfikatorów, aparatów, obiektywów, zastawki, elementów dekoracyjnych studia, wyposażenia ciemni, komputerów, monitorów i specjalistycznych programów,
- zakup wyposażenia do studio video, w tym green/blue box, modyfikatorów świateł, kamer obiektywów, sprzętu audio, generatorów dymu, komputerów i specjalistycznych programów,
- zakup wyposażenia reżyserki i digital signage w tym konwerterów,
- uruchomienie i wyposażenie mobilnego studia streamingowego,
- fotowoltaika budynku,
- podniesienie efektywności energetycznej budynku biblioteki poprzez montaż inteligentnego oświetlenia, a także realizację innowacyjnego węzła ciepło-chłodniczego wspieranego odnawialnymi źródłami energii.

d. Muzeum Lubuskie w Gorzowie Wlkp.

- kontynuacja projektu „Kompleksowy remont, konserwacja i renowacja zabytków oraz modernizacja wystaw stałych w Zagrodzie Młyńskiej w Bogdańcu. Przedmiotem projektu jest przeprowadzenie kompleksowego remontu obiektów i otoczenia wraz z budynkiem gospodarczym Zagrody Młyńskiej w Bogdańcu. Zagroda znajduje się na terenie i podlega ochronie Parku Kulturowego „Dolina Trzech Młynów”. Ponadto Młyn Górny wpisana jest do rejestru zabytków. Projekt realizowany jest na terenie obszaru zdegradowanego „Obszar północny z młynem wodnym” wyznaczonego w Gminnym Programie Rewitalizacji na lata 2016-2022 z perspektywą na 2024. Zagroda Młyńska w Bogdańcu była i jest obiektem o dużym znaczeniu kulturalnym i turystycznym dla regionu. Jest jednym z nielicznych skansenów w regionie lubuskim prezentujących kulturę i technikę wiejską. Najstarszym jest budynek młyński wzniesiony w konstrukcji szkieletowej w 1826 roku.
- Kompleksowy remont, renowacja, konserwacja i rozbudowa Zespołu Willowo-Ogrodowego.

To zabytkowy kompleks o powierzchni 3,5 ha, powstały na początku XX wieku, składający się z willi, oficyny i ogrodu. Jest siedzibą Muzeum Lubuskiego w Gorzowie Wielkopolskim, mieści się w centrum miasta, w bezpośrednim sąsiedztwie ważnych instytucji kultury i placówek oświatowych. Dzięki realizacji tego zadania, możliwe będzie znaczne rozszerzenie usług i podniesienie jakości większości zadań w ramach prowadzonej działalności statutowej (gromadzenie i przechowywanie zbiorów, ich udostępnianie, edukacja muzealna, konserwacja zabytków, działalność naukowa), a także rozszerzenie współpracy z podmiotami działającymi w obszarze kultury.

- e. „Rewitalizacja Barokowego Pałacu w Ochli wraz z otoczeniem – Centrum Kultur Europejskich I etap RPO. przedsięwzięcie, związane z udostępnieniem Pałacu oraz zagospodarowaniem otoczenia zaplanowanego w ramach – Centrum Kultur Europejskich, wpisane zostało Uchwałą nr XXXI.571.2020 Rady Miasta Zielona Góra z dnia 27.10.2020 roku do Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Zielona Góra pn. „Centrum Kultur Europejskich”. Realizacja projektu pn. „Rewitalizacja Pałacu w Ochli – Centrum Kultur Europejskich – I etap” spowoduje, że stanie się miejscem organizacji wystaw, gromadzenia dokumentacji merytorycznej, opracowywania tematów z zakresu kultur regionalnych i narodowych, spotkań o tematyce kulturalnej i społecznej, prowadzenia wykładów, lekcji i warsztatów muzealnych.
- f. Budowa Centrum Naukowo- Badawczego „ Grodzisko Wicina” . Centrum powstanie na obszarze o jednym z najwyższych walorów kulturowych w województwie lubuskim. Zadaniem centrum będzie upowszechnianie i promowanie wszelkiej działalności w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, badań naukowych, edukacji oraz turystyki. Zakres rzeczowy planowanej inwestycji obejmuje: przeprowadzenie melioracji terenu; infrastruktura techniczna – drogowa, wodna, kanalizacyjna, energetyczna, światłowodowa; wykonanie ścieżek edukacyjnych; wykonanie ogrodzenia; budowę budynku głównego; rekonstrukcję grodziska poza strefą ochronną grodziska; rekonstrukcję domów i warsztatów. Grodzisko w Wicinie zostało wpisane do rejestru zabytków w 1968 roku. Stanowi niezwykle wartościowy element krajobrazu kulturowego naszego regionu. Pierwsze badania przeprowadził w 1920 r. niemiecki archeolog Carl Schuchardt. Jednak ustalenia

archeologów co do jego wartości naukowej i kulturowej opierają się przede wszystkim na prowadzonych przez kilka dekad badaniach dr Andrzeja Kołodziejskiego, dyrektora Muzeum Archeologicznego Środkowego Nadodrza. Wzbogacone przez wyniki prowadzonej dendrochronologii i zoochronologii pozwalają na doprecyzowanie danych źródłowych - początek budowy grodziska to mniej więcej rok 754 p.n.e., a niszczycielski najazd scytyjski miał miejsce po 571 roku p.n.e. Wyniki badań i zgromadzone artefakty ekscytują środowisko naukowe archeologów, historyków sztuki i historyków oraz regionalistów lubuskich. Prowadzone prace przyciągają archeologów z wielu instytucji naukowo-badawczych w Polsce. Temat ochrony i ekspozycji grodu wielokrotnie był poddawany rozważaniom. W ostatnich dekadach XX w., administracja rządowa nie wykazywała zainteresowania tematem. Lokacja grodziska na zachodnim pograniczu i konkurencyjność Biskupina były wystarczającym powodem ograniczenia badań do eksploracji. W dzisiejszej rzeczywistości nowe formy aktywności naukowców i samorządu terytorialnego wprowadziły właściwą perspektywę dla wyrównania zaległości w badaniach, ochronie i promocji grodziska w Wicinie. Projekty „Rozbudowa i przebudowa Centrum Archeologicznego” oraz budowa Centrum Naukowo-Badawczo-Edukacyjno-Turystycznego Grodzisko w Wicinie wpisują się w obszar rewitalizacji gminy Jasień i otwierają możliwość realizacji w ramach Kontraktu Terytorialnego dla Województwa Lubuskiego.

g. Renowacja średniowiecznych murów obronnych (z zagospodarowaniem terenów przyległych) w Strzelcach Krajeńskich

Znaczenie Strzelec Krajeńskich na mapie kulturalnej województwa zostało podkreślone również poprzez wpisanie na listę przedsięwzięć podstawowych Kontraktu Terytorialnego projektu pn. „Renowacja średniowiecznych murów obronnych wraz z zagospodarowaniem terenów przyległych w Strzelcach Krajeńskich”, (który zakłada renowację średniowiecznych murów, zagospodarowanie terenów wokół murów. Kontrakt Terytorialny dla regionu lubuskiego został podpisany 14 listopada 2014 r. (zatwierdzony przez radę Ministrów 13 listopada 2014 r. Uchwałą numer 219). W ramach jego aktualizacji i rozszerzenia w zakresie inwestycji w obszarze kultury i dziedzictwa, projekt gminy Strzelce Krajeńskie znalazł się w gronie

istotnych dla rozwoju regionu inwestycji zgłoszonych przez Zarząd Województwa Lubuskiego i został ujęty w załączniku 1 b jako pozycja: „Wsparcie obszaru kultury w województwie lubuskim poprzez realizację projektów infrastrukturalnych kluczowych dla rozwoju regionu i państwa, służących rozwojowi kultury i dziedzictwa narodowego” w Aneksie do Kontraktu. Projekt pt. „Renowacja średniowiecznych murów obronnych wraz z zagospodarowaniem terenów przyległych oraz utworzenie muzeum w Strzelcach Krajeńskich” złożony w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko otrzymał wysoką ocenę ale nie zakwalifikował się do dofinansowania — co potwierdza potencjał projektu na poziomie kraju. Wykonano 5 etapów, ostatni w 2020 r. Finansowanie: MKDNIŚ i RPO.

h. Rozbudowa Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie

W czasie II wojny światowej w dawnym Woldenbergu mieścił się obóz dla polskich oficerów. Przebywało w nim siedem tysięcy jeńców. Byli wśród nich najwybitniejsi przedstawiciele polskiej inteligencji: naukowcy, literaci, aktorzy, plastycy, sportowcy. Muzeum mieści się w baraku części niemieckiej obozu. Powierzchnia ekspozycji muzealnej wynosi ok.400m². Niektóre elementy wyposażenia obozowego przeniesiono z poszczególnych baraków m.in. drzwi pochodzące z aresztu obozowego, płyty nagrobne z cmentarza obozowego, prawą stronę ołtarza z kaplicy obozowej — płaskorzeźba wykonana przez prof. Stanisława Horno-Popławskiego. Na zasoby muzealne składają się zbiory własne — ok. 2459 zinwentaryzowanych eksponatów i kilkadziesiąt depozytów. Eksponaty w większości są darem byłych jeńców lub ich rodzin. Celem rozwoju i rozbudowy dobiegniewskiego muzeum jest rekonstrukcja części budynków dawnego obozu jenieckiego i zagospodarowanie przyległego terenu. Planowane zakończenie prac 30 września 2022 r. Zadanie finansowane ze środków RPO.

i. Rewitalizacja zespołu folwarcznego na potrzeby utworzenia Lubuskiego Muzeum Pożarnictwa w Międzyrzeczu – etap 1

Przedmiotem niniejszego projektu jest kompleksowe przedsięwzięcie dotyczące rewitalizacji zabytkowego zespołu folwarcznego na potrzeby utworzenia Lubuskiego Muzeum Pożarnictwa w Międzyrzeczu. W ramach projektu przewiduje się m.in.: rewitalizację dwóch budynków na potrzeby

wystawiennicze Muzeum Pożarnictwa, rewitalizację kolejnych dwóch budynków na potrzeby utworzenia siedziby Zarządu Oddziału Miejsko-Gminnego Związku Ochotniczych Straży Pożarnych RP w Międzyrzeczu, utworzenie utwardzonych ciągów komunikacji wewnętrznej (parkingi, chodniki), przebudowę odcinka sieci ciepłowniczej z powietrznej na podziemną, remont bramy wjazdowej, utworzenie terenów zielonych wraz z obiektami małej architektury (ławki, stoliki itp.). W zbiorach Muzeum znajdują się unikalne zbiory pomp oraz motopomp, a także samochody pożarnicze, w tym unikaty takie jak austriacki STEYR wyprodukowany w 1934 r., ZIS-5 również z 1934 r. (jest to pojazd, który brał udział w filmie S. Spilberga Lista Schindlera”). Muzeum zaprezentuje także bogatą kolekcję umundurowania, uzbrojenia osobistego oraz sztandary, medale, dokumenty, czasopisma i pamiątki strażackie.

Projekt w ramach konkursu Nr RPLB.09.02.01-IZ.00-08-K01/21 Osi Priorytetowej 9 Infrastruktura społeczna, Działania 9.2 Rozwój obszarów zmarginalizowanych, Poddziałania 9.2.1 Rozwój obszarów zmarginalizowanych – projekty realizowane poza formułą ZIT Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020 otrzymał opinię pozytywną.

9.2. Ochrona i udostępnianie dziedzictwa kulturowego

Należy przyjąć następujące obszary działań konkretyzujących cel strategiczny w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w województwie lubuskim:

- digitalizacja zabytków kultury materialnej i niematerialnej regionu jako zadanie realizowane przez wojewódzkie instytucje kultury oraz samorządy powiatów i gmin;
- Ciągłe rozpoznanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego w celu zgromadzenia informacji na temat wielowiekowej i wielokulturowej historii regionu oraz prowadzenie aktywnej polityki finansowej stanowiącej ekonomiczne wsparcie dla realizacji celu strategicznego;
- Rewaloryzacja materialnego dziedzictwa kulturowego województwa, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków ruchomych i nieruchomych wraz z ich zabytkowym otoczeniem, wyposażeniem, wystrojem i kolekcjami oraz układów

urbanistycznych, ruralistycznych i zabytkowych zespołów budowlanych i parkowych;

- Aktywizacja społeczności lokalnych, organizacji pozarządowych i jednostek samorządu terytorialnego w zakresie przejmowania zabytków i adaptacji ich na cele kulturalne, umożliwiające poszanowanie ich pierwotnego charakteru - remont konserwatorski lub zabezpieczenie w postaci trwałej ruiny zdegradowanych obiektów, szczególnie cennych w krajobrazie kulturowym regionu, np. zespół zamkowo-klasztorny w Otyniu (XV w.), zamek w Świebodzinie (XIII/XIV w.). Udostępnienie zasobów osobom fizycznym i „ożywienie” substancji zabytkowej poprzez lokalizacji działań społeczno-kulturalnych i artystycznych.

9.3. Działania wspierające rozwój czytelnictwa w województwie lubuskim w perspektywie najbliższych lat

W oparciu o doświadczenia i wykreowane postawy bibliotek wojewódzkich za konieczne uznać należy następujące działania:

- aktywność wydawnicza Bibliotek jako działalność promująca czytelnictwo;
- wspieranie regionalnego rynku wydawniczego;
- udział w cyklicznych ogólnopolskich kampaniach promujących czytelnictwo; „Cała Polska czyta dzieciom”, „Narodowe Czytanie”, „Tydzień Bibliotek”, „Przystanek Historia” i inne;
- uczestnictwo bibliotek w dotacyjnych programach rządowych pozarządowych: „Dyskusyjne Kluby Książek”;
- zapewnienie stałego dopływu nowości wydawniczych, w tym udział bibliotek w „Narodowym Programie Rozwoju Czytelnictwa” z uwzględnieniem priorytetu: „Zakup nowości wydawniczych do bibliotek publicznych”;
- stworzenie czytelnikom optymalnych warunków korzystania ze zbiorów i usług bibliotek publicznych poprzez zmianę ich infrastruktury, zastosowanie nowych technologii i innowacyjnych rozwiązań;
- zapewnienie czytelnikom dostępu do e-book’ów;
- edukacja czytelnicza skierowana do rodziców, uświadamiającą potrzebę czytania dzieciom od najmłodszych lat i wpływu czytelnictwa na ich rozwój;
- kształcenie kadry bibliotekarskiej w zakresie edukacji czytelniczej;

- kontynuacja konkursów literackich (m.in. „Wawrzyny Lubuskie”).

9.4. Wspieranie edukacji artystycznej

Obecność szkolnictwa artystycznego w województwie lubuskim jest bardzo istotna dla wszechstronnego rozwoju artystycznego jego mieszkańców, gdyż szkoły oświatowe (podstawowe i ponadpodstawowe) realizują edukację artystyczną tylko w obowiązkowym, a więc niewielkim i niewłaściwym zakresie. Reforma szkół oświatowych nie wniosła żadnych korzystnych rozwiązań w tym zakresie. Muzyka i plastyka — mimo zapisów deklaracyjnych — nadal traktowane są jako zajęcia mało ważne w ogólnym rozwoju ucznia. Taki wniosek wynika z liczby godzin przewidzianych na te dwa przedmioty oraz ich treści merytorycznych. To powoduje podjęcie następujących działań:

- Edukacja kulturalna, zwłaszcza w szkołach, potrzebuje większego uznania ze strony dyrekcji, nauczycieli/pracowników, rodziców i dzieci. Nie może być traktowana jako coś dodatkowego, związanego z hobby, obszar mniej ważny, mniej poważny, ponieważ mało przydatny dla rozwoju kariery zawodowej. Edukacja kulturalna stanowi wartość samoistną, nie powinna być podporządkowywana funkcjom usługowym. Punktem wyjścia do działań w zakresie edukacji kulturalnej powinny być potrzeby jednostkowe i wspólnotowe, a nie potrzeby instytucji.
- Jako wartościowe należy ocenić, że edukatorzy w różnorodnej formie wiążą swoje działania z kontekstem społecznym. Na pewno potrzebne by było wsparcie zaangażowania w społecznie ważne kwestie, ponieważ takie podejście jest wyjątkowo rzadkie. Wzmocnienia wymaga współpraca pomiędzy różnymi podmiotami, zbliżająca do siebie odmienne grupy i środowiska z danej społeczności we współpracy i wspólnych przedsięwzięciach edukacyjnych.
- Zwiększenie aktywności informacyjnej i promocyjnej instytucji oferujących edukację kulturalną oraz zastosowanie nowoczesnych i atrakcyjnych sposobów komunikowania umożliwiających dotarcie do dzieci i młodzieży, a także ich rodziców. W działania te mogliby być również włączani sami edukatorzy, przy czym powinni uzyskać profesjonalne wsparcie.
- Inspirowanie i wspieranie oferty edukacji kulturalnej skierowanej do rodziców oraz dzieci, a także zachęcanie edukatorów do włączania rodziców w większym

zakresie w działania edukacyjne z dziećmi, nie tylko w charakterze wsparcia organizacyjnego.

- Pozalekcyjna oferta edukacji kulturalnej wzbogacona o ofertę instytucji kultury realizowaną w placówkach szkolnych.

9.5. Inwestycja w infrastrukturę kulturalną. Budowanie tożsamości lubuskiej

- Badania prowadzone w ramach projektu *Inicjatywy i ludzie w kulturze lubuskiej – nowe przestrzenie* (2012) pokazały, że wśród badanych inicjatyw w woj. lubuskim silnie zaznacza się zwrot ku tradycji, lokalności i korzeniom. „Mamy tu do czynienia po pierwsze z rekonstruowaniem tradycji związanych z niemiecką przeszłością tych terenów, które w pewnym momencie historycznym zostały odrzucone, zapomniane. Po drugie ujawnia się tu kultywowanie tradycji rdzennej i dbanie o jej ciągłość, a po trzecie – również kreowanie nowych tradycji, działania w oparciu o tradycję wynalezioną”. Także w tym kontekście wydaje się zasadne i konieczne wspieranie inicjatyw kulturalnych odwołujących się do historycznych korzeni, tradycji i lokalności, które z jednej strony budują lubuską tożsamość, a z drugiej tworzą przestrzeń spotkania, edukowania, aktywizowania i współdziałania ludzi podejmujących te inicjatywy i biorących w nich udział. Stąd potrzeba wypracowania modelu dla realizacji takich działań.

- Poszerzenie oferty kulturalnej dla grupy mniejszości narodowych. Kwestia ta nabiera szczególnej wagi w obecnej sytuacji migracyjnej Polski, ale co ważniejsze, reakcji samych mieszkańców naszego kraju wobec powstałego problemu. Od wielu lat, na terenie województwa lubuskiego zaobserwować można nasilające się procesy migracyjne, a co za tym idzie przybywanie osób z Ukrainy, Białorusi oraz innych krajów. Edukacja międzykulturowa powinna uczyć szacunku i akceptacji innych kultur, grup etnicznych i mniejszości. Dążyć do tworzenia wśród jednostek zdolności do komunikowania i współdziałania z osobami pochodzącymi z innej, odmiennej kultury/kręgu kulturowego opierającego się na zrozumieniu ich postrzegania świata. Działania w ramach edukacji międzykulturowej powinny być realizowane w ramach określonych strategii:

- Niwelowanie stereotypów oraz uprzedzeń poprzez wykłady, rozmowy, dyskusje przede wszystkim spotkania z osobami spoza naszego kręgu kulturowego;

- Tworzenia strategii akulturacji poprzez warsztaty, tworzenie projektów międzykulturowych, szkolenia z udziałem przedstawicieli nauki, działaczy organizacji pozarządowych, wolontariuszy i społeczników działających na rzecz mniejszości kulturowych i narodowych, a organizowane w różnych instytucjach edukacyjnych i kulturalnych, przy uwzględnieniu metody adekwatnych do statusu społecznego oraz kulturowego uczestników;
- Warsztaty adresowane do różnych grup wiekowych i statusowych, w ramach różnych instytucji znajdujących się na terenie gmin, co wskazuje na konieczność zaangażowania w te działania przedstawicieli różnych instytucji działających na danym terenie.

9.6. Udział mieszkańców woj. lubuskiego w korzystaniu z oferty kulturalnej instytucji kultury i organizacji pozarządowych

Konieczna jest wielokanałowa i czytelna informacja o ofertach podmiotów realizujących działania w obszarze szeroko rozumianej kultury. Część tych podmiotów odwołuje się do zawężonej formuły komunikowania się z odbiorcą oferty – tylko poprzez środki komunikacji cyfrowej, co eliminuje znaczną część starszego pokolenia, inna część podmiotów korzysta wyłącznie z tradycyjnych form komunikacji (plakat, zaproszenie, anons prasowy), co z kolei eliminuje tę kategorię młodego pokolenia korzystającego niemal wyłącznie z sieciowych kanałów komunikacji.

Innym inhibitorem uczestnictwa Lubuszan w ofercie kulturalnej podmiotów lokalnych, jest nakładanie się ich propozycji w tym samym terminie, co wyklucza symultaniczne uczestnictwo w nich osób zainteresowanych. Konieczne staje się wypracowanie niełatwej strategii koordynacji działań i informowania o nich.

Ograniczona dostępność infrastruktury będącej w dyspozycji podmiotów. Przykładem może być brak lub bardzo skromna oferta gastronomiczna, brak wystarczającej liczby parkingów w pobliżu centrów i ośrodków kultury, trudności komunikacyjne, głównie związane z mniejszą częstotliwością kursów komunikacji publicznej w dni wolne. Postuluje się „spięcie” najważniejszych instytucji kultury w poszczególnych subregionach ścieżkami rowerowymi, a także planowanie przebiegu (głównie w dni wolne) linii komunikacji publicznej między ośrodkami życia kulturalnego lub przynajmniej względnie optymalnego przybliżenia ich przebiegu do tych miejsc. Przykład Zatonia pokazuje, jak ważne jest lokalizowanie zróżnicowanej

oferty w jednym miejscu – park historyczny, zabezpieczone, oświetlone i dostępne ruiny pałacu, oranżeria z kawiarnią i oryginalną ofertą konsumpcyjną, sala ekspozycyjna, informacja turystyczna. Do tego połączenie ścieżką rowerową z miastem oraz inne interesujące obiekty w pobliżu – ruiny wczesnośredniowiecznego kościoła z kamienia i rudy darniowej, dwumanualowe organy z 1799 roku z pracowni mistrza Meinerta, rezerwat Zimna Woda itp. Jednak dwuletnia praktyka funkcjonowania tego kompleksu obnażyła braki jego infrastruktury: brak ścieżki rowerowej w kierunku Nowej Soli, brak sali widowiskowo-koncertowej, brak restauracji oraz szczególnie dotkliwy brak parkingów. Co wskazuje na konieczność przemyślanego komponowania infrastruktury w kolejnych projektach.

9.7. E-usługi

Technologie informacyjno-komunikacyjne stają się elementem oferty programowej instytucji, zarówno pod względem udostępniania zbiorów on-line (poprzez digitalizację zbiorów, możliwość wirtualnego zwiedzania oraz tworzenie i udostępnianie materiałów multimedialnych), jak interaktywnych elementów wystaw. Znajdują również zastosowanie przy realizacji spektakli teatralnych i muzycznych. Jednym z podstawowych elementów technologii ICT, jest obecność instytucji kultury w Internecie - własne strony www, kanały you tube, portale społecznościowe.

Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa, współtworzona przez Bibliotekę Uniwersytetu Zielonogórskiego, Bibliotekę Sztuki UZ, Instytutu Historii UZ oraz Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną w Zielonej Górze (WiMBP). ZBC to regionalna biblioteka cyfrowa, która współpracuje z serwisem internetowym Federacja Bibliotek Cyfrowych. Należy do tej grupy akademickiej, którą wyróżnia połączenie idei biblioteki edukacyjnej z biblioteką dziedzictwa kulturowego i biblioteką regionalną. Pomysłodawcą, koordynatorem i liderem projektu jest Uniwersytet Zielonogórski. E-usługi oferowane przez WiMBP w Zielonej Górze umożliwiają zdalny dostęp do naukowych elektronicznych baz danych (Elsevier, Ebsco, Springer, Web of Knowledge, Web of Science, Nature, Science), polskich i zagranicznych bibliotek cyfrowych, darmowych e-book'ów, prasy i czasopism. Są to w większości źródła bezpłatne i dostępne nie tylko na miejscu, w bibliotece, ale także zdalnie. Korzystanie z nich nie wymaga rejestracji w Bibliotece.

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Gorzowie Wlkp. jako pierwsza w kraju uruchomiła biblioteczną aplikację mobilną. Korzystając z aplikacji mPROLIB można m.in. zapisać się do biblioteki, logować się na swoje konto biblioteczne, dokonywać zmiany hasła i adresu e-mail, rezerwować i zamawiać książki, przedłużać terminy wypożyczeń. Można również dokonać internetowej płatności sumy naliczonej za ponadterminowe przetrzymywanie wypożyczonych materiałów bibliecznych. Darmową aplikację mPROLIB można pobrać z Google Play i App Store. Wprowadzono 5 e-usług: e-katalog, e-wyszukiwarka, e-spacer, e-transmisja, e-kiosk oraz zainstalowano nowy serwer pod obsługę serwisu OPAC oraz serwer ERA ESET. Wszystkie agendy funkcjonujące w WiMBP są skomputeryzowane.

W ramach poszerzania oferty e-usługi wprowadza się projekt *biblioteka przyjazna osobom z niepełnosprawnością i wykluczonym cyfrowo*". Celem projektu jest umożliwienie i ułatwienie korzystania z e- zasobów WiMBP (zarówno lokalnych jak i udostępnianych zdalnie) osobom z niepełnosprawnościami, poprzez przebudowę, aktualizację oraz dostosowanie do standardu WCAG 2.0 stron WWW oraz wszystkich e-usług WiMBP na poziomie A i AA, a także przygotowanie infrastruktury pozwalającej na zdalny dostęp do specjalistycznego oprogramowania umożliwiającego tym grupom osób korzystanie z zasobów informacyjnych bez konieczności posiadania własnego, dedykowanego osobom z niepełnosprawnością stanowiska komputerowego.

W instytucjach kultury prowadzących działalność sceniczną, wystawienniczą i koncertową wprowadza się:

- e-bilet aplikacja pozwala na zakup biletu do Muzeum przez Internet. W ramach projektu dostępny jest także system elektronicznej rezerwacji wybranej sali muzealnej oraz internetowej sprzedaży reprodukcji muzealiów i publikacji.
- elektroniczny system rezerwacji sal to formularze online za pośrednictwem których wstępnie można zarezerwować wybraną salę.

10. Formy i środki finansowe służące realizacji celów strategicznych

Rekomendowane działania wskazane do realizacji w latach 2021-2025 mogą być finansowane z wielu różnych źródeł: zarówno środków publicznych (UE, środki krajowe, jednostek samorządu terytorialnego: wojewódzkie, powiatowe, gminne) jak i prywatnych (przedsiębiorstwa, organizacje pozarządowe, osoby fizyczne)..

Na poziomie województwa, poza korzystaniem z funduszy RPO, istnieją również inne możliwości finansowania działań w sektorze kultury. Mogą one pochodzić z następujących źródeł:

- Ministerstwo Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu – wsparcie zadań w obszarze kultury z Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków; realizacja projektów z udziałem Unii Europejskiej, w głównej mierze z tytułu VIII osi - ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury oraz realizacji projektów w nowej, tzw. trzeciej perspektywie tzw. „środków norweskich”; nowa edycja Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021-2025; Fundusz Promocji Kultury;
- Województwa Lubuskiego – konkursy skierowane organizacji pozarządowych, konkursy na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robot budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa lubuskiego, Nagroda Kulturalna Marszałka Województwa Lubuskiego;
- Wojewódzki Konserwator Zabytków - dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków;
- Budżet jednostek samorządu terytorialnego.

11. Wdrażanie i monitoring

Zakłada się, że rekomendowane działania wskazane w Programie będą podejmowane przez Samorząd Województwa Lubuskiego, samorządy powiatowe i gminne, instytucje kultury, organizacje pozarządowe, twórców i artystów, przedsiębiorców, podmioty sponsorujące działalność kulturalną, mieszkańców województwa. Samorząd Województwa Lubuskiego będzie pełnił rolę wspierającą sektor kultury w obszarach: promocji kultury jak i w doborze właściwych narzędzi wsparcia sektora.

Na potrzeby monitoringu w pierwszym kwartale 2022 roku zostaną opracowane wskaźniki realizacji projektów:

- wskaźnikiem produktu będzie np. liczba zrewitalizowanych obiektów, czy liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami;
- wskaźnik rezultatu dotyczą efektów działań, które nastąpiły po zakończeniu i w wyniku realizowania projektu. Dotyczą one wszystkich zmian, jakie zaszły

w szerszej perspektywie, także społeczno-ekonomicznej, np. liczba nowo utworzonych miejsc pracy, liczba nowych, innowacyjnych produktów czy usług, realizowanych po zakończeniu projektu unijnego. Dla projektów z obszaru kultury to: wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne, wzrost zatrudnienia we wspieranych podmiotach;

- wskaźnik oddziaływania, który ocenia efekty projektu w dłuższej perspektywie. (**rok po zakończeniu realizacji projektu**). Chodzi tu o pokazanie trwałych zmian, jakie spowodowała inwestycja w otoczeniu społeczno-ekonomicznym.

Beneficjent, czyli podmiot, który dostał dofinansowanie o charakterze publicznym będzie musiał te wskaźniki osiągnąć.

Właściwy etap realizacji Programu rozpocznie się w 2022 roku. Instytucją zarządzającą Programem będzie Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego — Departament Infrastruktury Społecznej, który przy realizacji Programu będzie współpracował z innymi komórkami Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego realizującymi działania dotyczące rozwoju sektora kultury, jak również z instytucjami kultury Samorządu Województwa Lubuskiego.

Zestawienie uwag/opinii do projektu „Programu Rozwoju Kultury Województwa Lubuskiego 2025”, które przeprowadzone zostały zgodnie z uchwałą Nr 238/3246/22 Zarządu Województwa Lubuskiego z dnia 25 stycznia 2022 r.

Lp.	Podmiot zgłaszający uwagę/opinię	Lp. uwag	Treść uwag/opinii	Uzasadnienie proponowanej uwagi/opinii	Uwaga uwzględniona/nieuwzględniona
1.	Katarzyna Szadkowska Gmina Międzyrzecz	3.	1. Dodanie kategorii „Muzea planowane do utworzenia” i wpisanie w tej kategorii; Lubuskie Muzeum Pożarnictwa w Międzyrzeczu.	1. Planowane do utworzenia Lubuskie Muzeum Pożarnictwa będzie jedyną taką placówką muzealną na terenie województwa. W zbiorach Muzeum znajdują się unikalne zbiory pomp oraz motopomp, a także samochody pożarnicze, w tym unikaty takie jak austriacki STEYR wyprodukowany w 1934 r., ZIS-5 również z 1934 r. (jest to pojazd, który brał udział w filmie S. Spilberga „Lista Schindlera”). Muzeum zaprezentuje także bogatą kolekcję umundurowania, uzbrojenia osobistego oraz sztandary, medale, dokumenty, czasopisma i pamiątki strażackie. Ponieważ posiadane eksponaty przedstawiają dużą wartość historyczną i edukacyjną, powinno się zapewnić im odpowiednie miejsce, w którym będą w należyty i bezpieczny sposób eksponowane. Gmina Międzyrzecz od wielu już lat prowadzi starania o powstanie tej instytucji kultury. W ramach tych starań został złożony przez Gminę Międzyrzecz wniosek pn. „Rewitalizacja zespołu folwarcznego na potrzeby utworzenia Lubuskiego Muzeum Pożarnictwa w Międzyrzeczu - etap 1” ubiega się o dofinansowanie w ramach konkursu RPLB.09.02.01-IZ.00-08-K01/21, wniosek jest po pozytywnej ocenie formalnej i zakwalifikował się do kolejnego etapu tj. do oceny merytorycznej. Warto aby dokument jakim jest Program Rozwoju Kultury Województwa Lubuskiego 2025 wspominał w swej treści także te instytucje kultury, które planowane są do utworzenia.	NIE

2. Kierunki działań na rzecz rozwoju kultury w województwie lubuskim, pkt. 10, str. 100
Zastąpienie zdania: "Samorząd Województwa Lubuskiego będzie wspierał te działania m.in. poprzez realizację projektów własnych, zlecenie zadań organizacjom pozarządowym w ramach konkursów, a także udzielanie dotacji instytucjom kultury, dla których jest organizatorem.", zdaniem o brzmieniu: "Samorząd Województwa Lubuskiego będzie wspierał te działania m.in. poprzez realizację projektów własnych, zlecenie zadań organizacjom pozarządowym w ramach konkursów, a także udzielanie dotacji instytucjom kultury, dla których jest organizatorem lub tym, które mają znaczenie regionalne lub ponadregionalne."

2. Planowane do realizacji zadanie związane z utworzeniem Lubuskiego Muzeum Pożarnictwa w Międzyrzeczu, jest przedsięwzięciem o dużej skali. Mające powstać na terenie dzisiejszego zespołu folwarcznego muzeum ma potencjał do stania się ważnym i atrakcyjnym miejscem w wymiarze regionalnym, a nawet ponadregionalnym wzbogacając ofertę turystyczno-kulturalną naszego województwa.

NIE

		3. Dodanie podpunktu "Inwestycje w zakresie modernizacji obiektów dziedzictwa kulturowego i instytucji kultury istotnych w skali województwa". Dodanie opisu "Utworzenie Lubuskiego Muzeum Pożarnictwa w Międzyrzeczu - Przedmiotem niniejszego projektu jest kompleksowe przedsięwzięcie rewitalizacyjne dotyczące rewitalizacji zabytkowego zespołu folwarcznego na potrzeby utworzenia Lubuskiego Muzeum Pożarnictwa w Międzyrzeczu. W ramach projektu przewiduje się m.in.: rewitalizację dwóch budynków na potrzeby wystawiennicze Muzeum Pożarnictwa, rewitalizację kolejnych dwóch budynków na potrzeby utworzenia siedziby Zarządu Oddziału Miejsko-Gminnego Związku Ochotniczych Straży Pożarnych RP w Międzyrzeczu, utworzenie utwardzonych ciągów komunikacji wewnętrznej (parkingi, chodniki), przebudowę odcinka sieci ciepłowniczej z powietrznej na podziemną, remont bramy wjazdowej, utworzenie terenów zielonych wraz z obiektami małej architektury (ławki, stoliki itp.)"	3. Planowane do realizacji zadanie związane z utworzeniem Lubuskiego Muzeum Pożarnictwa w Międzyrzeczu, jest przedsięwzięciem o dużej skali. Mające powstać na terenie dzisiejszego zespołu folwarcznego muzeum ma potencjał do stania się ważnym i atrakcyjnym miejscem w wymiarze regionalnym, a nawet ponadregionalnym wzbogacając ofertę turystyczno-kulturalną naszego województwa.	TAK
2.	Grzegorz Potęga Radny Województwa Lubuskiego	1. Ujęcie w Programie Rozwoju Kultury Województwa Lubuskiego 2025 starych obiektów, ruin lub opuszczonych zamków czy pałaców, min. Pałac w Zatoniu.	Sposób rewitalizacji takich obiektów jak Pałac w Zatoniu można w pewnym stopniu uznać za wzorcowy, a nie ma o tym ani słowa w opracowaniu. Z uwagi na to, że jest to dokument strategiczny myślę, że nikt nie ma wątpliwości, iż mamy do czynienia z dorobkiem kultury, dziedzictwem ludzi zamieszkujących te ziemie i z pewnością mogłyby one stanowić uzupełnienie np. rozdziału „Pomniki Historii, lubuskie szlaki kulturowe i parki kulturowe”. W mojej opinii powinien tu się znaleźć właśnie pałac w Zatoniu wraz z przyległym parkiem jako przykład przywracania społeczeństwu ważnego przed laty centrum życia społecznego, politycznego i kulturalnego	TAK
		2. Ujęcie w Programie Rozwoju Kultury Województwa Lubuskiego 2025 starych obiektów, ruin lub opuszczonych zamków czy pałaców, min. Zamek w Świebodzinie.	Obiekt powinien zostać dopisany do rozdziału „Inwestycja w infrastrukturę kulturalną. Budowanie tożsamości lubuskiej”, którego tytuł też sugeruję nieco zmodyfikować na: „Inwestycja w infrastrukturę kulturalną i kulturową. Budowanie tożsamości lubuskiej”. Wtedy można wystąpić o wsparcie np. z nowej perspektywy finansowej ze środków UE, dla tego typu obiektów, które mogłyby przyjmować na siebie funkcje edukacyjno-kulturalne.	NIE
		3. Ujęcie w Programie Rozwoju Kultury Województwa Lubuskiego 2025 starych obiektów, ruin lub opuszczonych zamków czy pałaców, min. Klasztor w Otyniu	Obiekt powinien zostać dopisany do rozdziału „Inwestycja w infrastrukturę kulturalną. Budowanie tożsamości lubuskiej”, którego tytuł też sugeruję nieco zmodyfikować na: „Inwestycja w infrastrukturę kulturalną i kulturową. Budowanie tożsamości	NIE

				perspektywy finansowej ze środków UE, dla tego typu obiektów, które mogłyby przyjmować na siebie funkcje edukacyjno-kulturalne.	